S. MARŞAK

În pragul vieţii

COLECŢIA MERIDIANE

ÎN COLECȚIA

AU APĂRUT:

JAN PROCHÁZKA
Zările verzi

ALEXEI ŞUBIN
Neastîmpărații

THAKAHSSI PILLAI
Doi pumni de orez

VOR APĂREA:

JOHN BRAINE
Drumul spre înalta societate

ANDRÉ MAUROIS
Thanatos Palace Hotel

DYMPHNA CUSACK
Val de căldură la Berlin

Lei 5,50

S. MARŞAK • ÎN PRAGUL VIEȚII

E. L. U.

Coperta de *Dumitru Ionescu*

С. Маршак
В НАЧАЛЕ ЖИЗНИ
Страницы воспоминаний
Советский писатель
1961

S. MARŞAK

ÎN PRAGUL VIEŢII

Amintiri

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
Bucureşti — 1963

Traducere de
Ioanichie Olteanu și *Ana Gherasim*

În memoria
Tamarei Gabbe[1]

DIN PARTEA AUTORULUI

Plecînd de la fapte și împrejurări reale, aceste amintiri din copilărie și din primii ani ai tinereții mele cuprind totuși o anumită doză de sintetizare, fără de care nu se pot povesti în puține cuvinte evenimente petrecute într-o perioadă îndelungată. Astfel, unele personaje episodice au fost contopite într-unul singur. Au fost schimbate de asemenea și unele nume de familie.

[1] *Gabbe, T. G.,* (1903—1960), scriitoare sovietică, autoare a mai multor cărți de basme și povestiri pentru copii.

Abia-ți mai aduci aminte, arare,
Atîtea zile-au trecut în zbor lunecos.
Copilăria mea depărtată pare
O casă cu obloanele trase în jos.

Acolo toți o duc bine, se știe,
Toți cei plecați de nu mai știu cînd,
Și lampa suspendată în sufragerie
Își revarsă lumina la fel de blînd.

E seară tîrzie și-s toți împreună,
Părinții, surorile, frații mei.
Și nu mă-ndur să le spun noapte bună,
Și nu m-aș mai duce de lîngă ei.

În pragul vieții, școala...
A. Pușkin

Vremuri apuse

Șaptezeci de ani înseamnă mult nu numai în viața unui om, ci și în istoria unei țări.

În cei șaptezeci de ani cîți au trecut de la data nașterii mele, lumea s-a schimbat atît de mult, încît îmi pare c-aș fi trăit cel puțin șapte sute de ani.

O asemenea viață nu se poate cuprinde ușor cu privirea. Ca să-i vezi începutul — vîrsta copilăriei — ești nevoit să scrutezi atent și stăruitor depărtările.

...Sfîrșitul deceniului al nouălea. Orașul Voronej, suburbia Cijovka, fabrica de săpun a fraților Mihailov. Lîngă fabrică, unde lucra și tatăl meu, se înălța casa în care mi-a fost dat să vin pe lume.

La drept vorbind, nu văzusem la față nici un fel de „frați Mihailov"; cunoșteam doar un singur patron, pe flegmaticul Rodion Antonovici Mihailov, care tușea ușor din cînd în cînd, și pe fiul lui, elev la liceul militar, îmbrăcat

într-o tunică scurtă, încins cu o curea albă și purtînd epoleți roșii.

Perioada în care tata a lucrat la fabrica din Voronej a fost cea mai senină și mai liniștită din viața familiei noastre. Tata, chimist de meserie, nu avea nici măcar studii medii, dar citea în original pe Humboldt și pe Goethe și cunoștea aproape pe de rost opera lui Gogol și a lui Saltîkov-Șcedrin. Era considerat un adevărat maestru în specialitatea lui, deținător al anumitor secrete în ramura fabricării săpunului și a rafinării uleiurilor vegetale. Era prețuit de proprietarii marilor fabrici, care se întreceau în a-l chema să lucreze la ei. Înainte de a se stabili la Voronej, tata lucrase într-unul din orașele de pe Volga, la fabrica bogătașilor Ter-Akopov. Adevărul este însă că nu-i plăcea să slujească la alții și visa să-și deschidă un laborator propriu.

Visul acesta nu și l-a putut înfăptui niciodată.

N-avea nici bani, nici diplome, așa că nu putea să spere a nimeri peste ceva mai bun decît slujba de maistru de fabrică, cu toate că era înzestrat cu o energie inepuizabilă și cu o voință de fier.

Nu mulți ar fi fost în stare să se hotărască a-și schimba atît de radical viața, așa cum a făcut tata în primii ani ai tinereții.

Și-a petrecut copilăria și adolescența cufundat în paginile cărților religioase ebraice. Profesorii îi preziceau un viitor strălucit. Dar spre marea lor dezamăgire, tata și-a întrerupt aceste

studii și la nouăsprezece ani a intrat într-o mică fabrică — pe la Zolotonoșa ori Pireatin. A lucrat la început ca ucenic, iar mai tîrziu ca maistru. Nu i-a fost ușor să ia o asemenea hotărîre; în mediul său, îndeletnicirile cărturărești, erau ținute la mare cinste, pe cînd meseriașii erau priviți ca niște oameni aparținînd unei caste inferioare.

Dar în afară de aceasta, nu era chiar atît de simplu să treci de la vechile infolii îngălbenite la un cazan de fabrică.

Tatălui meu i-a fost dat să îndure multe și grele încercări și să cunoască o serie de amare eșecuri înainte de a ajunge stăpîn pe meseria lui și de a putea intra la o fabrică mai ca lumea.

Totuși, chiar și în anii aceia grei, găsea timp să-i citească pe nerăsuflate pe Dobroliubov și Pisarev, să învețe germana după o metodă fără profesor și să se descurce pe dibuite în textele și schițele din tratatele tehnice străine.

Era un om blajin și copilăros de naiv, dar cît se poate de orgolios. Firea lui mîndră și nesupusă nu-i permitea să se îndoaie după toanele acelor purtători de podiovcă [1] și ciubote lungi, care erau patronii. Niște ignoranți în fond, ei pretindeau totuși respect și supunere din partea subalternilor. Tata nu se avea bine nici cu reprezentanții autorităților.

[1] Haină bărbătească lungă cu crețuri adunate în talie.

Fusese în tinerețe eroul unei întîmplări menite să rămînă neuitată multă vreme printre legendele familiei.

Tocmai se angajase la o mare uzină, într-unul din orașele guberniale din regiunea Volgăi. Fusese primit cu brațele deschise și i se pusese la dispoziție, fără întîrziere, un apartament, la etajul întîi al unei clădiri aflate în incinta uzinei. Era pentru prima dată în viață, cred, cînd avea parte de o locuință separată.

Se apucase să-și despacheteze și să-și rînduiască lucrurile, operație pe care o făcea pe îndelete și cu plăcere, cînd răsună o bătaie puternică în ușă. Îl vizita nici mai mult nici mai puțin decît comisarul de poliție în persoană, pe vremea aceea o figură destul de importantă. Venise, chipurile, să verifice dacă actele tatălui meu erau în ordine și dacă poseda „dreptul de reședință" în afara „zonei de domiciliu", în care li se îngăduia pe atunci evreilor să se așeze.

Adevărul e că tata putea fi chemat la circumscripție printr-o citație, dar comisarul preferase să vină el însuși, ca să primească personal, între patru ochi, tributul statornicit prin tradiție.

Văzînd că nu capătă cele cincizeci de ruble la care se aștepta, țanțoșul comisar își pierdu răbdarea și-și îngădui nu știu ce grosolănie. Tatălui meu îi sări țandăra și, cum pe vremea aceea era neobișnuit de puternic, nepoftitul musafir n-apucă să se dezmeticească barem, că se și pomeni pe palierul scării și dintr-un ghiont zbură la vale pe scara de lemn așezată aproape vertical...

Nu ne săturam niciodată ascultînd această poveste. În locul acelui comisar necunoscut, ni-l închipuiam pe al nostru, din Voronej, un tip înalt, arătos, cu mustăți stufoase, blonde, lăsate ca două semicercuri, în mantaua lui ofițerească bătînd în albastru, încălțat cu cizme de lac și pășind de parc-ar fi călcat pe niște arcuri.

Un astfel de comisar deci venise de-a rostogolul pe scară, lovind fiecare treaptă, pînă jos, cu sabia lui zăngănitoare și cu placheurile de aramă ale cizmelor! De un singur lucru ne părea rău: că tata locuia pe atunci la etajul întîi și nu la al doilea sau chiar la al treilea...

Numai că acest zbor de la etaj al comisarului putea să-l coste scump pe tata. Nu știu ce tunete cerești s-ar fi prăvălit peste capul lui înfierbîntat, dacă patronul fabricii n-ar fi făcut o vizită guvernatorului, cu care juca adesea cărți, și nu l-ar fi înduplecat să mușamalizeze delicata afacere.

Se vede că aveau pe vremea aceea nevoie de tata la fabrică; altfel nu s-ar fi amestecat patronul în istoria asta, ci l-ar fi lăsat în voia sorții pe nărăvașul meșter.

Totuși, nu mult după aceea, el găsi că e mai bine să se lipsească de tata, după ce dăduse din timp dispoziții slujbașilor săi să-i iscodească unele din tainele meseriei.

★

La uzina „fraților Mihailov", mai cu seamă în primii ani, tata nu simțea apăsîndu-l autoritatea patronului. Pe atunci era tînăr, sănătos, cu

sufletul plin de speranță și energie. Mama, care nu se bucura de o sănătate prea strălucită, era și ea pe vremea aceea încă destul de veselă și fără griji, cu toate că n-o părăsea niciodată neliniștea pentru soarta copiilor. Nu departe de uzină se întindea cîmpul, iar la capătul lui un crîng; pe atunci mama mai avea clipe de răgaz ca să iasă cîteodată cu tata la plimbare pe-nserate.

Mi-e scumpă amintirea vagă a tinereții părinților mei. Acea perioadă fericită din viața lor n-a durat prea mult. E drept că pe tata mi-l amintesc tot puternic, spătos, fremătînd de viață și în anii de mai tîrziu. Dar grijile îi săpaseră de timpuriu între sprîncene o cută adîncă, iar mustățile roșcate și bărbuța lui ascuțită încărunțiseră cu mult înainte de a fi ajuns în pragul bătrîneții. Numai părul des, negru și lucios, pieptănat în sus ca o perie, nu voia cu nici un chip să-ncărunțească.

Mama a îmbătrînit și s-a ofilit cu mult înaintea tatii, cu toate că era sensibil mai tînără decît el. Îmi amintesc însă că în anii petrecuți la Voronej ochii ei albaștri priveau din adîncile lor orbite drept și cu încredere lumea, larg deschiși ca într-un fel de mirare. Sprîncenele ridicate și aproape îmbinate la rădăcina nasului imprimau privirii ei o umbră de neliniște, de atenție încordată.

Dar poate că ceea ce-mi amintesc eu nici nu e de fapt adevăratul chip al mamei din anii aceia, ci numai acela dintr-o fotografie decolorată de vreme, care o arăta atît de tînără și de

atrăgătoare în bluza ei modestă cu mînecuțe bufante, la modă pe atunci. Părul, care-i fusese tuns scurt în timpul unei boli, nu apucase să crească, și aceasta o făcea și mai tînără decît era de fapt. În josul fotografiei era imprimat numele unui fotograf din Moscova.

Era o amintire rămasă din lunile fericite de dinaintea căsătoriei, petrecute de mama la Moscova, unde se afla în vizită la sora și la fratele ei. Acolo îl întîlnise pe tata. Părăsindu-și casa părintească din Vitebsk, cu austeritatea și moravurile sale patriarhale, mama se afla pentru prima oară în capitală, înconjurată de un cerc de tineri, prietenii fratelui ei. Își petrecea timpul însoțindu-i la teatru, unde mergea să-l vadă jucînd pe Andreev-Burlak, favoritul tineretului din vremea aceea, asistînd la pasionate dispute între studenți despre politică, religie, morală, despre egalitatea în drepturi a femeii, sau cufundîndu-se în lectura lui Turgheniev, Goncearov și Dickens.

Pe „David Copperfield" îl citise împreună cu tata: lectura o făceau cu glas tare, pe rînd.

Prietenii din Moscova ai fratelui ei o primiseră printre ei ca pe una de-a lor. Îi arătau orașul, îi procurau bilete la operă sau la teatru.

În anii care au urmat, ani umbriți de mizerie și de griji, nu i se prezenta prea des prilejul să se ducă la teatru și la reuniuni prietenești. De aceea, poate, își amintea cu atîta plăcere de puținele zile petrecute la Moscova.

La drept vorbind, mama nu fusese niciodată prea vorbăreață și, spre deosebire de tata, nu

se pricepea și nici nu-i plăcea să-și comunice sentimentele ei cele mai tainice. Dar chiar și din laconicele și zgîrcitele ei povestiri, mi se întipărise pentru totdeauna în minte imaginea, poate nu prea limpede și precisă, dar vie, a tineretului din deceniul al nouălea al veacului trecut, a studenților moscoviți de altă dată cu cazacele lor și cu tunicile lor ponosite, a vieții lor tumultuoase și străbătute de un suflu de solidaritate, viață generoasă în felul ei, în ciuda lipsurilor materiale. N-am reținut numele acelor studenți, cu excepția unuia, pe care mama îl menționa mai des decît pe ceilalți. E vorba de un om pe care nu l-am văzut niciodată și pe care nici părinții mei nu l-au mai întîlnit. Știu numai că era tot atît de nepăsător, pe cît era de sărac. N-avea un ban în buzunar, dar aceasta nu-l împiedica să fie sufletul întregului cerc. Numele lui mi se părea creat în mod special: îl chema „Dușman"[1]. Eram pe deplin convins că nu e vorba de o simplă coincidență.

Cunoștințele din Voronej ale părinților mei erau oameni mai vîrstnici, făcînd parte dintr-un mediu cu totul diferit. Oameni serioși, familiști, ei veneau cîteodată din oraș, ca să se odihnească și să ia masa la noi. În asemenea ocazii, prînzul se prelungea mai mult ca alte dăți, iar noi, copiii, luam masa separat. Trebuie să mărturisesc că nu prea agream vizitele acestea. Din

[1] Acest nume nu are nici o legătură cu cuvîntul romînesc „dușman"; autorul face aluzie la înrudirea acestui nume cu *dușa* — suflet (în lb. rusă).

pricina oaspeților eram nevoiți să îmbrăcăm hăinuțele de sărbătoare, cu care n-aveam voie să ne băgăm sub pat, unde ajungea mingea cîteodată, sau să ne ascundem după cufărul cel mare din antreu. E adevărat că oaspeții ne aduceau din oraș bomboane, uneori și jucării; în schimb ne sîcîiau într-una cu tot soiul de întrebări: cîți ani avem, dacă ne batem între noi și pe cine iubim mai mult: pe tata sau pe mama.

Ca să scăpăm de asemenea conversații, neinteresante pentru nici unul dintre noi, dădeam fuga în curte să admirăm caii care așteptau în fața pridvorului. Cu boturile cufundate pînă la urechi în sacii cu ovăz, clipeau din genele lor lungi și șterse, agitîndu-și cozile, în timp ce noi îi asaltam pe vizitii cu întrebări: dacă le erau caii domoli sau iuți și dacă putem să le dăm pîine din palmă.

Făceam comparație între fiecare cal și Voroncik[1] al nostru, care se dovedea întotdeauna a fi mai bun decît toți ceilalți.

Era un cal tînăr, nărăvaș, pe care patronul fabricii îl pusese la dispoziția tatii, deoarece locuiam departe de oraș.

Probabil că din cauza părului negru și lucios ca pana corbului îi spuseseră așa, dar credeam pe atunci că numele lui era legat mai mult de cel al orașului, așa încît pentru mine Voroncik însemna cal din Voronej.

[1] Diminutiv de la *voron* — corb.

Cînd tata avea de făcut un drum în oraș, Voroncik era înhămat la o trăsurică ușoară și strîmtă. Îl mîna chiar tata. Eu și fratele meu, care era cu doi ani mai mare decît mine, nu pierdeam prilejul să-l admirăm pe mîndrul și voinicul Voroncik, cu ochii lui focoși, cînd scotea ușurel, în pas săltăreț, trăsurica pe poarta larg deschisă. Și cît de mîndri eram de tata care ținea în frîu, calm și sigur de sine, acest cal nărăvaș și zburdalnic!

Cum pe-atunci eram încă destul de mic, Voroncik mi-a rămas pentru totdeauna în memorie ca un cal năzdrăvan. Era teribil mai ales cînd smucea din cap sau se ridica în două picioare, căutînd să se descotorosească de hamurile care-l stînjeneau.

Se vede și vizitiul patronului îi cam purta frica lui Voroncik, de vreme ce îl mîngîia atît de grijuliu cu palma, alintîndu-l: „Hai, astîmpără-te, astîmpără-te, puișor!"

Dar „puișorul" nu prea avea chef să se astîmpere. O dată era cît pe-aci să facă țăndări sania în care se aflau patronul fabricii și vizitiul. După întîmplarea aceasta, mama aștepta de fiecare dată cu îngrijorare întoarcerea tatii din oraș, mai cu seamă cînd întîrzia mai mult decît de obicei.

Noi, copiii, ne duceam rareori în oraș. Îmi aduc aminte numai două din aceste drumuri. Prima oară, cînd abia învățasem să vorbesc, ne-am dus în piață să ne uităm la un om care umbla pe sîrmă.

A doua oară am fost în grădina publică, unde, într-un pavilion rotund, cînta muzica militară.

Cînd auzii întîi sunetele argintii ale alămurilor, simții că mi se taie răsuflarea. Sunetele acelea cadențate și puternice care ieșeau din trompetele strălucitoare, cu gîtul larg, răsucite și încovoiate, schimbară pentru mine înfățișarea întregii lumi. Picioarele mele nu-și mai găseau astîmpăr, în timp ce mîinile mi le agitam prin aer.

Mi se părea că muzica aceasta nu se va opri niciodată... Orchestra însă amuți pe neașteptate și grădina fu cuprinsă din nou de freamătul ei obișnuit, de fiecare zi. Totul deveni spălăcit și șters în jurul meu, de parcă ar fi intrat soarele în nori. Fără să-mi dau seama ce fac, stăpînit de o puternică emoție, urcai repede-repede treptele pavilionului și strigai așa de tare încît răsună toată grădina publică:

— Cîntă, muzică!

Soldații, ocupați cu curățatul trompetelor, se întoarseră dintr-o dată spre mine, iar omul de pe podium lovi cu un bețigaș subțirel marginea măsuței în fața căreia stătea și le spuse ceva instrumentiștilor.

Orchestra începu să cînte cu și mai multă însuflețire și soarele se arătă iar dintre nori!

Începînd din ziua aceea memorabilă, nu mai conteneam încercînd s-o induplec pe mama să ne mai ducă o dată în oraș, la grădina publică. Dar cel care avea să fie dus nu peste mult în oraș nu eram eu, ci fratele meu. Și nu la grădina publică, ci la spital, fiindcă se îmbolnăvise de scarlatină.

Pînă atunci ne îmbolnăveam de regulă împreună și acest lucru nu era lipsit de farmecul lui. Mai schimbam cîte un cuvînt sau ne jucam de-a cîte ceva, așa culcați cum eram sau șezînd în capul oaselor, dacă nu chiar ridicați în picioare în pătuțurile noastre. De tratat ne trata un medic militar elegant, pe nume Cirikover, care venea anume din oraș.

Eu îi admiram uniforma strălucitoare și ținuta militară.

Pînă și numele doctorului mi se părea că are o rezonanță militărească specială. Rosteam „Cirikover" și auzeam același zăngănit de pinteni ca și în distinsul cuvînt „ofițer".

Copiii iau mult mai în serios cuvintele și le acordă mai mult credit decît cei mari. Aceasta e valabil și pentru numele și pronumele de persoane. Ei văd în orice îmbinare de sunete expresia unor anumite legături logice. Pentru ei cuvintele sînt inseparabile de sensul lor, iar sensul de imagine.

De data aceasta pe fratele meu îl îngrijeau acolo în oraș niște medici necunoscuți, fără nume, motiv pentru care nu puteam să mi-i imaginez cu nici un chip.

Tot timpul cît fratele meu a fost bolnav, mama a stat cu el în oraș.

...Parcă văd și acum casa noastră rămasă pustie. Tata lucrează într-o cămăruță, așezat la biroul de lîngă fereastră, iar eu, pitit într-un ungher, aleg tot felul de mărunțișuri: surcele, cuie, șuruburi, cutioare goale.

Iau un cui și mă uit la el: da, e cel mai bun, e strălucitor și nou-nouț, cu rozeta semănînd cu o capelă soldățească. Cît de mult o să-i placă fratelui meu! Cînd o să ne jucăm de-a războiul, un cui minunat ca acesta o să zicem că e cel mai viteaz soldat, poate chiar un ofițer.

Tata aude bolboroseala mea, se întoarce spre mine și mă întreabă ce fac. Aflînd că adun jucării pentru a i le dărui fratelui meu cînd va sosi acasă, el mă laudă cu duioșie și mărinimie, așa cum numai un părinte știe să laude.

Aceasta mă face să mă simt cu adevărat un „băiat bun" și nu mă dau în lături de la nimic pentru fratele meu. Sînt gata să-i dau toate jucăriile mele, chiar și ciobul acela colorat de sticlă șlefuită, chiar și potcoava lată și grea găsită în drum...

Trebuie să mărturisesc că „băiat bun" eram foarte rar. Ba mă luam cu careva la harță în curte, ba plecam prin vecini fără să cer voie, ba spărgeam abajurul lămpii sau un borcan cu dulceață. În anii cei mai depărtați ai copilăriei mele nici nu umblam ca lumea: o țineam într-o continuă fugă. Și într-o fugă atît de vijelioasă, că tot ce era fragil și se putea sparge parcă anume îmi cădea în mînă sau mi se împiedica de picioare. Mai aveam încă un păcat pe suflet: adesea o tuleam pe furiș, fără știrea mamei, și mă duceam să prînzesc cu muncitorii care-mi dădeau și mie din varza lor murată de culoare cenușie și din carnea aceea sărată cu iz ușor de rîncezeală, pusă anume pentru iarnă de către patroni.

Adevărul e că mă abăteam pe la muncitori nu numai de dragul acestei foarte gustoase și interzise tratații. Îmi plăcea să stau printre oameni mari care, în clipele lor de răgaz, își răsuceau tacticos cîte-o țigară, mai schimbînd din cînd în cînd între ei două-trei cuvinte pe care nu le înțelegeam totdeauna. Mi-l amintesc pe unul dintre ei, un uriaș cu barba neagră, cu sprîncenele stufoase și întîlnite și cu un cercel de argint în ureche. El îmi „arăta Moscova", adică mă punea să mă așez pe palma lui, după care mă ridica pînă aproape de tavan. Uriașul acesta avea un glas gros și răgușit care acoperea toate celelalte voci și fiecare cuvințel al lui stîrnea hohote generale de rîs.

Eram prea mic ca să-mi dau seama despre ce anume era vorba, dar rîdeam și eu laolaltă cu ei.

La fel de bucuros împărtășeam și prînzul cu ei. Ei îmi spuneau niște lucruri care mă măguleau, zicînd de pildă că sînt „gheneralul Borodin ăl mare, soț în gubernie n-are", iar eu înfulecam carnea aceea sărată, privind din cînd în cînd spre ușă cu un aer vinovat, de teamă să nu mă surprindă la locul crimei careva dintre ai casei.

Pe atunci credeam, nu știu nici eu de ce, că sufletul omului se află undeva în stomac și seamănă cu un manșon mititel. La început, toți au sufletul de aur, dar el se înnegrește cu timpul de păcate.

Eram pe deplin convins că fratele meu n-avea pe suflet nici cea mai mică pată, pe cînd manșonul meu de mult era negru ca tăciunele de cîte rele făcusem pe această lume...

Pe vremea aceea, la drept vorbind, îmi cercetam destul de rar conștiința.

★

Oricîte eforturi ar face memoria, îi este aproape cu neputință să ajungă pînă la obîrșia vieții, pînă la începuturile copilăriei.

Două-trei episoade, clipe răzlețe smulse din beznă — iată tot ce ne rămîne din primii ani ai vieții.

De ce ne amintim atît de vag de anii pruncieí? Să fie oare din cauza îndepărtării lor în timp și a faptului că au fost puși în umbră de deceniile următoare? Dar e știut că memoria reține îndeobște mai bine impresiile din trecutul îndepărtat decît amprentele lăsate de zilele mai apropiate, venite mai tîrziu.

Sau poate că nu ne aducem aminte de primii noștri ani pur și simplu pentru că pe atunci eram prea săraci cu duhul, încît nu vedeam, nu observam și nu pricepeam nimic?

Lucrurile nu stau așa. Oricine se poate convinge, studiind pe copiii de doi-trei ani — de cei de patru nici nu mai vorbesc — de cîtă agerime, inteligență și putere de pătrundere dau dovadă, cît de complexe le sînt sentimentele și emoțiile.

De fapt, în primii ani ai copilăriei, omul trece prin cea mai grea dintre universități. Elevii învață limbi străine timp de cîțiva ani, dar rar ajung să stăpînească bine măcar una dintre

ele la absolvirea școlii. Copilul mic în schimb își însușește toată tehnica vorbirii — cel puțin în măsura în care să-i permită a vorbi destul de cursiv și de corect — la vîrsta de doi ani. El își învață limba fără ajutorul alteia cunoscute, însușindu-și în același timp o mulțime de cunoștințe dintre cele mai importante și vitale despre lume : el află din experiență ce înseamnă ascuțit și ce înseamnă fierbinte, tare și moale, înalt și scund. E cu neputință a enumera măcar toate noțiunile cîte pătrund în conștiința copilului în acești ani dintîi. Viața lui este plină de descoperiri. Cele mai comune dintre faptele și întîmplările vieții de toate zilele îi apar ca niște evenimente colosal de importante.

Și, dacă așa stau lucrurile, de ce totuși aceste evenimente, care ne impresionează profund la doi-trei ani, ne rămîn numai rareori și întîmplător în memorie ?

Cred că acest lucru se întîmplă deoarece copilul se lasă nemijlocit și fără rezervă în voia impresiilor și emoțiilor sale, adică fără acel sistem complicat de oglinzi care apare în conștiința lui la o vîrstă mai tîrzie. De vreme ce nu se vede pe sine din afară, fiind în întregime cufundat în fluxul evenimentelor și al impresiilor, el se uită pe sine, tot așa cum își uită de sine un om stăpînit de furie sau cuprins de flacăra unei pasiuni.

Probabil că acesta e motivul pentru care din perioada voronejiană a copilăriei mele rețin

numai puține lucruri, numai pe cele foarte bine reliefate și ieșite din comun : cea dintîi fanfară auzită în viață, prima despărțire de fratele meu, primul incendiu care a colorat cu vîlvătaia lui purpurie fereastra cu perdelele trase de cu seara.

Mi-aduc aminte de primul hoț pe care l-am văzut în viață : un tînăr funcționar care fusese amestecat într-un furt mărunt comis la fabrică. Nu fusese arestat și nici dat în judecată, ci numai dovedit ca hoț și dat afară în mod rușinos. N-am să uit niciodată interesul cu care priveam de la o oarecare depărtare la tînărul acela tuns, cu fața puțin ciupită de vărsat, care ședea posomorît la o masă, așteptînd să treacă o căruță de ocazie. Înfățișarea lui n-avea nimic deosebit, dar cît de misterios și de neobișnuit îl făcea să arate în ochii mei înspăimîntătorul cuvînt „h o ț"... Hoț ! Mi se părea că numai un hoț poate avea o tunică și niște pantaloni de pînză atît de mototoliți, niște urme de vărsat atît de mari pe obraji și o ceafă atît de roșie și de bine rasă...

Mai lămurit încă și mai distinct îmi amintesc de nepoții unuia dintre patroni, veniți în vizită la noi la fabrică. Băieți mari amîndoi, purtau niște pălărioare rotunde cu panglică, bluze albe cu ancore pe mîneci și cu gulerele răsfrînte ca la marinari. De fapt, numai mie și fratelui meu ni se păreau mari ; după cîte spunea mama, cel mai vîrstnic nu avea mai mult de unsprezece-doisprezece ani, iar cel mai mic nouă.

Într-un ungher depărtat din curtea fabricii am construit împreună cu ei o fabrică în toată

legea, unde urma să facem săpun adevărat. Am făcut rost de la muncitori de toate cele necesare: cîteva bucăţi mari de seu alb de oaie, nu prea proaspăt, de a cărui duhoare mi se întorcea stomacul pe dos, un borcan cu soluţie de sodă caustică şi puţin silicat. Mai rămînea să zidim un cuptoraş şi să punem deasupra lui, lipindu-l cu lut, un mic cazan ruginit, pe care-l găsiserăm în curte, într-un morman de fiare vechi.

Măguliţi că băieţii aceştia spilcuiţi de la oraş acceptau să se joace cu noi ca şi cum le-am fi fost egali şi nu ţineau seamă de faptul că eram mai mici, munceam fără să ne cruţăm puterile.

Şi cum musafirii se temeau să nu-şi mînjească bluzele lor marinăreşti, abia cumpărate, ne încredinţară nouă toată partea murdară şi de rînd a muncii. Aşa că eu şi cu fratele meu urma să zidim cărămizile şi să frămîntăm lutul. La început, această îndeletnicire ne amuză grozav, dar obosirăm curînd şi ni se făcu foame.

Ştergîndu-şi fruntea cu mîneca, frate-meu le spuse cu oarecare sfială băieţilor şi fără a ridica glasul că era ora cînd la noi se lua dejunul... La care cel mai mare dintre ei, acela roşcat şi cu pistrui pe nas, se scandaliză: „Dejunul!... Ei şi? Cum poţi fi în stare să începi o treabă şi la jumătate s-o laşi baltă? Mai bine nu te apucai de loc!"

Cînd, în cele din urmă, cuptorul fu gata, cei doi ne mînară să aducem surcele şi găteje, după care încercarăm să aprindem focul. Oricît ne-am chinuit însă, oricît am suflat în cuptor, chirciţi în faţa lui, focul nu se aprindea. Roşcatul îl tri-

mise pe fratele meu la fabrică, după petrol, iar mie îmi spuse să mai fac rost de nişte vreascuri.

Pentru el îşi rezervase partea cea mai plăcută a întregii afaceri: să aprindă chibriturile. E drept că avea prea destule: două cutii întregi!

În cele din urmă începură să iasă din cuptor nişte rotocoale de fum negru, în timp ce surcelele şi găteje ardeau cu pocnet sub cazan.

Credeam că acum, în sfîrşit, o să putem merge acasă, dar roşcatul ne făcu un semn cu mîna.

— Ce vă trece prin cap? Doar săpunul acuma se face, cît arde focul. Ce, sînteţi proşti? Atîta lucru nu pricepeţi? Şi mai şi staţi la fabrică!...

Ruşinaţi, ne apucarăm iar de treabă. Deşertarăm în cazan săculeţul cu seu, turnarăm soluţia de sodă din borcan şi ne aşezarăm să ne odihnim. Doar şi muncitorii se odihnesc! Îşi mai fac cîte-o ţigară, fumează...

— Amestecaţi, trebuie să amestecaţi, altfel se prinde de fund! ne tot zorea într-una roşcatul.

Dar focul se stinse iarăşi. Trebui să ne apucăm din nou de suflat, să punem alte lemne sub cazan, să turnăm din nou petrol pe surcele.

Privii la fratele meu şi mă cuprinse groaza: era plin de funingine şi lut din cap pînă-n picioare. Pînă şi pe gene era stropit cu muruială. Duhnea de la o poştă a petrol şi a seu împuţit de oaie, de-ţi venea să verşi.

Ce-i drept, şi eu eram numai bun de pus în ramă în clipele acelea, atîta doar că nu mă

vedeam. Simțeam numai că mi se-nmoaie genunchii de oboseală, iar ochii mă usturau și-mi lăcrimau de fum.

Ne pierise tot cheful de a mai fabrica săpun, pînă într-atîta ni se făcuse lehamite de jocul acesta. Continuam, totuși, să muncim fără răgaz, nemaipomenind măcar că sîntem așteptați la dejun. Dar ce să mai vorbim de dejun? Trecuse și ora mesei de prînz. Ce-or fi făcînd acasă? Lipsa noastră îi va fi speriat, desigur. Ne-or fi căutînd prin fabrică, prin toată curtea...

Undeva, în depărtare bubui un tunet. Se apropia furtuna și noi îi dădeam înainte la cuptor.

N-o făceam fiindcă ne-am fi temut prea mult de vizitatorii noștri, cu costumele lor marinărești. Nu, cu forța nu ne-ar fi putut face să lucrăm. Dar pe amîndoi părea că ne țintuiseră locului cuvintele roșcatului în legătură cu munca, de care mai bine nu te apuci decît să o lași baltă la jumătate.

Abia mă țineam să nu plîng. Frate-meu făcea și el o mutră care dădea de înțeles că acu-acu o să-l podidească lacrimile. Dar ar fi fost mult prea rușinos să plîngem în fața unor băieți așa de mari.

Și totuși, nu ne mai reținurăm cînd mama dădu, în cele din urmă, de noi. Ne repezirăm spre ea plîngînd în hohote, dar ea se dădu înapoi îngrozită.

— Ce-ați făcut? ne întrebă.

— Am zidit o fabrică, și-apoi am fiert...

— Fiert?... Ce-ați fiert?

— Să... pu... hu... huun!

— Dar cum v-ați putut murdări în așa hal? Și băieții ăștia s-au jucat cu voi și aproape că nu s-au murdărit de loc...

Nu i-am răspuns mamei nici eu, nici fratele meu. Plîngeam cu sughițuri, nu știam nici noi dacă de necaz, sau de bucurie că eram în sfîrșit eliberați de robie.

N-aveam nici cinci ani pe-atunci, iar frate-meu șapte, dar ne-a rămas pentru totdeauna întipărită în minte ziua aceea în care am făcut săpun.

Mi-a mai rămas încă — undeva în străfundul memoriei — cel dintîi drum lung cu căruța.

Aud și-acum loviturile ritmice de copite pe un pod de lemn parcă fără sfîrșit.

„Trecem peste Don“, zice mama.

„Don, don“ — bat puternic copitele. Mergem la țară. Intrăm într-o ogradă, tîrziu, cînd secerea subțire a lunii e sus de tot, pe cerul cuprins de înserare. Îmi amintesc vag miresmele învălmășite de fîn, de fum amărui și de pîine acră.

Simt că sînt luat din căruță, trezit, zgîlțîit, sărutat; cineva-mi dă să beau lapte fiert în cuptor, cu caimac galben, dintr-o ulcică largă de lut, aspră pe dinafară și lucioasă pe dinăuntru...

În casa bunicilor

Nu știu ce l-a determinat pe tata să părăsească fabrica fraților Mihailov și Voronejul. Mi-aduc aminte numai că de atunci a început pentru noi o perioadă de necazuri și de neîntrerupte pribegii.

După plecarea din Voronej, am locuit aproape o jumătate de an la Vitebsk, în casa bunicilor. Eram patru suflete care veniserăm acolo : mama, eu, fratele meu și surioara care abia învățase să vorbească și să umble. Tata nu era cu noi ; știam că pribegește pe undeva în căutare de lucru.

Eram prea mic ca să-mi dau seama cu adevărat ce deosebire era între Voronej, unde mă născusem și-mi petrecusem primii ani ai vieții, și orașul acesta încă străin, unde trăiau părinții mamei. Simții totuși chiar din primele zile că aici totul arată altfel parcă, deosebit de ceea ce știam : mai multe case vechi, multe străzi înguste, strîmbe, întortocheate și ulicioare strîmte de tot. Din loc în loc se înălțau turnuri și biserici străvechi. Nu era fundătură care să nu adăpostească niște mici și jalnice dughene, sau unde să nu dai peste atelierele mizere și întunecoase ale tinichigiilor, spoitorilor, croitorilor, cizmarilor, șelarilor. Auzeai peste tot vorbindu-se idiș, limbă repezită și melodioasă totodată, pe care aproape că n-o auzisem de loc pe străzile Voronejului.

Bătrînul birjar care ne adusese de la gară vorbea idiș pînă și cu calul și, ceea ce m-a mirat mai mult decît orice, animalul îl înțelegea perfect, deși era un cal sur și foarte oarecare, cu coada legată nod.

Amintirea lunilor petrecute la bunici e destul de confuză. Orașele și tîrgușoarele pe unde ne-a fost dat să mai colindăm după aceea au alungat aproape cu desăvîrșire din memoria mea casa liniștită a bunicilor pe care noi, copiii, am umplut-o chiar din prima zi de forfotă și zgomot asurzitor, oricît se străduia mama să ne cumințească și să ne potolească. Cel care îi dădea mai multă bătaie de cap eram eu. Atît de obișnuit eram cu locuința noastră spațioasă și goală pe jumătate din Voronej, încît și aici, în odăile acestea mici, ticsite de mobile grele și de cărți vechi, încercam să alerg cît mă țineau picioarele, năpustindu-mă peste fotolii, etajere și taburete sau sărind din goana mare pe vechiul divan care mă sălta cu supunere, deși gemea sub apăsarea mea din toate arcurile lui șubrede.

Îi scoteam peri albi mamei cu vitejiile mele nesăbuite, mai cu seamă diminețile, cînd bunicul își spunea rugăciunile sau citea din cărțile

lui mari, groase, legate în piele, și în orele de după amiază, cînd bătrînii se culcau. Pe bunicul încă mai puteam să-l deranjăm fără teamă: tot timpul cît am stat la Vitebsk, nici unul dintre noi nu l-a auzit rostind vreo vorbă aspră, vreo dojană. În schimb de țipetele strașnice ale autoritarei și arțăgoasei noastre bunici mă temeam de-a binelea. Ea ne iubea mult, dar în largul nostru și liberi ne simțeam numai cînd pleca de acasă și nu se mai auzea prin odăi vorba ei de gazdă cicălitoare și zăngănitul cheilor de care nu se despărțea aproape niciodată.

Sosirea noastră i-a silit să se înghesuie pe toți cei ce locuiau în casa bătrînească în care copilărise mama. Sora mamei și frații ei mai vîrstnici părăsiseră de mult acoperișul părintesc și ajunseseră să-și înjghebeze propriile lor familii. Cei mai tineri însă erau acasă. Erau trei la număr: doi unchi, atunci încă adolescenți și o mătușică, elevă de liceu. La toți le spuneam pe nume, fără să ne mai împiedicăm de ceremoniosul „unchiule" sau „mătușă". S-ar fi mirat și ei dacă i-ar fi dat cuiva prin minte să le zică așa.

Cei doi unchi ai mei se pregăteau pentru nu știu ce examene, dar nu prea le stătea capul la învățătură. Cel mai mare dintre ei — un băiat zdravăn, frumos, cu niște mustăcioare mătăsoase, cu ochii albaștri și vocea domoală — avea aptitudini și înclinații către tot felul de lucruri: făcea niște cutioare de toată frumusețea, tăia cu fierăstrăul rame pentru portrete, cînta la trompetă și — ceea ce mă uimea mai mult decît orice — se pricepea să nicheleze samovare. Un samovar roșu de aramă devenea sub ochii mei argintiu ca oglinda. Lucrul acesta mi se părea o minune tot atît de mare ca și transformarea broaștei din poveste în prințesă ori a pieptenului în pădure.

Îl socoteam pe unchiul meu un vrăjitor în toată legea, dar mi-a fost dat să mă conving în curînd că există cazuri cînd nici el nu poate face minuni.

În casa bunicilor se afla o odaie nu prea mare, denumită pompos „salon" și înghesuită cu niște mobile a căror tapiserie de catifea era decolorată și roasă. Dar podoaba cea mai de preț a acestui „salon" o constituiau două oglinzi înguste, întru totul la fel, care ajungeau pînă aproape de tavan. Erau prinse cu sfoară de niște cîrlige de fier fixate în perete. Fiind ușor înclinate înainte, odaia reflectată în ele părea că o ia în sus cu mobilă cu tot. Aceasta îmi plăcea grozav: salonul răsturnat din oglindă părea infinit mai frumos și mai misterios.

Peste puțin timp am născocit un mijloc ca să fac și mai interesantă imaginea.

Fiecare oglindă avea un suport: o policioară de lemn negru, ca un fel de măsuță, cu niște propțele curbate și sculptate; bătrînul tîmplar care reparase mobila bunicului le numise „console".

Odată, cînd nu se mai afla nimeni în cameră, m-am apucat cu amîndouă mîinile de propțelele uneia dintre oglinzi și am început să-i fac vînt, cînd apropiind-o de perete pînă se

lipea strîns de el, cînd repezindu-mă împreună cu ea cît era de lungă sfoara.

Descoperisem că, atîrnat de oglindă, puteai să te dai uţa tot aşa de bine ca într-un leagăn. Ba, dacă mă gîndeam bine, era cu mult mai amuzant decît într-un leagăn! Te legeni din ce în ce mai repede, iar prin faţa ta defilează în oglindă lucrurile cele mai felurite: lampa suspendată cu toate brelocurile ei strălucitoare, fotoliile, masa cu faţa de masă de pluş liliachiu, perniţa de pe divan brodată cu mărgele, portretul înrămat şi aşezat sub sticlă pe peretele opus, reprezentînd pe nu ştiu ce bătrîn.

Şi dintr-o dată toate lucrurile astea se întorc cu josul în sus. Simt că zbor cu oglindă cu tot, pe care o aud căzînd pe podea şi făcîndu-se ţăndări! Suportul cade cu o izbitură grea chiar lîngă capul meu. Ce m-a salvat pe mine de fapt a fost tocmai măsuţa aceea îngustă, care ar fi putut să-mi spargă capul, dar care mi-a scutit faţa şi ochii de grindina cioburilor.

Zac deci pe podea fără să scot o vorbă, cu rama oglinzii sparte peste mine, temîndu-mă să fac o mişcare, şi abia acum încep să înţeleg din ce în ce mai limpede ce boacănă am făcut. Dac-aş fi doborît la pămînt toată bolta cerului cu stelele ei, nu m-aş fi simţit mai nefericit şi mai păcătos.

Ai casei — mama, bunica, bunicul — dădură buzna în odaie, dar în prima clipă nu mă descoperiră. Cînd îşi deteră însă seama că eu zac în mijlocul acelui morman de cioburi, sub rama grea a oglinzii sparte, şi că, pe deasupra, zac

cu desăvîrşire nemişcat şi mut, că nu plîng şi nu chem pe nimeni în ajutor, înlemniră de groază. Ridicară încet, cu băgare de seamă rama şi toţi trei deodată se aplecară asupra mea.

— Trăieşte! strigă mama şi izbucni în plîns. Mă luă în braţe şi începu să mă pipăie din cap pînă-n picioare.

Se constată pînă la urmă că sînt întreg şi nevătămat, dacă nu se puneau la socoteală cele cîteva zgîrieturi pricinuite de nişte cioburi mărunte.

Bucuria tuturora a fost atît de mare, încît nu numai că nu s-au apucat să mă certe, ci se repeziră să mă îmbrăţişeze, să mă sărute, să mă întrebe dacă nu m-am lovit şi dacă nu m-am speriat prea rău.

Nu-i dete nimănui prin cap să mă pedepsească pentru fapta pe care o săvîrşisem. În ce mă priveşte, cred că m-aş fi simţit chiar uşurat dacă aş fi plătit pentru ea într-un fel oarecare. Priveam întristat la cea de-a doua oglindă, desperecheată şi atît de stingheră pe peretele ei...

În adîncul sufletului mai nutream speranţa că unchiul, care făcea cu atîta dibăcie samovare de argint din samovare de aramă, o să adune cumva toate cioburile şi o să le lipească la loc, după care le va acoperi îndemînatec cu argintul pe care-l foloseşte la samovare.

Îmi dădui însă seama că pînă şi mîinile lui pricepute erau neputincioase de data aceasta. E adevărat că din cioburile mai mari el făcu cîteva oglinzi mititele, cu şi fără ramă, dar

toate aceste oglinjoare la un loc n-o puteau înlocui pe cea mare, spartă de mine.

Şi astfel, în locul celor două oglinzi din casa bunicilor rămase pe vecie una singură, aşa cum invalidului îi rămîne o singură mînă sau un singur picior.

Îmi închipui că bătrînii, intrînd în micul lor salonaş şi privind la oglinda rămasă teafără, îşi vor fi amintit adesea de nepotul lor zănatec şi lipsit de astîmpăr.

Cîteva zile după aceea, în casă nu se vorbi decît despre oglinda spartă şi despre felul în care, ca printr-o minune, scăpasem. Apoi nimeni nu mai pomeni despre această întîmplare. Dar începînd din ziua aceea am simţit limpede nu numai eu, ci şi mama şi fratele meu, că prea o lungiserăm cu vizita la bunicii noştri. Nimeni nu ne-o arăta direct, dar, în discuţiile ei cu mama, bunica aducea tot mai des vorba despre tata, despre care spunea că nu era în stare să-şi facă un rost în viaţă, că-şi zidea castele în Spania şi se gîndea prea puţin la ai săi. Vedeam că discuţiile de acest soi o întristau pe mama şi eram foc împotriva bunicii.

Nu înţelegeam ce fel de castele clădea tata şi grozav aş fi vrut să văd măcar unul din ele. Simţeam totuşi că în cuvintele bunicii era ceva ofensator la adresa tatii. De ce spunea că se gîndeşte prea puţin la noi? Doar mama primea adesea de la el scrisori foarte lungi, în care întreba cu grijă şi duioşie de fiecare din noi:

de fratele meu, de mine şi chiar de surioara noastră, deşi nu vedeam ce lucruri interesante i s-ar fi putut comunica despre ea, cînd era aşa de mititică!

De obicei, bunicul întrerupea discuţiile acestea supărătoare. Lui nu-i prea plăceau disputele şi certurile şi nu voia s-o contrazică pe bunica. De aceea, dorind s-o consoleze pe mama, se mulţumea s-o mîngîie duios pe obraji ca pe o fetiţă şi să repete împăciuitor:

— Hai, lasă, drăguţo... Au să se aranjeze toate... Au să se aranjeze toate...

Treceau însă una după alta săptămînile şi lunile, şi tata tot nu venea după noi şi nici nu ne chema la el. Se vede că tot mai ostenea la castelele acelea din Spania, din care cine ştie cîte clădise deja. Puteau să fi fost şi o mie în cap!

Se vedea că ne era dat să mai stăm încă mult şi bine la Vitebsk. Şi într-o bună zi, bunicul, bunica şi mama găsiră de cuviinţă că nu-l mai puteau lăsa pe fratele meu să piardă vremea degeaba şi că era timpul să se apuce de carte. Încă înainte de sosirea noastră la Vitebsk, el ştia să citească destul de curgător şi să scrie corect literele. Lecţiile se oferi să i le dea de aci înainte mătuşica noastră, liceana. Pentru ea nu era greu de loc, căci elevul da dovadă parcă de mai multă seriozitate şi sîrguinţă la învăţătură decît tînăra şi vesela lui învăţătoare, care întrerupea numaidecît lecţia dacă-i veneau în vizită nişte prietene, sau o termina înainte de vreme ca să încerce o rochie nouă.

Cum în timpul lecţiilor eu mă tot învîrteam pe lîngă masă şi o stînjeneam de la treabă pe mătuşica, ea hotărî să mă pună şi pe mine la învăţat abecedarul. Şi se constată pe neaşteptate nu numai că-mi erau cunoscute literele, dar şi că citeam destul de bine, silabisind. Nu-mi amintesc nici eu cînd şi cum învăţasem să citesc. Copiii iau adesea, pe neobservate, învăţătura şcolară de la fraţii şi surorile lor mai mari.

Cînd ne mai deprinseserăm încet, încet cu învăţătura, bunicul propuse, nu fără oarecare ezitare, să ni se mai adauge un obiect: vechea ebraică. Mama se temea că va fi prea greu pentru noi, dar bunicul o linişti, făgăduindu-i să ne găsească un dascăl răbdător şi blînd, care să nu ne dea prea mult de învăţat.

Şi într-adevăr, noul învăţător s-a dovedit a fi chiar mai bun decît mătuşica, învăţătoarea noastră de pînă atunci. Mătuşica noastră era în stare, cînd se înfuria, să lovească în masă cu pumnul ei mic, sau, scăpărînd din ochii ei cenuşii, pe care-i întuneca mînia de o clipă, să-şi încrunte sprîncenele negre şi dese.

Noul învăţător însă părea că nici nu ştie să se supere. Slab, pirpiriu, cu o bărbuţă neagră, creaţă şi cîlţoasă, venea tot a doua zi la noi, ştergîndu-şi îndelung la intrare picioarele încălţate cu nişte ghete decolorate de prea multă purtare. Apoi îşi aşeza într-un ungher bastonul cu mîner încovoiat în formă de cîrlig şi, tuşind în pumni, ne urma în odaie.

Bunica, înclinată să aprecieze pe om după succesul şi reuşita în viaţă, nu-i acorda nici o atenţie. Bunicul, în schimb, îl primea prietenos şi cu o vizibilă deferenţă, îl întreba amănunţit cum o duce cu sănătatea şi-l invita să ia o gustare. Învăţătorul îl refuza totdeauna categoric şi parcă şi speriat oarecum, adăugînd că tocmai luase un dejun copios.

Într-adevăr, frate-meu şi cu mine îl văzusem de mai multe ori pe învăţătorul nostru dejunînd. Înainte de a intra în casă, se aşeza pe o laviţă lîngă poarta noastră şi, desfăcînd o basma roşie cu buline mari, scotea din ea o felie de pîine neagră, una sau două cepe, uneori un castravete şi întotdeauna puţintică sare strînsă într-o cîrpă curată.

Nu ştiu de ce, dar mă cuprindea tristeţea cînd îl priveam cum şade stingher la poarta noastră, cu umerii lui slăbănogi, nefiresc ridicaţi în sus, mestecînd dus pe gînduri pîine cu ceapă.

Într-o pornire de duioşie spontană, îi ieşeam înainte în prag, îi povesteam tot ce era nou pe la noi şi încercam chiar, deşi fără succes, să-i atîrn în cui paltonul lui vechi şi, nu ştiu de ce, foarte greu.

El mă mîngîia afectuos pe cap şi ne apucam de lecţie. Trebuie să mărturisesc însă că, în ciuda delicatei mele atenţii pentru el, nu-mi învăţam niciodată lecţiile şi nici măcar nu încercam să născocesc vreun motiv cît de cît plauzibil cu care să-mi justific lenea.

Îi spuneam pur și simplu că n-am avut cînd să-mi prepar lecțiile: întîi a trebuit să iau dejunul, apoi să ies la plimbare, apoi să iau masa de amiază, apoi bunica a avut musafiri și am băut toți ceai cu dulceață, apoi ne-au chemat la cină, iar după cină ne-au trimis la culcare...

Lăsîndu-și ușurel pleoapele în jos și ascunzîndu-și un zîmbet în barbă, el mă asculta cu răbdare pînă la capăt, după care spunea:

— Bun, bun... Și acum să preparăm temele împreună pînă nu te cheamă iar la ceai cu dulceață. Hai, citește cuvîntul acesta! Bine. Dar acesta? Bine. Ei, acum amîndouă cuvintele împreună!... Foarte bine! Ești băiat deștept!

Și-mi punea cu mărinimie un cinci [1], ba chiar și cîte un cinci plus.

La despărțire, îmi dădea pentru data următoare o temă nouă, dar fără să mai spere, probabil, că am să prepar ceva din ea.

Și nu se înșela.

Azi îmi amintesc vag cele învățate cu el, deși îmi dădea întotdeauna nota cinci. În schimb mi-a rămas neșters în amintire el însuși, în întregime, cu toată sărăcia, răbdarea și bunătatea lui.

Mi-a rămas întipărit în minte pentru totdeauna pînă și numele lui ciudat. Am știut și-am uitat de-atunci mii de nume, dar pe acesta îl țin minte.

Îl chema Halameizer.

[1] Sistemul de notație rusesc este de la 1 la 5, nota 5 fiind cea mai mare.

După multă așteptare, sosi în cele din urmă și tata. Cu toate că nu se aranjase încă definitiv, ne luă cu el și începurăm să pribegim împreună. Ne mutam dintr-un oraș într-altul; am stat un an și ceva în Pokrov, gubernia Vladimir, aproape un an în Bahmut — astăzi Artemovsk, pentru ca, în cele din urmă să ne stabilim iar în gubernia Voronej, în orașul Ostrogojsk, într-o mahala mărginașă care se numea Maidan, la fabrica lui Afanasi Ivanovici Reazanțev.

Oricît de deosebite ar fi fost unul de altul orașele rusești și ucrainene în care le-a fost dat alor mei să locuiască, cartierele mărginașe ale acestor orașe, periferiile, mahalalele, suburbiile unde se adăpostea meșteșugărimea erau peste tot aproape la fel. Aceleași străzi largi și nepavate, același praf alburiu și gros în lunile de vară, aceleași noroaie prin care anevoie răzbăteai toamna și aceleași troiene iarna, înalte pînă la ferestre.

Chiar și locuințele noastre, în oricare din aceste suburbii, semănau leit între ele: la fel de spațioase, pustii pe jumătate, cu podelele nevopsite și pereții goi.

În ce ne privește pe noi, copiii, nu dădeam prea mare atenție locuinței în care ne era dat să trăim. Stăteam ziua întreagă prin curte și ne întorceam în casă numai spre seară, cînd se închideau obloanele și se aprindea lumina.

Aproape întreaga mea copilărie s-a desfășurat la lumina lămpii cu petrol, fie că era vorba de o lampă mică de tablă, care se atîrna de obicei

pe perete, sau de una mare de porțelan și cu burduful de bronz, suspendată cu lanțuri de tavan. Lămpile scoteau un fel de sfîrîit abia perceptibil. Pe geam se zărea licărul tulbure al vreunui felinar. Pe străzile periferice, aceste felinare erau instalate atît de departe unul de celălalt, încît un pieton care se întorcea noaptea tîrziu acasă putea, de la un felinar la altul, să nimerească într-un șanț, sau să cadă victimă unui tîlhar de noapte. Felinarelor nu le mergea prea bine la noi. Ștrengarii le spărgeau fără milă geamurile, iar flăcăii mai mari își măsurau puterea și vitejia smulgîndu-le stîlpii cu butuc cu tot din pămînt. Prin marile orașe se introdusese, după spusele celor care le văzuseră, iluminatul cu gaz și chiar cel electric, în timp ce la sate mai pîlpîia opaițul.

Ne aflam la hotarul dintre veacul trecut și veacul nostru. Trecutul mai dăinuia din plin și părea că nu se pregătește să cedeze în fața a ceea ce era nou. Chiar și bărbații mai în putere, nu numai bătrînii, țineau încă minte vremea cînd erau „oamenii boierului". Pe banca de la intrarea azilului de bătrîni puteau fi văzuți șezînd veterani ai luptelor de la Sevastopol, cu pieptul plin de medalii de argint și de bronz, iar prin oraș mai umblau, bocănind cu picioarele lor de lemn, oameni care se bătuseră la Șipka[1] și la Plevna.

[1] *Șipka* — trecătoare în Bulgaria, unde în timpul războiului ruso-turc din 1877—1878 au avut loc mari bătălii.

Treptat, treptat, cu fiecare an se îndesea rețeaua căilor ferate. Fîșiile înguste de oțel, care traversau păduri, mlaștini și cîmpii, înnădeau și strîngeau laolaltă ținuturi și orașe îndepărtate. Aceasta făcea să se modifice noțiunea de spațiu și timp.

E adevărat că pe meleagurile noastre drumul de fier mai era o noutate. Pe atunci, trenului i se spunea mașină, așa cum i se spune acum automobilului; își făcuse loc și în cupletele vremii:

Hei, mașină călătoare,
Tu mi-ai dus în depărtare
Dragostea și m-ai lăsat
Amărît și-ntunecat.
Tu faci semn din fanion,
Eu plîng singur pe peron...

Pe atunci se vorbea mult de accidente de cale ferată și lumea de prin partea locului își încredința trenurilor soarta cu destulă teamă. Nu degeaba auzeai prin gări — așezate de obicei departe de orașe — plînsete și bocete; cei care plecau erau petrecuți ca soldații cînd se duc la război.

Astăzi nu mai miră pe nimeni nici cele mai perfecționate și mai moderne locomotive electrice. Cum ne uimeau însă pe noi, copiii din vremea aceea, întîile locomotive pe care le vedeam: negre, afumate, cu un coș înalt și cu niște roți imense! Ele apăreau în viteză de după o cotitură a drumului ca niște arătări ale iadului, împrăștiind un nor de scîntei, asurzin-

du-te cu șuierul violent al aburilor care țîșneau de sub roți, mișcîndu-și vioi și ritmic bielele. Iar vagoanele, verzi, galbene, albastre, păcănind din roți, parcă ne făceau semn cu nenumăratele lor ferestre prin care priveau figuri necunoscute și atît de deosebite între ele, chemîndu-ne spre alte meleaguri...

Dar nu numai trenul în sine, ci pînă și un bilet de tren găsit întîmplător păstra pentru noi, copiii, tot farmecul acelui transport feroviar, cu forța, viteza, cu spiritul lui întreprinzător, cu rînduiala strictă după care funcționa. Biletele de carton presat, verzi, galbene, albastre, cu tăietura lor fără greș, ne aminteau, prin formă și culoare, de vagoane: de clasa a treia, a doua și întîi. Știam că biletele acestea fuseseră folosite și că nu mai erau valabile, dar cifrele pe care cleștele conductorilor le perforaseră în corpul lor nu făceau decît să le sporească prețul în ochii noștri. Păstram grijulii fiecare bilet pe care erau indicate cu litere negre, citețe, denumirile gărilor:

OSTROGOJSK — LISKI
VORONEJ — GRAFSKAIA
HARKOV — MOSCOVA

Toate orașele acestea ni se păreau, nu știu de ce, mult mai interesante și mai atrăgătoare decît al nostru, deși chiar el era pentru noi aproape o capitală, în comparație cu acea mahala mărginașă în care nu vedeai nici o casă cu etaj, în afară de clădirile fabricilor.

Cît privește fabricile, clădirile lor erau pe atunci atît de ursuze și întunecate, încît uneori simțeam că mi se rupe inima de mila tatii, cînd îl vedeam în revărsatul zorilor îmbrăcîndu-și vechiul lui palton de toate zilele, care căpătase o culoare roșiatică de atîta purtare, și mergînd la lucru în funinginea și murdăria aceea, în aerul acela dogorîtor și îmbîcsit de umezeală, în zuruitul și vuietul fabricii.

Maidan

Totdeauna primul contact cu locurile noi era pentru noi, copiii, o sărbătoare. Nici nu ne odihneam bine după oboseala drumului, că și începeam să dăm o raită prin noile noastre domenii. Descopeream ba o fabrică pe jumătate dărîmată care ne putea sluji drept cetățuie, ba o rîpă la marginea curții, ba un mare furnicar în spatele magaziei, cu tainica și clocotitoarea viață din interiorul lui.

Aceeași bucurie pe care ți-o dau noile descoperiri o încercam și de astă dată, abia sosiți în acea mahala periferică a Ostrogojskului.

Din imediata apropiere a casei noastre începeau luncile, cu pîlcurile lor de copaci. În curtea mare și pustie se aflau cîteva clădiri de serviciu, nelocuite și lăsate în paragină, cu scările șubrede și cu geamurile sparte. Prin ferestrele de la etajele de sus își luau zborul păsări gălăgioase. Toate acestea erau atît de interesante și pline de taină!

În fundul curții se puteau vedea zăcînd de-a dreptul pe pămînt harbuji vărgați cu dungi de culoare verde-negrie și pepeni galbeni, lunguieți, cu coaja acoperită de o rețea de linii întretăiate.

Pentru prima oară îi vedeam pe pămînt și nu la tarabă sau într-o căruță. Se vede treaba că erau atît de mulți, încît n-aveau unde să-i pună și de aceea erau împrăștiați prin curtea noastră...

Încercai să apuc cu amîndouă mîinile harbuzul cel mai mare și mai greu, dar mă încredințai că se ținea vîrtos de pămînt.

— Mamă! strigai cît mă ținea gura. Uită-te cum stau harbujii pe jos!

Mama însă nu se bucură.

— Nu pune mîna, zise ea, nu-s ai noștri!

— Dar curtea e-acum a noastră!

— Curtea-i a noastră, dar pepenii nu-s ai noștri.

Chiar în aceeași zi, ieșind în uliță, ne pomenirăm înconjurați, eu și frate-meu, de o droaie întreagă de ștrengari care, fără a sta pe gînduri, începură să se lege de noi.

— Tu unde stai? l-am întrebat pe unul din ei.

— Unde stau? La dracu-n praznic, răspunse un ștrengar sașiu și scoase limba la mine.

Ceilalți izbucniră în rîs.

— Gioale aveți? întrebă la rîndul lui sașiul.

— Ce-s alea gioale?

— Capre, mă!

— Ce fel de capre?

Sașiul se-nfurie și scuipă.

— Ia te uită la el! Arșice, ce să fie!

— Nu, îi răspunsei, noi nu jucăm arșice.

— Dar un bobîrnac vrei? întrebă un alt ştrengar vînjos şi cu pometii ieşiţi în afară.

Mi-era ruşine să mărturisesc că nu cunosc nici cuvîntul acesta. Stătui puţin pe gînduri, după care rostii cu oarecare nehotărîre:

— Vreau.

— Păi dacă vrei, na!

Şi ştrengarul îşi trecu pe creştetul meu, într-o mişcare rapidă şi semicirculară, încheietura apăsată şi întoarsă a degetului mare.

Scosei un ţipăt de durere. Frate-meu vru să-mi ia apărarea, dar băieţii îl înşfăcară şi, ca să-l înfricoşeze, îi turnară după guler cîţiva pumni de ţărînă.

După acest întîi contact cu strada n-am mai ieşit multă vreme din curte fără părinţi, limitîndu-ne la o singură cunoştinţă: un băiat mai mare din vecini, orb şi cocoşat.

Era un tînăr serios, la locul lui şi cît se poate de cumsecade. Flăcăii de prin curţile vecine, gălăgioşi şi puşi pe drăcii, nu-l primeau în tovărăşia lor. E adevărat că el însuşi se ţinea departe de cei de seama lui şi-şi petrecea ziua întreagă singur ca un cuc.

Era cel dintîi orb pe care-l întîlneam.

Îmi amintesc că, după ce l-am cunoscut, am încercat să-mi închid şi eu ochii cît mai strîns, ca să-mi pot da seama cum trebuie să se simtă orbii şi ce se află în faţa ochilor lor stinşi.

N-am putut să mi-i ţin prea mult închişi: era ceva care mă înspăimînta!

Şi atunci cum se face — îmi ziceam — că orbul nostru e atît de liniştit, atît de blajin şi

de prietenos? Cui îi zîmbeşte el cînd stă pe laviţă, în faţa căsuţei lor, pe vreme frumoasă?

Mă gîndeam adesea la acest lucru seara, înainte de a adormi, cînd revedeam în gînd toate întîmplările zilei.

La noi se dormea cu lampa stinsă în toate odăile, de întuneric însă nu mă temusem niciodată. Eram socotit în familia noastră un puşti isteţ şi plin de curaj. Iar dacă uneori se întîmpla să mi se strecoare frica în suflet, aceasta n-o mai spuneam nimănui.

Dar iată că mi-a fost dat o dată să mă trezesc în toiul unei nopţi de toamnă fără lună, cînd puteai, vorba ceea, să-ţi bagi degetele-n ochi. Îmi amintii pe neaşteptate de orb şi mă fulgeră, fără voia mea, spaima: „Dac-am orbit şi eu?" Simţii că-mi îngheaţă inima-n piept.

Mă întorsei în direcţia ferestrei şi începui să privesc ţintă şi cu încordare, cu speranţa că voi zări în spaţiile înguste dintre obloane o cît de slabă dîră de lumină sau cel puţin de întuneric mai puţin compact. Dar ori încotro mă întorceam, peste tot dădeam de aceeaşi beznă de nepătruns în faţa căreia ochii mei se dovedeau a fi neputincioşi şi de prisos.

Ce să mă fac? Să aştept dimineaţa? Dar cine ştie cît mai este pînă atunci? Orologiul din camera alăturată tocmai bătuse, înăbuşit şi trist, o singură dată. Putea să fie unu, putea să fie jumătate la nu ştiu cît. Ori poate nici nu trecuse de miezul nopţii? N-aveam nici cea mai mică idee la ce oră aţipisem şi cît dor-

misem... Nu, era cu neputinţă să aştept atît de mult!

Ah, ce bine-ar fi, mă gîndeam, dac-aş izbuti să găsesc chibriturile, un chibrit, nu mai mult, şi o cutie! Totul ar fi atît de simplu: aş aprinde chibritul şi mi-aş da seama imediat dac-am orbit sau nu. Era însă cu neputinţă să ajung în bucătărie fără să trezesc pe careva din marea noastră familie. Şi puteam eu găsi cutia de chibrituri în bezna aceea de nepătruns?

Mă hotărîi, totuşi, pînă la urmă. Păşind uşurel cu tălpile desculţe pe podea şi avînd grijă să nu agăţ nimic în drum, mă îndreptai spre uşă. Dar în locul unde trebuia să fie uşa dădui de perete. Aşadar, mă rătăcisem în propria mea cameră? Eram gata să mă-ntorc în aşternut şi să rabd cumva pînă dimineaţa, dar acum nici patul nu era prea uşor de găsit. Orbecăii cîtva timp prin odaie cu mîinile întinse înainte, pînă cînd mă lovii de cufărul mare pe care dormea fratele meu.

— Ce-i? Cine-i? îngăimă el în buimăceala somnului.

— Eu sînt, eu!

Simţind spaima răspunsului meu şoptit, frate-meu mă întrebă tot în şoaptă:

— Unde-ai pornit-o? De ce nu dormi?

Îi spusei întîi că-mi era sete şi voiam să beau apă, dar, nemaiputîndu-mă stăpîni, mă hotărîi într-o clipă să-i dezvălui groaznicul adevăr. Poate că acest lucru mă va linişti puţin.

— Ştii, mi se pare c-am orbit... Nu văd nimic!

— Chiar nimic, nimic?

— Nimic!!!

— Păi să ştii că am orbit amîndoi. Nici eu nu văd nimic.

Şi frate-meu izbucni în rîs.

Mă ruşinai. I-am spus că a fost o glumă şi, după ce-mi găsii patul, mă vîrîi cu cap cu tot sub plapumă.

Acolo nu era nici mai multă lumină, nici mai mult întuneric, dar era în schimb linişte, cald şi bine.

Fericit că scăpasem de nenorocire, adormii curînd.

★

Ziua nu mă temeam de nimic.

Fiecare dimineaţă deschidea înaintea mea o zi cît şapte, în care puteai găsi loc pentru orice. Dacă ai chef, baţi curtea în lung şi-n lat cît te ţin picioarele, dacă vrei, te caţări pe căpriorii fabricii părăsite şi, călare pe o grindă, hăuleşti cît te ţine gura:

Au ieşit pe munte
Fetele la coasă,
Au ieşit pe munte
Fetele la coasă,
Iar mai jos, la poale,
Prin iarba cea moale
Trec cazacii, trec,
Trec cazacii, trec!

Glasul tău răsună puternic prin toate ungherele clădirii pustii, îi răspunde ecoul, şi ţie ţi

se pare că nu-i ecoul, ci un regiment de călăreţi care acompaniază, urmîndu-l la trap, pe viteazul lor comandant. Şi acela eşti tu.

Sau te afunzi în văgăuna aceea adîncă, unde cauţi comori sau sapi peşteri.

Dar cîte nu se pot face pînă la amiaz, afară de cazul cînd eşti trimis la băcănie sau la brutar.

Deşi nici a da o fugă pînă la brutărie, cu un gologan strîns în palma închisă, nu-i o treabă plictisitoare.

Brutarul nostru era turc. Mustăcios, cu dinţii strălucitori, îl vedeam cum aruncă îndemînatic dintr-o mînă într-alta o pîine rotundă cît toate zilele de mare, cu coaja cafenie şi lucioasă, şi cum o taie apoi pe tejghea cu un cuţit lat şi ascuţit ca briciul, aidoma unui cuţit de tîlhar.

Clipind vesel din ochii lui căprui cu gene stufoase, adăuga cu dărnicie la cîntar o felioară în plus şi, cu o mişcare uşoară, abia perceptibilă, făcea să-mi alunece drept în braţe jumătatea de pîine cu felioara adăugată cu tot.

Parcă văd cum mă întorceam acasă strîngînd la piept pîinea albă, caldă şi moale şi mestecînd cu voluptate felioara pufoasă adăugată la cîntar de turcul cu mustăţi negre, în semn de prietenie pentru mine.

Dar toate bucuriile acestea piereau ca şi cum n-ar fi fost îndată ce începeau să ne scuture frigurile. Nici prin cap nu ne-ar fi trecut că luncile şi crîngurile verzi în care se pierdeau uliţele mahalalei noastre purtau miasmele mlăştinoase ale malariei.

Aproape la fiecare două zile ne zvîrcoleam în aşternut, torturaţi de călduri şi de fiori de gheaţă, în timp ce mama trecea răbdătoare de la un pat la altul, învelindu-ne cu ce-i cădea la îndemînă : şaluri, broboade, paltonaşe.

— Trebuie să plecăm cît mai repede de-aici, să ne mutăm în oraş, copiii au ajuns numai piele şi oase, repeta mama la nesfîrşit, în timp ce servea cina tatii care era obosit după ziua de muncă la fabrică.

— Curînd, curînd ! răspundea tata, fără să-şi ridice ochii din paginile unei cărţi groase — probabil, foarte plictisitoare — fără poze, numai cu litere şi cifre.

— Dar tu nici nu m-asculţi, observa mama cu amărăciune. „Curînd, curînd !“ şi din loc nu ne clintim.

Fîstîcit şi pierdut, tata îşi scotea ochelarii şi-i arunca mamei o privire blajină, lipsită parcă de apărare.

— Mai răbdaţi încă puţin, spunea el, ca şi cum s-ar fi adresat în acelaşi timp şi celorlalţi din familie. Încă o jumătate de an, cel mult un an, şi toate au să ne meargă altfel. Aici am început ceva, ceva cu totul nou... Numai să-mi reuşească şi o să...

Tata nu-şi isprăvea fraza.

Mama făcea un gest de deznădejde cu mîna şi începea să strîngă farfuriile de pe masă. Vedeam după expresia chipului ei, după mişcarea obosită a mîinii, că nu mai crede de mult în făgăduielile şi speranţele tatii.

Noi însă credeam. Fără speranțele tatii viața noastră ar fi fost mult mai goală și mai cenușie. În cele mai grele perioade prin care a trecut familia noastră nu ne îndoiam că ne așteaptă cel mai fericit și mai minunat viitor și că el e undeva pe-aproape, la doi pași.

Mie și fratelui ne făcea o deosebită plăcere să încercăm a ghici cum va arăta acest viitor.

Stăteam culcați — unul în pat, iar celălalt pe ladă — și ne întreceam în a născoci o poveste lungă și neobișnuită.

...Experiențele tatii, despre care nici eu, nici fratele meu n-aveam nici cea mai mică idee, reușeau pînă în cele din urmă. Sosește o telegramă. Tata e chemat la Petersburg. Noi îi împachetăm în grabă lucrurile, chemăm o trăsură — nu, două! — și plecăm la gară. Hamalii cu șorțuri albe, cu niște tinichele mari prinse pe piept, ne duc bagajele. Iată-ne instalați în vagonul verde — părinții și copiii mai mici pe băncile lungi, iar fratele meu și cu mine pe altele scurte, de-o parte și de alta a ferestrei. Se aude întîiul semnal... al doilea... al treilea... Un fluierat, apoi șuierul locomotivei...

Urmarea acestei povești o vedeam în vis, fiecare în felul lui.

★

Timpul dovedi că tata nu greșise nădăjduind și așteptînd.

Pe urma descoperirilor și experiențelor lui familia noastră nu s-a îmbogățit, dar după cîțiva

ani se petrecură într-adevăr mari prefaceri în viața ei.

În ce mă privește pe mine, soarta îmi pregătea niște peripeții atît de neașteptate, aproape fantastice, cum nu văzusem nici în vis.

Și apoi nici viața din jurul meu nu stătea pe loc. Ea se îndrepta spre anul 1905, iar după aceea spre 1917.

★

Curtea noastră părea să fi fost parcă anume făcută pentru joacă. Parterul și etajul fabricii părăsite și lăsate în paragină, clădirea dărăpănată a unui depozit cu paliere șubrede, fără balustradă, și cu niște scări care se clătinau la fiecare pas, rîpa din fundul curții — toate acestea erau cum nu se poate mai potrivite pentru nesfîrșitele jocuri de-a războiul, de-a indienii, de-a pirații, de-a cavalerii.

Dar mai aveam încă un joc, pe care îl născocisem chiar noi, eu și fratele meu mai mare. Ce e drept, fratele meu și-a pierdut repede entuziasmul pentru el și chiar mă lua peste picior cînd mă vedea jucîndu-l mai departe cu îndărătnică pasiune, de unul singur.

În jocul acesta curtea noastră se transforma într-o țară imensă, neexplorată pînă la capăt. Văgăuna era o mare, iar desișurile de brusturi și de alte buruieni deveneau păduri de nestrăbătut. Pe toată întinderea curții erau risipite sate, făcute din scîndurele sau din surcele, tîrguri construite din bucăți mici de cărămidă și, în sfîrșit, orașe mari cu șiruri de case alcătuite

din cîte un sfert sau chiar cîte o jumătate de cărămidă. Cu construirea tuturor acestor sate, tîrguri și orașe fără număr, legate prin drumuri imaginare — drumuri de țară, șosele și căi ferate — pierdeam pe puțin o jumătate de zi. Abia cînd țara întreagă ajungea să fie locuită, ne puteam apuca în liniște de joc.

Iată cum se desfășura povestea: undeva, într-unul din cele mai pricăjite sătulețe din cîte erau împrăștiate pe tot întinsul curții noastre, venea pe lume un băiat, eroul principal al acestui joc cu peripeții. El creștea mare și pornea la primul lui drum, spre orașul cel mai apropiat. Acolo făcea școala, după terminarea căreia îl aștepta o serie nesfîrșită de peregrinări și aventuri. Treptat îi apăreau în cale orașe tot mai mari, pînă cînd ajungea în cele din urmă în capitală, despre care trebuie să mărturisesc că n-aveam pe atunci decît o idee foarte vagă.

Biografia eroului meu lua de fiecare dată altă întorsătură. El devenea ba călător, ba un mare comandant de oști, ba căpitan de vas, ba un celebru dresor de lei, de tigri, pantere, mustangi și urangutani.

Dar toate aceste variante felurite ale jocului aveau și ceva comun. Învingînd toate obstacolele, eroul meu reușea să iasă din colțișorul lui uitat de lume, din mizerie și anonimat, la drumul larg al vieții.

Se vede că pe atunci se contura și în fața ochilor mei mirajul unei lumi necunoscute încă, aflată cine știe unde, dincolo de strîmtele hotare ale mahalalei noastre. Era o lume cu orașe

mari, unde omul trăiește o viață plină de aventuri și încetează să se mai simtă o ființă neînsemnată și pierdută.

Ore în șir eram ocupat cu plăsmuitul acestei povești, ale cărei amănunte le combinam în minte, fără să scot o vorbă. Nu mă puteam lipsi totuși, în joaca mea, de ceva material, de acele surcele și cărămizi răspîndite prin curte, de bastonul pe care-l plimbam pe pămînt, în vreme ce rătăceam de la un sat la altul și de la un oraș la altul.

Fratele meu rîdea de mine și mă amenința să-mi ia cu el eroul imaginar din capătul bastonului. Uneori chiar se făcea că-l prinde. Oricît ar părea de ciudat, jocul pierdea pentru mine orice dram de adevăr și nu mai aveam pentru ce să plimb pe pămînt bastonul pe care nu se mai afla omul închipuit de mine...

Realitatea e că, pe vremea aceea, nu cunoșteam de loc lumea, afară de ulița noastră de mahala și de cîteva străzi din Ostrogojsk unde, dîndu-mi capul pe spate, priveam firmele de pe care descifram cuvinte neînțelese pentru mine: „Birou notarial", „Societatea de credit mutual", „Hotel comercial". (Țin să adaug că, din greșeală citisem multă vreme „fotel" și nu puteam pricepe cu nici un chip de ce pe firma aceea cuvîntul „fotoliu" se scria „fotel".)

În primii ani după stabilirea noastră în Maidan, orașul era pentru noi o realitate îndepărtată și himerică.

Pe atunci trăiam izolați și retrași. Mamei nu-i ardea de relații, atît de copleșită era de grijile

casei. Un timp nici noi nu ne găsiserăm în mahala prieteni și tovarăși de joacă.

Ai mei duceau deseori lipsă de lucrurile de primă necesitate și locuința noastră de lîngă fabrică era mai mult decît modest mobilată: cîteva scaune vieneze, niște mese, paturi ieftine de fier, un bufet de tipul cel mai simplu și nici un fotoliu sau divan, nici un tablou pe pereții odăilor spațioase și aproape goale. Cu toate acestea, copiii desculți din ulița noastră ne priveau ca pe niște odrasle de boieri.

Noi nu jucam nici arșice, nici cărți, nu ne îndeletniceam cu schimbul de porumbei, și nici de îmbrăcat nu ne îmbrăcam ca toată lumea.

Fără a bănui măcar la ce batjocură avea să ne expună, mama ne-a făcut, mie și fratelui meu, niște paltonașe cu pelerine dintr-o stofă gălbuie. Modelul îl luase dintr-o revistă. Cît timp le încercam, îngenunchea de nenumărate ori în fața noastră, ba mai potrivind și ajustînd ceva, ba descusînd o mînecă și punînd-o iar la loc.

În cele din urmă, paltonașele fură gata. În prima zi de sărbătoare le îmbrăcarăm cu intenția de a merge în oraș. Dar abia cînd am ieșit în stradă ne deterăm seama cu groază în ce hal de caraghioslîc eram.

Ștrengarul sașiu din ceata care juca cărți în dreptul porții noastre se repezi la noi și, cu un zîmbet disprețuitor, ne întrebă:

— De ce v-ați îmbrăcat cu anteriile astea?

Iar altul, cu părul zburlit, negru la chip, cu obrazul mînjit de noroi, de parcă tocmai atunci

se spălase cu nămol, mă smuci de mica pelerină și începu să țipe cît îl ținea gura:

— Hai, dă jos fusta, s-o duc bunicii!

— Ăștia-s coriști la biserica lor, observă un al treilea. Ia ziceți-i ceva, să vă dăm o copeicuță!

De-atunci n-am mai ieșit pe poartă singuri, îmbrăcați cu paltonașele acelea. Am rămas însă mult timp cu porecla de „coriști".

Nici o mirare deci că, la început, ne petreceam aproape toată ziua în curte și rareori ne arătam în stradă.

Acolo, în curte, am făcut cunoștință cu primul meu prieten, cu orbul și ghebosul Mitroșka. N-am fost niciodată unul la celălalt. Ne întîlneam la gardul care despărțea curtea noastră de a lor, o îngrăditură scundă, spre deosebire de zăplazul de scînduri dinspre stradă. Stăteam de vorbă: eu de-o parte și el de alta a gardului. Eu aveam vreo șapte-opt ani, iar el cel puțin optsprezece, dar eram cam de aceeași statură. Poate de aceea îl socoteam de seama mea și purtam lungi discuții prietenești cu el, vorbind de cîte-s pe lume: că ștrengarii aceia ne supărau pe amîndoi, că oamenii trebuie să se poarte frumos unul cu altul și cinstit, așa cum, poate, se va întîmpla odată... Vorbeam despre țări străine, despre dumnezeu, despre pămînt, despre stele, despre cometa pe seama căreia se spuneau atîtea pe vremea aceea.

— Tu ce crezi, ce-o să se întîmple cu pămîntul, dac-o să se ciocnească cu cometa?... îl întrebam eu.

— O să rămînă întreg, de-o vrea dumnezeu, răspundea cocoşatul, după o clipă de tăcere. Doar are-n el destulă piatră şi destul fier; e tare, aşa că s-ar putea să reziste.

Discuţiile cu cocoşatul îmi potoleau spaimele şi neliniştile mele de copil. Credeam în ce-mi spunea, poate fiindcă nu răspundea pe loc la întrebările mele, ci numai după ce se gîndea serios.

Dar important era că el spera totdeauna că lucrurile vor lua întorsătura cea mai bună.

Pe vreme rea, cocoşatul stătea posac prin vreun ungher, strîngîndu-şi buzele palide.

Dar cînd ieşea soarele, ochii lui stinşi îl căutau, iar obrazul mîncat de vărsat i se lumina într-un fel de surîs.

Avea un mers domol şi vorbea încet ca şi cum ar fi rumegat înţelesul fiecărui cuvînt.

Duminicile, cînd fratele lui, Matiuşka, un ştrengar de flăcău nepieptănat, juca cărţi cu prietenul său Kolka Gamaiun, scoţînd din gură tot felul de măscări, Mitroşka putea fi văzut alături de ei, cu figura concentrată într-o atentă şi mută participare.

Viaţa cocoşatului era tristă şi plictisitoare pînă la tîmpire, dar nu-l auzeai niciodată plîngîndu-se de ceva, înfuriindu-se sau ieşindu-şi din sărite.

Tatăl lui, cizmar de meserie, un om ursuz şi tăcut, adeverea întru totul vechea zicală care spune despre cineva că „bea ca un cizmar". La beţie făcea urît: adesea îşi bătea crunt şi nevasta, şi pe fiu-său Matiuşka. Femeia alerga

prin curte şi urla, în timp ce Matiuşka dintr-un salt era peste gard, căutînd scăpare în curtea noastră.

Numai cocoşatul nu fugea nicăieri; şedea pe prispă cu aceeaşi figură încremenită, de pe care nu dispărea niciodată o expresie de indiferenţă şi resemnare. Cizmarul, de obicei, nu se atingea de el. O dată însă, scos din minţi de înfăţişarea blajină a lui Mitroşka, îl izbi din toate puterile cu pumnul în cocoaşă. Mitroşka făcu cîţiva paşi caraghioşi, fugi ce fugi, apoi reveni la obişnuitul lui mers măsurat.

Aşa mi-a rămas în minte pentru toată viaţa: liniştit, serios, îmbrăcat într-o haină de culoare cafenie, uzată, dar curată, care-i ajungea pînă aproape de genunchi, într-o vestă şi pantaloni lungi, purtînd o şapcă veche, albastră, pe capul uşor dat pe spate din pricina cocoaşei din faţă.

★

Cu timpul începură să se deprindă cu noi şi acei copii din vecini care, o vreme, nu ne dăduseră pace pe stradă. O întîmplare neaşteptată contribui îndeosebi la împăcarea noastră.

Era o ceartă între ei, pe stradă. Asemenea certuri şi chiar încăierări erau provocate fie de neînţelegeri la rişcă sau la cărţi, fie de faptul că vreunul dintre ei ademenea porumbeii de rasă ai altuia. Nu ştiu din ce se iscase de astă dată zarva; ştiu atît că toţi băieţii din uliţa noastră se răsculaseră împotriva a doi din capii lor, cărora pînă atunci li se supuseseră fără să crîcnească.

Din strigătele care ajungeau la noi de departe, ne deterăm seama că Grişka — fratele mai mic al lui Kolka Gamaiun — şi Sanka Saşiul erau învinuiţi de o faptă gravă săvîrşită împotriva întregii companii.

Chiar în toiul încăierării, portiţa noastră se dete în lături şi în curte dădură buzna înfierbîntaţi, zgîriaţi, cu cămăşile sfîşiate, Grişka şi Sanka. Cîinele nostru se repezi la ei lătrînd, dar fratele meu îl apucă de legătură, în timp ce eu închideam tocmai la timp portiţa, în care începură să izbească în aceeaşi clipă o duzină de pumni. După care cîteva capete ciufulite se arătară deasupra zăplazului.

— Sînt aci! Acilea-s! exclamară toţi deodată, dar se vede că băieţii nu îndrăzneau să sară zăplazul ziua în amiaza mare: fie că le era frică de cîine, fie că aşteptau întăriri.

Lui Grişka şi lui Sanka le arătarăm prin semne vechea fabrică dărîmată de dincolo de rîpă. Acolo se puteau ascunde de minune, dacă toată droaia aceea de copii s-ar fi încumetat totuşi să pătrundă în curte. Grişka şi Sanka ne înţeleseră şi o luară după noi înspre clădirea fabricii, întorcîndu-se din cînd în cînd şi ameninţîndu-i cu pumnii pe urmăritorii lor care rămăseseră de partea cealaltă a zăplazului.

Păşind pe scara şubredă şi nesigură a fabricii, urcarăm la etaj. Etaj e un fel de a vorbi, deoarece planşeul între etaj şi parter nu mai exista de mult. De încăperea de jos, ticsită de mormane de fier vechi, ne despărţeau numai nişte grinzi.

Pentru orice eventualitate, închiserăm cu cîrligul uşa crăpată şi ne aşezarăm pe grinzi, aruncînd priviri îngrijorate în jos, căci aveam de ce ne teme. Dacă am fi alunecat de pe grindă, cădeam pe grămada de fier de la parter, şi aleluia!

La apariţia noastră, se auzi într-un ungher bătaie de aripi. Nu ştiu ce pasăre mare, adăpostită sub acoperiş, îşi lua zborul printr-o ferestruică. Sperietura ei se traducea printr-un zgomot atît de neaşteptat, încît înlemnirăm pe loc. Spaima ne trecu repede, dar o bucată de vreme nu ne puturăm dezbăra de o anumită nelinişte tulbure, strecurată în sufletele noastre de locatarul acelui pod pustiu. Cîteva clipe nu vorbirăm decît în şoapte, dar ne revenirăm treptat şi începurăm o discuţie dintre cele mai liniştite şi mai paşnice. În cele din urmă, fratele meu îi invită pe Grişka şi pe Sanka la noi în casă, spunînd că o să le arate o carte mare despre păsări în care erau înfăţişaţi porumbei de toate soiurile: guşaţi, moţaţi, rotaţi, jucăuşi... Lui Grişka şi lui Sanka, pasionaţi crescători de porumbei, o asemenea carte le trezea tot interesul.

— Bine, o să venim altă dată, făgădui Grişka.

N-am fi vrut să ne despărţim de noii noştri prieteni, dar n-avea rost să mai stăruim. Nu se cădea, într-adevăr, să intri într-o casă străină plin de zgîrieturi şi cu vînătăi sub ochi şi pe frunte, cu cămaşa şi pantalonii ferfeniţă.

La despărțire, Grișka s-a legat cu jurămînt să-i zicem cuțu dacă n-o să-l cheme el a doua zi pe fratele său Kolka în ajutor și n-o să-i învețe el minte pe toți cei care l-au supărat!

Nu știu cum au ajuns în seara aceea acasă, dar a doua zi cei care erau nevoiți să se ascundă pe după case erau nu ei, ci copiii care-i fugăriseră pînă la noi.

Ieșise în stradă Kolka Gamaiun în persoană, fratele mai mare al lui Grișka. Calfă veche la un cizmar, el nu se mai îndeletnicea cu porumbeii. În zilele de sărbătoare putea fi văzut prin mahala în haină și într-o cămașă roșie scoasă din pantaloni, cu o armonică nouă, strălucitoare, vopsită în negru și cu clape albe ca zăpada.

Pe ulița noastră nu era flăcău mai voinic decît el, afară poate de Matiușka, fratele cocoșatului. Cu Matiușka avea însă o înțelegere veche: să nu-și facă greutăți unul altuia.

Pășind apăsat și fără grabă, Kolka bătu ulița din cap în cap, o dată sau de două ori, împreună cu fratele său mai mic, aruncînd priviri amenințătoare în jur. Acest mic avertisment era suficient. Băieții au priceput îndată ce voia să însemne. Timp de cîteva zile evitară întîlnirile cu Grișka și cu Sanka, ocolindu-i pe departe. De la o vreme însă încercară, prudenți, o împăcare pentru ca, în cele din urmă, să le recunoască din nou supremația.

În ce ne privește, eu și cu fratele meu ajunserăm de atunci a fi protejați de Grișka și de Sanka.

Nu după multă vreme, izbutirăm să-i facem să vină la noi în vizită.

Și-au făcut apariția într-o duminică dimineața, spălați, pieptănați cu grijă, îmbrăcați cu cămăși noi și curate, cu pantalonii întregi, chiar dacă peticiți pe ici, pe colo, și cu buzunarele pline de semințe prăjite.

Ne-am dus din nou la fabrica cea veche, pe care am cutreierat-o și pe sus, și pe jos, după care Grișka se oferi să ne învețe să prindem tarantule din curte. Părea o treabă foarte simplă. Trebuia introdusă în gaura unde se adăpostea păianjenul o bucățică de ceară legată de o ață. Tarantula urma să se agațe neapărat de ea, după care venea clipa cea mai dătătoare de fiori: trebuia să tragi afară tarantula vie din gaură și s-o bagi într-o cutie de chibrituri, dar cu atîta iuțeală și îndemînare, încît ea să nu apuce să te înțepe.

De data aceea nu izbutirăm, ce-i drept, să prindem nici o tarantulă. Am încercat cu una, dar fie că dormea la ora aceea, fie că ieșise din gaură pentru cine știe ce treabă, ori poate că nici nu fusese niciodată în gaura aceea... În schimb, învățarăm un alt meșteșug de la Sanka Sașiul. El era foarte priceput în a confecționa din dopuri și foiță de țigări un soi de parașute care se înălțau foarte frumos în văzduh, pînă cînd dispăreau în cele din urmă în înălțimi. Păcat însă că parașutele care-și luau zborul nu se mai întorceau, iar dopuri și foiță de țigări aveam prea puține.

Pînă la urmă ne împrietenirăm bine de tot cu Grişka şi cu Sanka, pe care şi înainte, cîtă vreme nu vorbeam cu ei, îi admiram fără voie, atît de îndemînatici, de îndrăzneţi şi de încercaţi ne păreau. Prietenia cu ei ne măgulea amorul propriu. Cînd mama ne chemă la ceai, stăruirăm mult pînă-i făcurăm să vină cu noi.

Mama se miră puţin de aceşti musafiri neaşteptaţi, dar îi pofti la masă împreună cu noi şi ne dete fiecăruia, pe cîte o farfurioară, dulceaţă de vişine caldă încă, luată nu cu mult înainte de pe foc. Grişka şi Sanka erau de nerecunoscut. Cînd au păşit pragul casei noastre, aceşti băieţi în stare de orice, care proferau nişte înjurături atît de savuroase în uliţă, la rişcă, şi ştiau să scuipe atît de departe, deveniseră deodată nişte copii atît de cuminţi şi de sfioşi şi vorbeau cu nişte glasuri atît de subţirele, de parcă nu erau ale lor.

După ceai, intrarăm în altă cameră, unde ei se simţiră ceva mai în largul lor. Fratele meu le arătă cartea cu păsările, un glob şi o hartă desfăşurată pe perete.

— „Stratele Unite", citi Sanka şi aceasta ne plăcu atîta, încît mult timp după aceea spuneam strate în loc de state.

Ne-am mai întîlnit de-atunci nu o dată cu Grişka şi cu Sanka. A venit însă o vreme cînd amîndoi începură s-o cam rărească de pe uliţă. Pe Sanka l-au dat la Şcoala judeţeană[1], iar

[1] *Şcoală judeţeană* — în Rusia ţaristă, şcoală cu o durată de doi ani, echivalînd cu cursul elementar suplimentar.

Grişka a intrat ucenic la acelaşi cizmar, la care era calfă frate-său, Kolka Gamaiun.

Prietenia cu ei, deşi de scurtă durată, ne-a făcut să ne înţelegem dintr-o dată cu toată uliţa. Băieţii încetară să se mai agaţe de noi, deşi erau mari meşteri în asemenea treabă. Îmi aduc aminte ce tărăboi extraordinar făceau cînd apărea în cartier careva dintre nebunii de prin partea locului: Luşka, toanta, o femeie liniştită, sfioasă, destul de tînără încă, roşia şi grasa Vaska Makodioriha, foarte certăreaţă din fire şi mereu înfuriată, sau bătrînul Hroc, un omuleţ ursuz, stafidit şi spîn, cu o tingire de aramă care-i acoperea capul pînă peste urechi. I se spunea Hroc fiindcă în timp ce bătea pasul în ritm de dans scotea nişte sunete răguşite, pe care copiii le înţelegeau cam aşa: „Hroc! Hroc! Hroc! Hroc!"

Ştrengarii îi întîmpinau cu strigăte de bucurie pe nebuni, mai ales pe Hroc.

Nici păpuşarul, care se abătea din cînd în cînd prin Maidan, cu paravanul lui multicolor în spinare, nu era întîmpinat şi petrecut cu o zarvă şi hohote de rîs atît de frenetice, ca ursuzul Hroc, cînd începea să se învîrtă şi să se rotească pe loc, să salte şi să se aşeze pe vine. Şi toate acestea erau făcute cu aerul cel mai imperturbabil şi solemn de pe lume!

Copiii fluierau, răcneau, loveau cu beţele în tingirea de aramă a lui Hroc, pînă cînd erau alungaţi de ai lor, care ţineau la cei săraci cu duhul şi le era milă de ei. Nebunilor li se întindeau de la toate porţile cîte-o bucată de

pîine, cîte-un covrig, sau li se aruncau copeici și gologani de aramă.

Un aer de adîncă și îndepărtată vechime învăluia copilăria mea în acea mahala. Hroc cu tingirea lui în cap, sau Vaska Makodioriha veneau parcă spre noi din ulițele de pe vremea lui Ivan cel Groaznic, dacă nu de mai departe. Chiar și casele cu acoperișurile lor de paie, în care trăia cea mai mare parte din locuitorii suburbiei, nu se deosebeau prea mult de locuințele îndepărtaților lor strămoși.

Lauri de-o clipă

Munca pe care o îndeplinea la mica fabrică — aproape un atelier meșteșugăresc — era prea neînsemnată pentru tata și nu-i putea potoli setea permanentă de altceva. Lui îi plăcea să născocească tot timpul cîte ceva, să facă experiențe, dar trebuia să stea din zori pînă noaptea tîrziu lîngă cazanele încinse, în fabrica aceea întunecată și umedă. Venea acasă tîrziu, dar folosea fiecare clipă de odihnă ca să deschidă o carte și să se adîncească în lectura ei. Citea atît de concentrat, încît mama, care abia aștepta să-l vadă odată venit ca să discute o serie de chestiuni dintre cele mai arzătoare — băcanul care cerea datoria, copiii care aveau nevoie de paltonașe noi pentru iarnă — nu îndrăznea să-l întrerupă de la citit. În ce o privește pe mama, ea nu-și mai vedea capul de treburi cît era ziua de mare; singură și fără ajutor freca podelele nevopsite, spăla rufele, cîrpea și cosea haine pentru cinci, iar mai tîrziu pentru șase copii. N-avea o clipă de răgaz să

se poată odihni sau citi o carte. Se iroseau zadarnic minunatele ei însuşiri, memoria ei deosebită.

Numai spre seară, acompaniată de zgomotul ritmic al maşinii de cusut, cînta uneori în surdină, dar totdeauna cîntece triste.

Îmi aduc aminte de o perioadă cînd fabrica îşi încetase activitatea şi tata plecase pentru mult timp de acasă în căutarea norocului.

...Şi iată-ne singuri în curtea pustie. Obloanele casei noastre sînt bine închise şi întărite pe deasupra cu drugi de fier. Din toate părţile se aude lătrat furios şi răguşit de cîini şi, din cînd în cînd, toaca paznicului de noapte, care-şi face rondul pe strada noastră.

Mama, aplecată deasupra lucrului, cîntă un cîntec. E vorba în el de un cărăuş care merge în Crimeea după sare şi piere pe drum, şi de tovarăşul lui care se întoarce acasă mînînd din urmă cei doi boi rămaşi fără stăpîn.

Eu stau în pat făcut ghem şi cuvintele acestui cîntec simplu îmi umplu inima de tristeţe şi teamă. Şi nu ştiu de ce mi se pare că în cîntecul acela e vorba de tata, care merge, merge, pînă îşi găseşte sfîrşitul pe drum şi vine un străin care ne aduce vestea morţii lui...

În zori, la noi se deschideau toate obloanele. Odată cu bezna piereau tristeţea şi spaimele nopţii şi pentru noi, copiii, începea o nouă zi, o zi imens de mare, cum se întîmplă numai în copilărie, plină pînă la refuz de valurile prieteniei, de încăierări, de joacă şi alergătură...

Nu peste mult interveni în viaţa noastră ceva cu totul nou: a fost angajat pentru mine şi fratele meu un meditator, un licean pistruiat din clasa a şaptea — penultima — şi începurăm să ne pregătim pentru examene.

Primul care a intrat la liceu a fost fratele meu. El era un băiat mai serios decît s-ar fi cuvenit la anii lui. Pînă a nu merge la liceu citise o mulţime de cărţi, fără să le distrugă, spre deosebire de mine care le făceam ferfeniţă. Le păstra cu grijă într-un cufăr bine ferecat, la care eu nu aveam acces. Parcă-l văd şi acuma cum stătea aplecat deasupra cufărului şi-şi aranja cărţile. În clipele acelea îl asemuiam cu „Cavalerul avar“ al lui Puşkin. Ni se întîmpla destul de des să ne luăm la bătaie — din pricina cărţilor sau din vreo altă pricină — dar el era în stare să întrerupă din senin pînă şi cea mai înverşunată încăierare dintre noi printr-un procedeu cu desăvîrşire neuzitat în asemenea împrejurări: începea să mă copleşească de sărutări duioase şi fierbinţi. Contrariat şi dezarmat, eram nevoit, fireşte, în acest caz să mă împac şi lăsam baltă încăierarea, deşi simţeam că în îmbrăţişările fratelui meu se ascunde fie un şiretlic strategic, fie bunăvoinţa jignitoare a celui mai mare.

Intrînd la liceu, fratele meu a devenit parcă alt om. Nu mai era cel dinainte, băiatul acela cu care eram obişnuit acasă, tovarăşul meu de joacă, în pantalonaşi scurţi şi în hăinuţă de copil, ci un elev, cu o emblemă strălucitoare pe şapcă şi cu două rînduri de nasturi argintii pe

mantaua cenușie, care semăna cu cea a ofițerilor. Se întorcea de la liceu ca și cum ar fi venit de la o slujbă. Mînca singur, înconjurat de toți ai casei, și între două îmbucături, ne povestea zorit și emoționat despre rînduielile din liceu, despre profesorii severi și despre cei blînzi, despre cei grași și despre cei slabi, îmbrăcați cu toții în redingote albastre, cu epoleți aurii, despre colegii de clasă, care se deosebeau între ei și prin statură, și prin vîrstă, și prin înfățișarea și caracterul lor.

Ascultam cu nesaț istorisirile lui și căutam să-mi imaginez figura acestor oameni necunoscuți și toată lumea aceea care semăna atît de puțin cu tot ceea ce avusesem prilejul să văd pînă atunci.

Acolo se petrecea zilnic cîte ceva, nu ca la noi, în Maidan!

Mi se părea că fratele meu, mai vîrstnic decît mine doar cu doi ani, pătrunsese deja în viața adevărată, într-o lume în care fiecare om își avea rostul lui și fiecare oră era plină de evenimente și de întîmplări.

Și această lume aparte, care nu era accesibilă oricui, care îți lua ochii cu strălucirea nasturilor de la uniforme și cu cozoroacele sale lăcuite, purta numele de liceu.

★

La un an după ce fratele meu îmbrăcase mantaua cenușie cu petlițe albastru-închis și chipiul cu emblemă, îmi veni și mie rîndul.

Cît au ținut toamna și iarna, venea la noi în mahala, pe ploaie și pe ninsoare, meditatorul nostru din oraș, liceanul care-l preparase atît de bine pe fratele meu pentru admitere. Cu mine însă orele de meditație nu se desfășurau prea lin. Eram nepăsător și distrat, nu-mi pregăteam întotdeauna temele, săream la dictare cîte o literă sau chiar cuvinte întregi și făceam în caiete pete de cerneală. Blajinul și răbdătorul Mark Naumovici îmi ierta totul. Prea puțin îmi păsa că numai pentru mine bătea în fiecare zi drumul pînă în Maidan și înapoi în oraș, prin băltoace și nămeți, și că părinților mei nu le venea chiar atît de ușor să-i plătească pentru lecții cîte zece ruble pe lună.

Numai uneori mă trezeam în toiul nopții, cuprins de îngrijorare, și începeam să număr zilele care-mi rămîneau pînă la examen. Juram în sinea mea să nu mai pierd degeaba nici o clipă și mă trezeam a doua zi foarte hotărît să mă apuc în sfîrșit de treabă ca lumea și să privesc lucrurile altfel. Aveam împărțit pe ore programul întregii zile.

Dar aproape zilnic aveau loc întîmplări care se dezlănțuiau ca o vijelie și praf se alegea din programul acesta alcătuit cu atîta rîvnă.

Parcă dinadins, ca să mă distragă, chiar la poarta casei noastre se oprea păpușarul, favoritul copiilor din mahala. Puteam oare să stau locului, cînd deasupra paravanului sclipitor, multicolor, își scuturau capetele, dădeau din mîini și-și azvîrleau afară cu o lovitură ba un picior, ba pe celălalt personajele pe care le

cunoşteam din primii ani ai vieţii? Trebuia să-l văd pe năsosul şi îmbujoratul de Petruşka, purtînd o tichie cu pompon; pe uscăţivul „vraci vestit şi doftor mare, care leacuri bune are" cu pălăria lui înaltă, semănînd cu un burlan de sobă, care îţi lua ochii cu strălucirea ei, pe vardistul mustăcios şi botos cu sabia atîrnîndu-i la şold... Ştiam, şi cu toate acestea nu-mi venea să cred că omul acela bătrîior, posac şi nebărbierit mişca mîinile păpuşilor şi vorbea în locul lor cînd cu voce piţigăiată, cînd cu glas răguşit, îmbrăcîndu-le pe mînă ca pe o mănuşă.

A doua zi se întîmpla ca băieţii din curtea vecină să înalţe un zmeu mare de hîrtie, şi nu unul obişnuit, ci cu morişcă. A treia zi mă adînceam aşa, ca din întîmplare, printre altele, în lectura „Călăreţului fără cap" sau a altei cărţulii ademenitoare din cufăr, obiect aflat cu totul la dispoziţia mea pînă la întoarcerea fratelui meu de la şcoală.

Pînă într-o bună zi, cînd meditatorul meu îmi spuse că trebuie să stea serios de vorbă cu mine.

Devenii atent. Pînă atunci, Mark Naumovici obişnuia să discute serios — despre cărţi, despre expediţiile la Polul Nord, despre cometa care ajunsese în zilele acelea un cal de bătaie al gazetelor — numai cu fratele meu mai mare. Cu mine se mulţumea să glumească binevoitor, chiar atunci cînd îmi explica regulile de aritmetică sau gramatică. Era acum elev în ultima clasă — a opta — şi se purta cu mine aşa cum se poartă un adult cu un copil.

De data aceasta însă se aşeză la masă nu alături, ci în faţa mea şi, privindu-mă drept în ochi, mă întrebă:

— Ia ascultă, tu chiar ai de gînd să dai admiterea anul acesta? Sau poate că vrei s-o amîi pentru la anul?...

— Nu, nu vreau s-o amîn, răspunsei eu cu oarecare şovăială, neînţelegînd încă încotro bate.

— Păi uite ce e, băieţaş. Trebuie să pricepi că tu de fapt nu înveţi; tu numai te joci de-a învăţatul. Să nu crezi că şi examenul e o joacă. Va trebui să răspunzi nu aşa cum îmi răspunzi mie. Acolo n-au să te lase să stai tolănit pe scaun cum stai acum. Ai să stai în picioare în faţa unei catedre şi întrebările n-are să ţi le pună un singur profesor, ci mai mulţi. Poate inspectorul, ori chiar directorul! Şi la fiecare întrebare vei fi obligat să răspunzi scurt, precis, fără să te încurci. Ai priceput?

Căzui pe gînduri. Scurt, precis şi fără să mă ncurc nu prea vedeam cum o să pot răspunde...

Mark Naumovici continua să mă privească ţintă, clipind într-una din ochii lui înroşiţi de nesomn. (El însuşi se pregătea între timp de examen — şi încă ce examen: de absolvire, pentru diploma de maturitate — şi învăţa de obicei noaptea.)

— Ei fie, să-ncercăm! spuse el pe un ton mai puţin sever. Numai să ştii un lucru: începînd de astăzi, am să te ascult exact aşa cum se ascultă la noi la liceu. Să uiţi că ai în faţă pe Mark Naumovici: închipuie-ţi că te întreabă

însuşi Vladimir Ivanovici Teplîh sau Stepan Grigorievici Antonov!

Despre aceşti profesori, care băgaseră spaima în tot liceul, auzisem multe de la fratele meu. Dar imaginea pe care mi-o făcusem despre ei nu se lega de loc în mintea mea cu chipul bunului Mark Naumovici, atît de slab, pistruiat, cu bluza lui cenuşie de licean, cu trei năsturei îngălbeniţi la gulerul încheiat într-o parte şi cu pantalonii lui cenuşii şi uzaţi, care de mult îi erau prea mici.

Totuşi, în urma acestei discuţii serioase, mă simţii cuprins de aceeaşi îngrijorare chinuitoare care punea stăpînire pe mine în cîte o noapte, cînd mă gîndeam la examenul care mă aştepta. Am să cad, nu mai încape vorbă! Parcă unul ca mine intră la liceu? Şi-apoi am să uit dintr-o dată tot ce ştiu, cînd voi fi chemat la masa mare la care vor şedea profesorii cu epoleţi auriţi, inspectorul, directorul... Poate că nici nu mai are rost să mă pregătesc. Ce bine-ar fi dacă aş răci acum şi aş fi bolnav în tot timpul examenelor! Aceasta ar fi, oricum, mai bine decît să cad la examen. Dar poţi să te-mbolnăveşti cînd ai chef?...

Simţeam că mi se urcă un nod în gît, cînd în prag se ivi pe neaşteptate tata, care abia în ajun se întorsese acasă pentru cîteva zile şi se odihnea acum în camera vecină.

— Nu te supăra, Mark Naumovici, spuse el, ştergîndu-şi ochelarii. Ai, fireşte, perfectă dreptate: un examen trebuie pregătit serios şi temeinic. Numai că dumneata i-ai zugrăvit

băiatului un tablou atît de sumbru, încît mai-mai că nici eu nu m-aş mai încumeta să mă prezint la examen! Cunoşti, dragul meu, zicala: „Sperie-mă, că nu mă tem!" Fii sigur că o să luăm examenul şi numai cu cinci. De acest lucru nu mă îndoiesc cîtuşi de puţin.

— Sigur, tu nu te-ndoieşti niciodată de nimic! îl întrerupse cu amărăciune mama, care intrase după el în odaie. Mark Naumovici nu zice rău şi îi sînt cît se poate de recunoscătoare că îl preocupă soarta elevului său. Dar tu, cu intervenţia ta, strici totul. Ai să vezi că acum o să lase de tot cărţile şi chiar o să cadă.

— Nu, spuse tata, nu-l cunoaşteţi!

— Eu nu-l cunosc? se miră mama.

— Hai, mă rog, îl cunoşti, dar nu crezi că are voinţă. Pe cînd eu cred. Doar n-ai să mă-nşeli, nu-i aşa?

Eu tăceam.

Mai rămăsese doar o lună pînă la examen. Nu mă mai trimiteau la băcănie şi nici la brutărie. Li s-a interzis cu stricteţe surorilor şi frăţiorului meu să mă întrerupă de la lecţii. Ei treceau pe lîngă masa mea în vîrful picioarelor şi vorbeau în şoaptă.

De cum se crăpa de ziuă mă aşezam la masă, de care nu mă mai dezlipeam. Şi stam aşa un ceas, două, trei, pînă cînd începea să mă doboare somnul.

Mi-aduc aminte că într-o zi, pe la amiază, cînd soarele privea din înălţime drept în ferestrele noastre, mă ridicai să-mi mai dezmorţesc puţin oasele şi dădui o raită prin camera

vecină, în care paturile așternute de cu zori erau strălucitor de albe.

La ora aceea, surorile mele și frățiorul cel mic se jucau în curte, iar mama era dusă la piață.

„De ce nu m-aș întinde puțin? mă întrebai, mirîndu-mă singur de gîndul acesta neașteptat. Oricum, și-așa îmi pierd vremea degeaba acum la masă și nu fac decît să picotesc de somn."

Nu mi se întîmplase încă niciodată să mă culc la o asemenea oră. Poate că din cauza senzației noi pe care mi-o dădea, odihna aceasta în timpul zilei mi se păru drăcesc de ademenitoare.

După o clipă de șovăială, mă trîntii pe unul din paturi. Soarele mă bătea drept în față. Închisei ochii. Îl vedeam însă și dacă-mi strîngeam bine pleoapele. În penumbra aceea dulce se filtrau atît de distinct pînă la mine toate sunetele curții: un cucurigu prelung, lătratul vioi al unui cățel, glasurile răsunătoare ale copiilor... Mă cufundai într-un somn bun și adînc și dormii cîteva ore în șir.

Mamei, cînd se întoarse acasă, i se făcu milă de mine și nu mă trezi, înduioșată, pe semne, de cît de mult lucrase bietul ei copil!

Au trecut de-atunci mai mult de șaizeci de ani, dar somnul acesta fericit și fără grijă din timpul zilei a rămas întipărit în memoria mea mai viu și mai puternic pînă și decît examenele care-mi dăduseră pe atunci atîta neliniște și bătaie de cap.

În ultimele zile din preajma examenelor treceam mereu de la o extremă la alta: ba credeam ferm în succesul meu (să cad eu? Imposibil!), ba mă lăsam pradă desperării, socotindu-mă incapabil să răspund la întrebarea cea mai simplă pe care mi-o vor pune profesorii așezați în șir solemn la masă.

Se vede că moștenisem deopotrivă și credința optimistă în viitor, proprie tatălui meu, și eternele îndoieli ale mamei.

Cînd punea stăpînire pe mine această îngrijorare chinuitoare, care-mi dădea ba fierbințeli, ba fiorii reci ai frigurilor, îmi imaginam cu groază întoarcerea mea acasă după ce voi fi căzut la examen. ...Cu capul în pămînt, abia pășesc în urma mamei. Fug de întrebările vecinilor. Nu ascult consolările tatii care mă asigură că la anul o să iau neapărat examenul, și numai cu cinci.

Și o să înceapă din nou acea serie de zile posomorîte, scurgîndu-se una după alta, și iar o să vină la mine zilnic din oraș Mark Naumovici, dacă nu va fi intrat cumva anul acesta la universitate...

Și dacă n-o să fie Mark Naumovici, o să fie un alt meditator de la liceu, căruia va trebui să i se plătească alte zece ruble pe lună pentru mine!

*

Veni, în sfîrșit, și ziua judecății: prima zi de examene. Mama, îmbrăcată într-o rochie de sărbătoare de culoare închisă și purtînd pe cap

o pălărie de paie cu voaletă, mă pieptănă frumos, îmi potrivi vestonașul și pornirăm pe jos spre oraș.

După ploaia din cursul nopții, dimineața era luminoasă și însorită. Îndărătul zăplazurilor și gardurilor de nuiele înfloriseră merii. Boschetele de liliac stăteau aplecate, parcă îmbiindu-i pe trecători cu ciorchinii lor bătuți și grei.

Mama rupse o crenguță crudă și o văzui străduindu-se să găsească din mers o floricică cu cinci petale — „norocul".

De astă dată mama era, sau părea cel puțin, vioaie și veselă. Contrar obiceiului ei, căuta tot drumul să mă încredințeze că sînt foarte bine pregătit și că am să reușesc neapărat.

Cu totul altfel îmi închipuisem eu acest drum spre examen. Mă așteptam ca mama să mă scruteze mereu cu privirea ei plină de neliniște și să mă întrebe pe drum tabla înmulțirii sau „cuvintele care se scriu cu *iat* [1]". Și mă simțeam bine acum, cînd o vedeam atît de calmă și de duioasă în această zi.

Vorbeam despre tot soiul de lucruri străine de examen, lucruri despre care nu vorbisem pînă atunci: despre ora la care se deschid prăvăliile în oraș, cînd se aprind și se sting felinarele pe străzi și dacă trecea de o sută numărul trăsurilor din Ostrogojsk...

★

[1] Literă din vechiul alfabet rusesc.

Iată, în sfîrșit, și liceul: o clădire albă, cu o mulțime de ferestre curate și fără perdele, și cu o ușă masivă la intrare.

Trecusem de multe ori pînă atunci pe lîngă zidul de piatră care împrejmuia curtea liceului, dar niciodată nu deschisesem ușa aceasta interzisă. Liceul îmi apărea ca o împărăție aparte care-și trăia viața sa misterioasă. El avea pînă și o capelă proprie cu o clopotniță mică, unde se împăcau atît de bine clopotele și porumbeii.

★

Pentru mine, ziua aceea de mai, cînd umblam cu mama încolo și încoace pe coridorul lung și plin de larmă, sau stăteam lîngă o fereastră în așteptarea clipelor care aveau să-mi hotărască soarta, era nu numai prima zi a examenelor.

Mă aflam întîia dată într-o clădire mare, orășenească, de piatră, cu un atît de mare număr de uși, ferestre și încăperi spațioase și înalte.

Vedeam pentru prima oară atît de mulți copii, mai toți curăței, spălați și pieptănați cu deosebită îngrijire. Și apoi toți adulții, în afară de părinții care veniseră cu copiii lor, erau îmbrăcați aici în redingote albastre de uniformă cu epoleți aurii pe umeri și cu două rînduri de nasturi strălucitori. Aferați, singuri sau în grupuri de cîte doi sau trei, ei ieșeau ca albinele din stup, dintr-o încăpere misterioasă pe ușa căreia se afla o plăcuță cu inscripția: „Cancelaria profesorilor". Unii dintre oamenii aceștia

zîmbeau cu bunăvoință — nu știu dacă nouă sau luminii soarelui care scălda cu mărinimie în dimineața aceea tot coridorul; alții aveau o înfățișare posacă, preocupată și păreau că nici nu observă saluturile noastre.

Primul om pe care l-am salutat cînd a trecut pe lîngă mine era un bătrînel mic de statură, cu obrazul brăzdat de cute și cu o bărbuță roșcată și rară, care prinsese a încărunți. El îmi zîmbi larg și îmi făcu un semn prietenos din cap. Judecînd după largile trese aurii de pe mîneca lui, trebuia să fi fost directorul sau cel puțin inspectorul liceului, și rămăsei foarte mirat cînd, peste cîteva minute, îl văzui ținînd în mîini un măturoi. Am aflat mai tîrziu că era paznicul liceului, Rodion, care-și îmbrăcase cu prilejul începerii examenelor uniforma lui de zile mari.

Treptat, copiii îngrămădiți pe coridor și într-o încăpere mică denumită „Sală de așteptare" începură să facă cunoștință între ei. În jurul unui băiat gras, cu gulerașul răsfrînt și scrobit și cu o fundă pestriță în chip de cravată, se adunase un grup întreg. Grasul făcea scamatorii: înghițea copeici și nasturi mari, pe care-i scotea apoi din buzunarul vestonașului sau de la ceafă.

Mă uitam la el și mă gîndeam: ce băiat grozav!... Examenele sînt gata să înceapă, și el, fără să-i pese măcar, îi distrează pe copii cu scamatorii.

O doamnă înaltă, elegantă, purtînd o pălărie cu borul larg, împodobită cu flori, îl chema la ea într-una pe un ton sever și stăruitor:

— Stiopa!

Stiopa dădea fuga la ea pentru o clipă, înclina grăbit din cap, ca și cum i-ar fi făgăduit ceva, apoi apărea iarăși în ceata copiilor, unde făcea niște grimase de necrezut sau jongla cu o mică bilă de os care ba i se rotea în palmă, de parcă ar fi fost vie, ba dispărea pe neașteptate.

La capătul celălalt al coridorului zării un vechi cunoscut, pe lunganul și ciufulitul Serioja Tișcenko, băiatul băcanului din mahalaua noastră.

Seriojka se prezentase la examen și cu un an în urmă; căzuse atunci aproape la toate materiile și acum le povestea copiilor despre rînduielile din liceu ca un cunoscător în materie, aflat la el acasă.

— Nu, zicea el, dacă la rusă o să examineze cizmarul, adio: să fii cine-ai fi și te pică!...

— Cizmarul?... întrebau copiii speriați.

— Da, Antonov Stepan Grigorievici. Asta i-i porecla, așa i se spune. Dacă însă o să examineze Pustovoitov...

— Asta-i tot poreclă?

— Nu, pe ăsta așa-l cheamă. Așa că, dac-o să examineze Pustovoitov Iakov Konstantinîci, atunci se schimbă povestea. Îți suflă el singur dacă te-ncurci. Dar cel mai rău dintre toți profesorii este, fără discuție, Barbosa.

— Nici un Barbosa; Barbarossa îl cheamă, interveni corectîndu-l un băiat cu veston de catifea. Îl cunosc, fratele meu e-ntr-a şaptea şi face cu el matematica.

— Ce mi-e Barbosa, ce mi-e Barbarossa! Chestia e că el îţi dă nişte probleme aşa de date naibii, că nici unul dintr-a şaptea nu le poate rezolva. „Nedefinite", aşa le zice... Ăsta trînteşte pe toată lumea!

Îl ascultam pe Seriojka şi, de spaimă, simţeam un gol în stomac.

Dar iată că în cele din urmă am fost aşezaţi în rînduri şi repartizaţi pe clase. Intram la scris.

Mama mă conduse pînă la uşă, îmi potrivi încă o dată hăinuţa şi-mi netezi părul.

— Să fii calm şi să nu te pripeşti, îmi zicea, dar mi-am dat seama că prea calmă nu era nici ea.

Stăteam pentru prima oară în viaţă într-o bancă: galbenă, cu pupitru negru lucios şi cu două călimări aşezate fiecare în scobitura ei anume. Lîngă mine se nimerise Seriojka Tişcenko, iar în spatele meu Stiopa Cerdînţev, băiatul acela vesel, cu obrajii bucălaţi, care făcea scamatorii pe coridor.

Prin uşa întredeschisă părinţii mei aruncau cîte o ochire. Pe mama n-o zăream; pălăria cu borul larg a mamei lui Stiopa o acoperea de tot. Începui s-o caut cu privirea, dar cineva închise uşa şi simţirăm cu toţii că din clipa aceea rămăseserăm singuri.

Nu peste mult intră în clasă agale, cu paşi greoi, un bărbat vîrstnic, spătos, cu barbă neagră şi ochelari. La apariţia lui unii dintre copii se ridicară în picioare. Apoi unul după altul se ridicară şi ceilalţi.

— Cizmarul! îmi şopti la ureche Tişcenko. E de rău!...

Profesorul îmbrăţişă cu o privire deprinsă şi indiferentă şirurile acelea pestriţe de copii îmbrăcaţi cu vestonaşe, cu bluze marinăreşti scurte sau cu cazace.

— Bună ziua, spuse el răspicat. Pregătiţi-vă să scrieţi după dictare!

Şi, fără să se grăbească, ne împărţi la toţi cîte o coală de hîrtie liniată.

Muiarăm peniţele în cerneală şi ne aţintirăm privirile îngrijorate spre acest om liniştit, cu mişcări domoale, îmbrăcat în redingotă.

Fără să-şi întrerupă umbletul prin clasă, de la uşă la fereastră, de la fereastră la uşă şi prin toate intervalele dintre bănci, el începu să dicteze clar şi cu voce tare, dar parcă înghiţind vocalele tocmai acolo unde puteai greşi cel mai uşor.

— Veveriţa trăia în desişul pădurii...

— „Veveriţa" se scrie cu „iat" sau cu „e"? mă întrebă în şoaptă Tişcenko.

— Cu „iat", îi răspunsei eu la fel de încet.

— Dar „pădure"?

— La fel.

Nu ştiu dacă ajunsese pînă la urechea Cizmarului şoapta aceasta imperceptibilă; destul

că el se opri brusc și spuse calm și apăsat, adresîndu-ni-se tuturor:

— Vă previn: dacă prind pe careva suflînd sau copiind, îi pun insuficient și nu va fi admis la examenul următor. Ați înțeles?

În clasă era liniște și pînă atunci, dar acum se făcu și mai liniște.

Fără să aștepte vreun răspuns, Antonov urmă cu același glas egal și monoton:

— ...pe creanga cea mai de sus a unui copac... Repet: pe creanga cea mai de sus a unui copac.

— „Pe", cu „iat" sau cu „e"? mă întrebă abia auzit Tișcenko.

Scrisei pe sugativă litera „e", gîndindu-mă cu groază că Seriojka are să mă sîcîie așa pînă la sfîrșitul dictării.

— Senea dormea în tindă pe fînul[1] proaspăt... se auzi dintr-un colț îndepărtat vocea sonoră a Cizmarului.

Cuvintele „proaspăt" și „fîn" știam că se scriu cu „iat", iar „Senea" cu „e". Dar cum se scrie „tindă"?...

Tișcenko mă întreba ceva stăruitor, șoptindu-mi chiar în ureche, dar nu-mi ardea de el...

„Iat" sau „e"? Parcă „e". Ba nu, „iat", bineînțeles.

Deodată simții respirația cuiva în ceafa mea. Mă întorsei pentru o clipă: era Stiopa

[1] În limba rusă cuvintele tindă — *senii* și fîn — *seno* sînt apropiate ca pronunție de numele propriu *Senea*.

Cerdînțev care se ridicase puțin și se uita pe foaia mea.

Antonov se afla departe de noi, dar se vede că nu-i scăpa nimic. Pășind apăsat, veni de-a dreptul spre noi, se opri — pentru mult timp, cred — în fața băncii în care ședeam eu și Tișcenko.

Seriojka nu mă mai întrebă nimic; cît despre Stiopa, el era mai viclean. Îmi lua mereu sugativa, apoi mi-o înapoia, aruncînd de fiecare dată o ochire fugară, abia vizibilă pe foaia mea.

— Ce faci acolo?... îl întrebă cu asprime Cizmarul.

Stiopa îi arătă cu aerul cel mai nevinovat sugativa.

— Dar de uitat, unde te uiți?

Stiopa se dezvinovăți, negînd cu o mișcare din cap.

— Nu văd nimic, zău. Sînt miop. Doctorul chiar mi-a prescris ochelari.

Cizmarul îl privi cu neîncredere, apoi se duse la catedră, luă de acolo o foaie roză de hîrtie sugativă și i-o întinse lui Stiopa cu un aer grav.

— Mulțumesc frumos, spuse Stiopa.

În clasă se făcu iar tăcere. Se auzea doar glasul monoton și neîntrerupt al lui Antonov, aidoma zumzetului unei muște mari.

În cele din urmă dictarea se sfîrși. Cizmarul începu îndată să adune foile. Pe a mea i-o dădui fără să fi apucat s-o controlez, privindu-l îngrijorat pe profesor, care, după ce puse în ordine toate colile, ieși cu ele din clasă, așa

cum erau, cu toate greşelile, petele de cerneală şi ştersăturile noastre... Iată-l pe coridor, păşind încet şi grav de parcă şi-ar da seama că ţine în mîini destinele noastre.

Acum nu se mai putea îndrepta nimic. Fie ce-o fi!

Mă reped la mama şi încerc să-mi amintesc toate cuvintele de a căror ortografie nu eram sigur. Dar îmi zburaseră cu desăvîrşire din minte, iar de altele nici mama nu părea să fie prea sigură. Poate că n-ar fi stat pe gînduri, dac-ar fi trebuit să scrie dintr-o dată o frază cu aceste cuvinte. Dar acum şovăia. Încercă să-şi aducă aminte, să-şi dea seama cum se scrie fiecare, dar mie nu-mi mai stătea capul la dictare.

Era timpul să mă gîndesc la examenul următor: proba scrisă la aritmetică. Se zicea că o vom da cu Makarov, chiar profesorul acela rău, căruia Tişcenko îi spusese „Barbosa", iar alt băiat „Barbarossa".

Aveam enorm de mult de aşteptat, cel puţin aşa mi se părea mie. Mama încerca să mă convingă să mănînc un sandviş pe care-l adusese de acasă, dar eu refuzam cu încăpăţînare.

— Nu, nu, pe urmă, după examen!

★

Şi iată-ne din nou în aceeaşi clasă unde scrisesem dictarea. Se închide iar uşa care ne desparte de lumea întreagă. Lîngă mine nu mai stă Serioja Tişcenko, ci un băiat liniştit, domol, cu ochi albaştri, purtînd o cazacă. Nu ne arde de vorbă, dar îl întreb, totuşi:

— Cum te cheamă?

— Zuius.

— Ce-i ăsta, numele de botez?

— Nu, de familie. Cel de botez e Konstantin.

Dar iată-l intrînd în clasă şi pe Barbosa, sau Barbarossa. E un om înalt, cu o barbă roşie ca focul. La lumina vie a soarelui, barba are reflexe aurii, ca şi nasturii uniformei.

De astă dată se ridică toţi copiii de la locurile lor.

Makarov dă binevoitor din cap, îşi mîngîie barba stufoasă şi, ciocănind sprinten cu creta, scrie pe tablă două probleme: una pentru cei care stau în partea dreaptă a băncii, iar cealaltă pentru cei care stau în stînga. Mie îmi revine o problemă în care trebuie să împart nişte pere la patru fraţi, dar aşa ca primul să capete mai mult decît al doilea, al doilea mai mult decît al treilea şi aşa mai departe. Kostea Zuius are o problemă cu un negustor care cumpără şi vinde un număr *n* de pacheţele de ceai.

Probabil că anume ni s-au dat probleme diferite, ca să nu copiem de la vecinul de bancă.

Cîteva clipe nu înţeleg absolut nimic, deşi nu o dată Mark Naumovici îmi dăduse să împart cu fraţii mei şi mere, şi pere, şi nuci. Pe atunci însă rezolvam asemenea probleme pe îndelete, fără nici o emoţie, pe cînd acum nu e timp de stat prea mult pe gînduri; rezolvi, nu rezolvi, odată te trezeşti că-ţi ia foaia!

Şi colac peste pupăză, în faţa băncii stă proţăpit profesorul acesta cu barbă roşie, semănînd atît de mult cu generalul al cărui portret l-am văzut într-un calendar cu poze colorate. El zîmbeşte blajin în barbă; dar, sub privirea lui, simt că mi se învălmăşesc gîndurile în cap. Se pare că nici vecinul meu de bancă nu reuşeşte să înceapă. Se suceşte, smiorcăie şi urechile îi ard de emoţie.

În cele din urmă Makarov se depărtează de banca noastră şi, îndreptîndu-şi cu grijă pulpanele redingotei, se aşază marţial la catedră.

Răsuflu uşurat şi de-abia acum mă apuc de treabă, uitînd şi de profesorul care ne priveşte de la înălţimea catedrei, şi de vecinii mei de bancă, şi de vremea care fuge repede. În sfîrşit, mi se pare că am dat de firul problemei: bine sau nu, perele au fost împărţite între fraţi. Înainte de a face proba, arunc o privire în jurul meu. Toţi băieţii din clasă mai stau încă aplecaţi deasupra foilor lor cu figurile încruntate şi concentrate. Stiopa Cerdînţev, ridicîndu-se puţin, cere de la vecinul din faţă sugativa. Makarov, netezindu-şi barba îngîndurat, stă la catedră şi priveşte pe geam, la parcul încă gol de vizitatori la ora aceasta, care-şi trăieşte viaţa, cu toată lumea aceea a lui de păsări, bondari, cărăbuşi şi libelule.

Simt că mă cuprinde un fior. Oare într-adevăr am rezolvat primul problema? N-am făcut pe undeva vreo greşeală? Şi timp nu mai e, probabil, decît foarte puţin. Cu inima bătîndu-mi în piept şi zorindu-mă de astă dată, mă

apuc din nou să adun, să-nmulţesc, să scad, să împart... M-am speriat degeaba: îmi iese acelaşi rezultat ca şi dintîi. Înseamnă că-i bine! Mă uit la Kostea Zuius: i s-a mai luminat şi lui chipul, ba parcă şi zîmbeşte puţin.

— Ai rezolvat? îl întreb încetişor.

— Ihî, îmi răspunde el abia auzit.

Matvei Ivanovici a şi început să adune foile şi de la cei care au dus treaba la bun sfîrşit, şi de la cei care s-au împotmolit în grămada aceea de pere şi pacheţele de ceai.

Înseamnă că, dacă n-am căzut la rusă, totu-i în ordine. E adevărat că greul abia acum începe. A doua zi, la oral, avea să-mi pună întrebări nu un singur profesor, ci o întreagă comisie de profesori, cu redingotele lor cu nasturi aurii, şi va trebui să răspund repede, clar, fără să mă-ncurc...

*

După o noapte agitată, pornii din nou cu mama spre liceu.

În ziua aceea examenul nu se ţinea în clasă, ci într-o sală spaţioasă, unde ne priveau de pe pereţi, înfăţişaţi în mărime naturală, ţarul în uniformă militară, cu o eşarfă lată, albastră, trasă peste umăr, şi ţarina, cu o diademă înaltă de nestemate, îmbrăcată într-o rochie elegantă semănînd cu un sarafan, şi avînd şi ea o eşarfă trasă peste umăr.

Noi, copiii, eram chemaţi pe rînd în faţa unei mese lungi, acoperite cu postav gros, la care şedea, printre profesorii solemni în redingotele lor albastre, însuşi directorul, un om cu

înfățișare tinerească, fără barbă, îmbrăcat într-un frac de uniformă de culoare verde-închis, fără epoleți. In tot felul lui de a se purta era ceva care-l deosebea de ceilalți profesori. Avea o ținută mai firească, mai simplă și părea că se uită la noi mai prietenos.

Cu toate acestea, așteptam cu înfrigurare clipa cînd urma să fiu chemat. Cum o să stau singur-singurel în fața acelei mese imense, la care tronează atîtea figuri importante, îmbrăcate în uniformă ?

Pe atunci eram foarte mic de statură, mai mic decît toți copiii care se prezentaseră la examen. Și aici, în sala aceasta înaltă cu ferestre mari, cu uși și portrete la fel de mari, mă simții tare neajutorat. Poate nici n-au să mă audă, cînd am să deschid gura !...

Aruncînd o privire în jur, putui observa că și ceilalți copii se tem ca și mine. Singurul care nu-și pierdea cumpătul era Stiopa Cerdînțev : acum le arăta copiilor cum să miște din urechi. Își încrețea fruntea, ridicînd și coborînd cu sîrg din sprîncene, pînă cînd urechile începeau cu adevărat să i se miște puțin. Altădată, copiilor le-ar fi plăcut de bună seamă foarte mult noua scamatorie și fiecare din ei ar fi ținut să-și însușească această artă. Acum însă, Stiopa n-avea succes de loc. Copiii aruncau priviri fugitive spre el, apoi se întorceau și le ațînteau iar asupra mesei acoperite cu postav verde.

Nici mie nu-mi ardea de urechile lui Stiopa. Venise rîndul literei „m“. Înaintea mea ieșea

în fața comisiei un băiat înalt, tuns chilug, cu pantaloni lungi și cazacă, încinsă cu un șnur de mătase și cusută cu arnici pe guler și pe poale. Cînd se auzi strigat, băiatul, pe care-l chema Malafeev, își făcu pe ascuns și repede semnul crucii, își potrivi gulerul și se repezi spre masă mînat parcă de o hotărîre desperată.

Antonov îi ceru, cu vocea lui stridentă și nepăsătoare, să citească cu glas tare povestea „Vulpea și cocorul“.

Malafeev luă cartea deschisă și citi cîteva rînduri rar, silabisind greoi, ca și cum ar fi răsturnat niște bolovani.

— Destul, îl întrerupse Cizmarul. Spune-mi, de ce gen este substantivul „cocor“ ?

— Feminin, răspunse Malafeev nesigur.

— De ce feminin ?

— Fiindcă se termină cu semnul moale[1].

Directorul zîmbi.

— Dar și cuvîntul „profesor“ se termină cu semnul moale. Sau, bunăoară, cuvîntul „flăcău“. Atunci, după părerea ta și „flăcău“ este de gen feminin ?

— Nu, masculin, spuse Malafeev pe un ton vinovat.

Glasul îi tremura ; se vedea că nu mai are mult pînă să-i dea lacrimile.

[1] In limba rusă substantivele *juravl* = *cocor*, *ucitel* = *profesor* și *paren* = *flăcău* fac parte din categoria substantivelor de gen masculin avînd ca terminație o consoană moale, terminație caracteristică și pentru substantivele de gen feminin.

— Ei, lasă, nu te necăji! îl încurajă directorul. Se-ntîmplă cu oricine... Spune-ne mai bine o poezie.

— Care? întrebă Malafeev.

— Care vrei.

Malafeev tăcu o clipă, se gîndi ce se gîndi și deodată începu să dea drumul unui soi de murmur egal, de parc-ar fi cîntat din trișcă, fără să ridice și să coboare glasul și fără să se oprească la semnele de punctuație.

— „Școlarul" poezie de Nekrasov.

Hai e timpul de plecare
Cer nisip și brazi duium
Hai că nu mergi la plimbare
Urcă prietene la drum...

Se opri, își trase răsuflarea și continuă, tot fără oprire:

Ieși desculț te prind fiorii
Pieptărașu-i vechi și ros
Nu-i nimic căci multe glorii
Au pornit de-aci de jos...

— Ești desculț! îl corijă Antonov.

— Ești desculț! repetă Malafeev.

Îl ascultam și mă gîndeam: așa se spune o poezie? Le-aș arăta eu cum trebuie spusă!

Și dintr-o dată simții o dorință aprigă de a fi chemat cît mai repede. La întrebări am să răspund eu cumva, numai de mi-ar cere să spun o poezie...

În clipa aceea răsună tare, peste întreaga sală, numele meu.

Am avut noroc că m-au chemat tocmai în clipa aceea, înainte de a fi apucat să mi se răcească înflăcărarea.

Nu mi-aduc aminte ce întrebări mi-au pus Cizmarul și un alt profesor cu mustățile lungi, lăsate pe oală. Știu numai că de astă dată am răspuns într-adevăr fără să mă-ncurc, cum nu-i răspunsesem niciodată lui Mark Naumovici. Cînd a venit rîndul poeziei, am spus fără să stau pe gînduri că voi recita un fragment din „Poltava", și anume „Bătălia de la Poltava".

— S-auzim, încuviință directorul.

Trăsei aer în piept și începui cu o voce nu prea tare, păstrîndu-mi suflul pentru pasajul în care lupta ajunge la apogeu. Mi se părea că-mi aud pentru prima oară glasul.

Din flăcări soarele-și ia drumul.
Cu grohote, pe culmi, pe șes,
Bat tunuri. Roș se-nalță fumul
Spre cer suind clăbucu-i des,
Străpuns de razele ce-l țes...

Versurile acestea le spusesem și le răspusesem nu o dată, la noi acasă, fie citindu-le din carte sau recitîndu-le pe de rost, deși nimeni nu mi le dăduse să le învăț. Aici însă, în sala aceasta mare, mi se părea că au un răsunet deosebit de limpede și de solemn.

Priveam la oamenii aceia de la masă și mi se părea că ei văd, ca și mine, în fața ochilor

cîmpul de luptă învăluit în fum, scăpărările de flacără ale împuşcăturilor, şi pe Petru călare pe calul de luptă.

I s-a adus, în scumpe pături,
Iubitul cal ce joacă-n loc;
Simţind că va intra în foc,
El tremură. Privind în lături,
Dispare-n luptă, îndrăzneţ,
Cu-al său puternic călăreţ...

Nimeni nu m-a întrerupt, nimeni nu m-a oprit. Am recitat triumfător versurile de biruinţă :

Şi pentru-ai săi maeştri-nvinşi,
Ridică cupa-mpărăteşte. [1]

Aci mă oprii.

Cu ajutorul de nădejde al lui Puşkin, repurtai o biruinţă deplină asupra placizilor mei examinatori. Nici măcar Cizmarul nu mi-a făcut o singură observaţie şi nu mi-a cerut să analizez diferite cuvinte din poem după gen, număr şi caz. Profesorul de lîngă el, cu mustăţile lui lungi, care îl făceau să semene cu un ucrainean, spuse : „foarte bine“, iar directorul mă chemă la el, mă aşeză pe genunchi şi începu să mă întrebe ce poezii îmi mai plac şi le ştiu pe dinafară.

[1] Vezi *Puşkin*, „Poeme“. Editura „Cartea Rusă“, 1957, pag. 299, 300, 305. In romîneşte de George Lesnea.

I-am spus că mai mult îmi place „Delibaşa“ de Puşkin, şi „Cei doi uriaşi“ de Lermontov şi m-am oferit bucuros să recit pe loc amîndouă poeziile.

Directorul izbucni în rîs.

— Altă dată, spuse el. Acum du-te la ai tăi şi spune-le că ai căpătat nota cinci.

Ameţit de bucurie, ieşii în fugă pe coridor.

*

Ne-am întors acasă cu trăsura. Pe drum ne-am oprit la o prăvălie şi mama mi-a cumpărat un chipiu de licean : albastru închis, cu cozoroc strălucitor şi cu şnur alb. Tot de acolo mi-a cumpărat şi o emblemă cu literele „L. O.“, prinse deasupra a două crengi de laur încrucişate, făcute dintr-un metal argintiu şi sclipitor. Îmi prinsei pe loc emblema de şapcă şi mă întorsei acasă, în Maidan, ca licean. Tata şi fratele meu mai mare ne-au zărit pe fereastră şi s-au repezit să ne iasă în întîmpinare. Pricepură, după chipiul meu de elev, că totul era în ordine, că luasem examenul!

— Cu cinci la toate ? întrebă tata.

— La toate!

— Ei, ce spuneam eu ? zise el cu un zîmbet de triumf.

Surorile şi fratele meu mai mic încercară pe rînd chipiul meu nou-nouţ, dar mama li-l luă şi-l ascunse în şifonier.

Şi eu, care doream atît de mult să mă vadă copiii din vecini cu el în cap!

— Așteaptă, spuse mama. Nu știm încă dacă ai fost admis la liceu.

— Cum nu știm? Doar am primit la toate materiile cinci!...

Dar vai, după cîteva zile se văzu că mama nu se îndoise degeaba.

Cei dintîi „lauri“ ai mei se dovediră a fi vremelnici. O anumită „normă procentuală“, pe care n-o înțelegeam, mi-a închis accesul în liceu. Au fost admiși și Stiopa Cerdînțev, și Seriojka Tișcenko, și Sanka Malafeev, și Kostea Zuius, numai eu nu.

Mama desprinse cu mîinile ei emblema de pe chipiu și o ascunse într-o casetă a ei.

Răgaz nedorit

După supărarea care nu mă ținu mult, mă lăsai antrenat din nou în viața de fiecare zi a mahalalei: mă încăieram cu ștrengarii desculți, înălțam zmee, priveam cum crescătorii noștri de porumbei își azvîrleau păsările spre cer. Liceul din oraș, profesorii, directorul care fusese atît de binevoitor cu mine la examen — toate se pierduseră undeva în depărtare, ajungînd să mi se pară ba un vis, ba o pagină dintr-o carte citită și aproape uitată.

Într-o bună zi însă îi revăzui pe toți profesorii liceului în frunte cu directorul. Și unde? La noi, în Maidan, prin geamurile noii vitrine a unui fotograf, așezat, se pare, de curînd în mahala.

Prin mulțimea de fotografii destul de șterse, de format „ilustrată“ sau „cabinet“, care înfățișau tineri cu ochii zgîiți și fete în atitudini încremenite, cu pieptănături înfoiate și volănașe pe umeri, era expusă o fotografie mare reprezentînd în toată splendoarea lui întregul consi-

liu pedagogic al liceului, în cap cu directorul. Fotograful îi așezase pe profesori pe trei rînduri. Examinai cu atenție fotografia aceasta care mă uimea la culme. Se afla aici și dirigintele de la clasa fratelui meu, profesorul de latină Vladimir Ivanovici Teplîh, pe care-l văzusem în treacăt pe coridorul liceului înainte de examen, și Barbarossa cu barba lui roșcată, și Cizmarul, și profesorul cel gras de geografie.

Nu-mi venea să cred ochilor. De astă dată puteam să-i privesc liniștit, drept în față pe acești oameni deosebiți de care depindea soarta atîtor copii.

Oare fotografia nu putea fi cumpărată? Trebuia să coste — dacă se vindea unor muritori de rînd! — nu mai puțin de o sută de ruble.

Îmi luai inima în dinți și intrai în atelierul fotografului. La întrebarea mea, rostită cu sfială, în legătură cu prețul fotografiei, un om slab și palid îmi răspunse pe un ton liniștit și aferat:

— O rublă.

Vai, dar era grozav de ieftin: douăzeci sau treizeci de profesori de liceu îmbrăcați în uniformele lor de gală, în schimbul unei singure ruble!... Dar și acest preț era mult pentru mine. Zece copeici încă-i mai puteam cere mamei, ca să-mi cumpăr un caiet, sau pentru plimbarea de duminică în parc, dar de unde să iau o sută de copeici, o rublă întreagă?

Nici nu speram să pot face rost de o sumă atît de mare. Îi povestii totuși tatii că am văzut pe o poză la fotograf tot liceul și dac-aș avea

norocul să găsesc o rublă pe stradă (se întîmplă doar, unii găsesc, nu-i așa?) mi-aș cumpăra neapărat fotografia aceea...

Tata își trecu mîna cu duioșie pe capul meu, se scotoci prin buzunare și, fără un cuvînt, îmi răsturnă în palmă un pumn întreg de monede de aramă și de argint. Le numărai: era o rublă în cap.

În aceeași zi, fotografia cea mare fu scoasă din vitrină și ajunse în mîinile mele. N-am fost admis la liceu, în schimb liceul a nimerit la mine acasă. Păcat numai că unii profesori ieșiseră pe fotografie fără picioare, vreau să spun că picioarele lor erau acoperite de capetele unor profesori pe care nu-i cunoșteam și care ședeau pe scaune în rîndul de jos.

Hotărîi să îndrept lucrurile și, înarmîndu-mă cu niște foarfeci, decupai cu atenție și pe directorul, Vladimir Andreevici Konorov, și pe profesorul de latină, Vladimir Ivanovici Teplîh, și pe profesorul de matematică, Barbarossa, și pe cel de geografie, Pavel Ivanovici Silvanski. Cui îi lipseau picioarele, îi puneam eu o pereche, jertfind pe profesorii din rîndul de jos. Prea puțin mă deranja faptul că deasupra pantalonilor lor se nimeriseră capetele altora sau chiar numai fragmente de cap. În schimb, acum toți aveau picioare.

Pe profesorii decupați îi așezai într-o cutie și în clipele de răgaz jucam cu ei scene întregi din viața liceului, care mă respinsese în chip atît de nemeritat, cu toți cincii mei de la examen.

Treptat, după exemplul fratelui meu, începu să mă pasioneze și pe mine lectura. Nu era ușor să-mi fac rost de cărți și citeam tot ce-mi cădea în mîini. Am citit de cel puțin douăzeci de ori la rînd romanul lui Jules Verne „Nordul împotriva Sudului", în care erau înfățișate faptele eroice, înfrîngerile și biruințele americanilor din Nord în lupta lor pentru eliberarea negrilor.

Mă aproviziona cu cărți vecinul nostru, boiangiul, un om cu mustăți sure, sever și chibzuit, care avea un număr mare de suplimente ale revistei mic-burgheze „Rodina", cuprinzînd romane de duzină, pline de aventuri ieftine. Vecinul meu era foarte mîndru de cărțile sale care miroseau de la o poștă a șoareci și a mucegai. Revista „Rodina", și chiar numele de familie al redactorului și editorul ei, Kaspari, îmi evocă pînă în ziua de azi mirosul acela acru și înăbușitor.

Un alt furnizor al meu de literatură era un flăcău tînăr, cu chipul frumos și delicat ca al unei fete; semăna cu țareviciul din basmele rusești pe care mi le dădea să le citesc. Petrecea zile întregi în depozitul de cereale al tatălui sau al unchiului său, la un birou, pe care sta întotdeauna, ca pe un analoghion, o carte deschisă. Tînărul Melentiev nu se întrerupea din lectură decît atunci cînd trebuia să toarne ovăz sau orz clienților — mai adesea birjarii. După ce țăcănea bilele abacului și primea banii, se așeza iar pe scaunul lui înalt și fără spetează,

cufundîndu-se în lectura unui roman, a unei piese sau a unei cărți de povești.

Deși citea cărțile cu nesaț, adesea nu cunoștea numele autorului și nici măcar titlul, pentru că cele mai multe dintre cărțile lui își pierduseră copertile.

Astfel, neavînd nici cea mai mică idee despre romanul pe care mi-l dăduse Melentiev, îl citii pe faimosul „Rocambole" și încă vreo zece cărți traduse, cu eroi purtînd nume străine, cu intrigi și comploturi misterioase, cu urmăriri și asasinate.

Dar tot acolo, printre cărțile din depozitul de cereale, dădui întîia dată peste „O mie și una de nopți", și de atunci poveștile fermecate ale Șeherezadei sînt pentru mine învăluite într-o aromă ușoară de ovăz și de orz.

*

Dacă scrutăm cu atenție amintirile din primii ani ai vieții, vedem cît de adînc și de puternic se întipărește în memoria noastră fiecare cuvînt auzit în copilărie.

Aveam șase-șapte ani cînd am auzit întîia oară fabula lui Krîlov „Lupul și motanul".

Odată, lupul rătzleţit de haită,
Dădu prin sat o raită,
Dar nu ca musafirul liniștit,
Ci ca să-și umple pîntecul lihnit...

Îmi amintesc limpede pînă în ziua de azi cum mi se părea că-l văd cu proprii mei ochi

pe acel lup care dă o raită prin sat. Îmi amintesc și zăplazul înalt de scînduri, pe care stă motanul. Aplecîndu-și mult capul cenușiu dungat cu negru, înțelept și liniștit, stă de vorbă serios cu lupul ostenit, hăituit, pe care-l urmăresc îndeaproape vînătorii.

Și toți vecinii, ale căror nume le rostește motanul (Stepan, Demian, Trofim, Klim), mi se păreau oameni cunoscuți, care locuiesc în Maidan, undeva pe lîngă noi.

În fabulă se spune doar: „Fugi, *uite colo* stă Trofim". Acest „uite colo" imprima cuvintelor rostite de motanul lui Krîlov o realitate cu totul aparte.

Copilul vede prin fiecare cuvînt, ca printr-o sticlă transparentă, obiectul numit, vede realitatea vie și autentică.

Chiar și subiectele cărților citite la o vîrstă mai tîrzie — pe la zece-unsprezece ani — s-au împletit în memoria mea cu evenimentele reale ale vieții noastre.

Pribegind în anii aceia prin Rusia în căutare de lucru, tata făcuse pe undeva cunoștință cu un moșier scăpătat, locotenent-colonelul în rezervă Adam Nikolaevici Leaskovski. Moșia lui era ipotecată și răsipotecată. Într-o bună zi, luîndu-se după anumite indicii, tata detectă pe această moșie prezența minereului de fier. Moșierul n-avea nici măcar o sută de ruble ca să înceapă prospecțiunile. Cu ultimii bani pe care-i avea, tata aduse niște ingineri de mine pe care-i interesa în mod deosebit afacerea.

Cînd, după cîteva luni, tata îl vizită pe Leaskovski, dete peste o droaie întreagă de lingăi, așezați în jurul unei mese îmbelșugate, care nu-l mai scoteau acum pe locotenent-colonelul rezervist din „pane colonel" sau „domnule colonel". Cum tata era orgolios și impulsiv se luă la ceartă pe dată cu toată această gașcă pestriță și dubioasă de afaceriști, încît stăpînul, calculat, trebui să depună multe stăruințe ca să-l liniștească și să-l împace pe tata, de care mai avea încă nevoie pe atunci.

Lunile treceau una după alta. Lucrările de prospecțiune pe moșie se desfășurau din plin și tata nu pierdea nici o clipă convingerea că munca lui va fi în cele din urmă răsplătită după merit, deși nu numai că nu încheiase cu locotenent-colonelul un contract legal, dar nu primise de la el nici măcar un simplu angajament scris care să întărească generoasele promisiuni.

Între timp, toată familia noastră trăia numai din speranțele tatii și din ajutorul modest pe care i-l dădeau rudele. Eram pe atunci prea mic ca să pot reține toate amănuntele acestei triste istorii. Mi-au rămas însă în amintire două scrisori; una cuprindea rîndurile mînioase ale tatii, adresate lui Leaskovski, în care-l întreba: „Adam Nikolaevici, unde-i dumnezeu, unde-i conștiința, unde-i cinstea?", iar a doua conținea răspunsul de un rece scepticism al locotenent-colonelului: „Hei, Iakov Mironovici, dumnezeu e sus, conștiința e departe, iar cinstea e o noțiune elastică".

Îmi amintesc cît de greu au suportat ai mei această totală prăbușire a speranțelor. Mie îmi era necaz că tatăl meu, care era atît de deștept și trecuse prin atîtea în viață, se lăsase atît de ușor înșelat și acum nu izbutea cu nici un chip să dobîndească recunoașterea adevărului celui mai simplu și să-și facă dreptate.

Pe atunci citeam „Dubrovski" și, pe negîndite, în conștiința mea moșierul Troekurov se contopi cu moșierul Leaskovski, iar Vladimir Dubrovski cu tata. E adevărat că tata nu se făcu căpitan de haiduci și nu răzbună în nici un fel perfidia locotenent-colonelului, însă întîmplările petrecute în realitate și diversele episoade ale romanului lui Pușkin s-au împletit atît de strîns în mintea mea, încît pînă astăzi îmi sînt asociate în memorie.

Liceul

Cu totul pe neașteptate aflarăm că am fost admis la liceu. Orice rău își are și partea lui bună. Pentru nu știu ce vină, fuseseră excluși în aceeași zi un elev de la liceul de băieți și o elevă de la liceul de fete, amîndoi în ultima sau în penultima clasă.

Așadar, locul devenit vacant la liceul de băieți îmi fu oferit mie. Pe chipiul meu începu a străluci din nou emblema și, pe la mijlocul anului școlar, mă pomenii în bancă!

Ai mei mi-au cumpărat un ghiozdan plușat, acoperit cu păr cenușiu de bursuc, și o manta cenușie, cu două rînduri de nasturi strălucitori, la fel cum avea fratele meu. Eram grozav de mîndru cînd noi, cei doi liceeni, mergeam alături prin oraș, vorbind despre profesori, despre colegii de clasă și despre noutățile din școală. Mantaua mea era mai nouă, emblema și nasturii străluceau mai tare; în schimb, frate-meu avea înfățișarea unui vechi și adevărat licean. Chipiul lui era dinadins mototolit în părți, întoc-

mai ca la Mark Naumovici, pe cînd al meu se încăpățîna să stea înfoiat. De fapt, toată uniforma de școală stătea pe mine de parcă mai atîrna pe un umăraș în prăvălie. Puteai ghici dintr-o ochire că-s boboc.

În clasă întîlnii multe cunoștințe vechi: erau aceiași copii care dăduseră examen împreună cu mine. În aceste cîteva luni, aproape toți se schimbaseră foarte mult: crescuseră și parcă le lipsea ceva; poate aerul acela de copii la mama acasă.

Lunganul și slăbănogul Seriojka Tișcenko căpătase năravuri de vulpoi bătrîn, trecut prin multe în viață. Pe profesori îi numea — firește, nu de față cu ei — pe numele mic, sau după porecle: „Pașka“ [1], „Iașka“ [2], „Măturoiul“, „Plescăilă“. Ieșea la lecție alene, codindu-se, și după ce-și căpăta doiul obișnuit, revenea la locul lui agale, legănîndu-se, lovindu-i cu picioarele și cu coatele pe colegii săi din bănci, sau făcînd niște grimase atît de grozave, încît nici băieții cei mai diligenți nu se puteau reține să nu pufnească în rîs, în așa fel încît răsuna toată clasa.

Stiopa Cerdînțev se deprinsese și el între timp cu atmosfera liceului și se simțea în clasă ca la el acasă: în timpul orelor juca dame cu vecinul său de bancă, iar în recreații făcea schimb de mărci din diferite țări pe penițe, apoi schimba penițele pe mărci.

[1] Diminutiv de la Pavel.
[2] Diminutiv de la Iakov.

Nu mai purta cravata aceea pestriță, înfoiată, legată ca o fundă, nici elegantul guleraș răsfrînt. În uniforma de licean părea și mai gras decît în vestonașul și pantalonașii în care-l cunoscusem; era tuns scurt și se deosebea de ceilalți copii doar prin amănuntul că din mînecile bluzei cenușii îi răsăreau niște manșete albe, scrobite, împodobite cu butoni strălucitori. După cum am aflat mai tîrziu, manșetele le purta nu numai din grija de a se îmbrăca frumos; ele îi erau necesare pentru scamatorii și ca să aibă unde-și ținea fițuicile.

Din fericire pentru mine, vecinul meu de bancă se nimeri a fi liniștitul și cumintele Kostea Zuius, pe care-l întîlnisem întîia oară la proba scrisă la aritmetică.

El îmi povesti în amănunt tot ce se învățase la fiecare materie de la începutul anului școlar și-mi explică foarte pe larg rînduielile și regulile din liceu.

Fără Kostea, de multe ori aș fi stat la colț. Cînd aveam geografia a doua zi, el îmi amintea grijuliu să nu uit atlasul. Pe toți cei care veneau fără el, strictul Pavel Ivanovici îi punea la perete și le dădea notă proastă în catalog.

Atlasul era foarte mare și nu intra în ghiozdan, iar să-l cari la subțioară nu era de loc plăcut. Pe vreme rea îl uda ploaia, iar pe ger îmi degerau din pricina lui mîinile. Dar Pavel Ivanovici era neînduplecat.

La începutul orei, bărbatul acesta corpolent, care ni se părea un adevărat uriaș, trecea înce-

tişor, aproape pe vîrfuri, prin fața băncilor, căutînd o nouă victimă.

Uneori, băieții care fuseseră deja controlați încercau să transmită pe sub bancă atlasurile lor acelora care nu le aveau, dar, mai devreme sau mai tîrziu, vigilentul Pavel Ivanovici descoperea această manevră și înșira de-a lungul peretelui mai mult de jumătate din clasă.

În treacăt fie zis, o atare pedeapsă oferea și unele avantaje, căci profesorul nostru de geografie nu-i scotea aproape niciodată la lecție pe cei care stăteau la colț. De această împrejurare profitau leneșii cei mai incorigibili; colțul îi salva de nota doi.

Pavel Ivanovici ne-a predat geografia cîțiva ani, pînă cînd de la liceu a nimerit direct la ospiciu. Se povestea că într-una din ore se cățărase pe pervazul unei ferestre și încerca să se strecoare prin oberliht. După ce s-au luptat mult cu el, oamenii de serviciu l-au tras jos de pe pervaz și l-au urcat într-o trăsură.

De atunci nu l-am mai văzut.

★

În primii ani de liceu, dirigintele clasei noastre a fost Vladimir Ivanovici Teplîh, despre care auzisem atîtea lucruri de la fratele meu mai mare.

Îmi amintesc și astăzi cu drag de figura — întipărită pentru totdeauna în memoria mea — a acestui om deosebit, prea puțin înțeles, dar neobișnuit de atrăgător în felul său.

Îl văd ca acum: înalt, zvelt, îmbrăcat într-o redingotă de o croială perfectă. Pepții cămășii scrobite îi sînt albi ca zăpada, iar gulerul și manșetele de o prospețime ireproșabilă. Părul bălai a început să i se rărească puțin, dar și-l piaptănă în așa fel, încît aproape că nu i se vede chelia, deși îi place să repete în glumă dictonul latin: *„Calvitium non est vitium sed prudentiae judicium"*, adică „Pleșuvia nu este un cusur, ci o dovadă de înțelepciune".

Urcă la catedră cu pasul ușor și sigur; așează cărțile și deschide catalogul cu o mișcare degajată și firească. Chiar și notele le scrie frumos, cu o caligrafie elegantă și fină. Și cît de bine se pricepe, în momentele lui de bună dispoziție, să ne strecoare în inimi bucuria, cu o vorbă spirituală și bine țintită, cu un surîs vesel și parcă șiret! Surîsul acesta îl luminează și pe el — i se luminează ochii, părul, bărbuța aurie și ascuțită; pînă și lucrurile din jurul lui devin parcă mai luminoase.

Nici un profesor nu știa să țină în mîini clasa, așa cum se pricepea s-o facă Vladimir Ivanovici. Nu punea pe nimeni la colț, nu lăsa la arest, însă elevii se temeau de privirea lui pătrunzătoare, filtrată printre gene, de dezaprobarea lui rece și calmă, mai mult decît de ocările și cicăleala Cizmarului sau de țipetele stridente și ascuțite ale lui Gustav Gustavovici Richmann, profesorul de germană.

Înainte de intrarea mea la liceu, fratele meu mai mare fusese elevul preferat al lui Vladimir Ivanovici; simpatia pe care i-o purta se răs-

frînse asupra mea, de parcă mi-ar fi revenit prin succesiune.

El ne-a predat din clasa întîi latina, iar începînd din clasa a treia și greaca. De fapt, lui îi datoram noi, și nu lui Antonov și Pustovoitov — profesorii de limba rusă — faptul că am ajuns să simțim și să iubim cu adevărat limba rusă vie, vorbită.

N-am întîlnit în viața mea mulți oameni care să fi stăpînit cu atîta talent, atît de sigur și temeinic ca el limba lor maternă. În graiul lui nu găseai nici umbră de neaoșism contrafăcut; dar nu vorbea nici acea limbă abstractă și anemică, de o corectitudine excesivă, lipsită de coerență și armonie, pe care o foloseau majoritatea profesorilor noștri.

Cînd ieșeam la răspuns, simțeam după expresia feței lui, după surîsul abia mijit sau după o ușoară mișcare a sprîncenelor felul în care aprecia fiecare cuvînt rostit de noi. Se încrunta cînd auzea o frază banală sau voit prețioasă, ori cînd surprindea în ceea ce spuneam o intonație falsă. De fapt, în felul acesta, el ne făcea treptat și pe nesimțite educația gustului.

Nu știu dacă Vladimir Ivanovici a fost un pedagog bun, în sensul îndeobște acceptat al acestui cuvînt. El se ocupa mai cu seamă de copiii capabili, de cei care învățau cu interes limba predată de el. Pe căpățînoși și leneși îi trata cu un dispreț nedisimulat. În schimb. elevii lui cei mai buni făceau progrese considerabile. Ei învățau limbile latină și greacă, proiectîndu-le parcă pe fundalul istoriei Romei

și a Greciei, ajutați de Teplîh, care, între două reguli de gramatică, ne captiva cu povestirile lui despre eroii Războiului Troiei, despre campaniile lui Cezar, despre veșmintele, obiectele de uz casnic și obiceiurile din antichitate.

O dată ne pomenirăm cu el la ora de geografie, unde venise să-l suplinească pe Pavel Ivanovici, care lipsea în ziua aceea. Nu s-a apucat să controleze dacă ne adusesem atlasele, nici n-a scos pe nimeni la tablă; ne-a povestit în schimb călătoria lui în Japonia.

Numai faptul că istorisea despre o țară îndepărtată, aproape de basm, și nu din auzite, și ar fi fost de ajuns ca să ne cucerească pe noi, copiii unui orășel dintr-un fund de țară, cărora și o călătorie la Moscova sau la Harkov li se părea îndepărtată și ispititoare. Citiserăm o serie de cărți de călătorie pe mări depărtate, dar pentru prima oară aveam înaintea ochilor un om care traversase cu vaporul el însuși acele întinderi albastre ce ocupau un spațiu atît de mare pe harta noastră. Cu puțin timp înainte, Kostea Zuius și cu mine citisem pe nerăsuflate „Fregata Pallada" a lui Goncearov și urmărisem chiar pe hartă drumul parcurs de acest vas. Și iată că acum, Vladimir Ivanovici apropia atît de mult de noi toate cele aflate din cărți, încît părea să ne insufle speranța că vom avea și noi cîndva prilejul să cutreierăm lumea largă.

Teplîh păstra o anumită distanță față de ceilalți profesori. Aproape că nu-și ascundea disprețul pentru Antonov, pentru mărginitul și ignorantul Gustav Gustavovici Richmann, pen-

tru profesorul de geografie, suficient și limbut. Era prieten doar cu modestul profesor de desen Dmitri Semionovici Koneaev, pe care cei mai mulți dintre colegii lui nici nu-l socoteau de fapt profesor (desenul — auzi materie la el!).

Pe Vladimir Ivanovici îl legau nu știu ce preocupări și gusturi comune de omul acesta blajin și candid, neamestecat în bîrfeli și străin de ambiția carierei, pe care soarta îl împiedicase să se facă pictor. Se duceau împreună la vînătoare sau la pescuit.

Dar mai adesea Vladimir Ivanovici era singur.

Era greu de înțeles ce anume îl făcea pe omul acesta talentat și subtil, care-și cunoștea valoarea, să-și ducă viața în micul nostru tîrg, refuzînd să se lase transferat în alte orașe, unde i se oferise funcția de inspector și chiar aceea de director.

Pe noi, elevii, ne captivau mîndria și spiritul lui de independență. Cînd, într-un rînd, ne-a vizitat liceul însuși inspectorul-șef al învățămîntului din districtul Harkov, ajuns mai tîrziu ministru-adjunct, consilierul intim von Anrep, care venise în frac și cu o stea pe piept, Vladimir Ivanovici și-a continuat lecția ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic și i-a scos la tablă, parcă dinadins, pe elevii cei mai mediocri, care nu străluceau prin capacitate și cunoștințe. Von Anrep, pe chipul căruia stărui o bucată de vreme zîmbetul binevoitor al unui mare demnitar, în cele din urmă se încruntă și se retrase cu un aer impozant, fără să rostească un cuvînt.

Teplîh era o enigmă pentru tot orașul. Șușoteli și bîrfe îi însoțeau fiecare pas. Se spunea că din cînd în cînd se ducea la clubul orășenesc, unde bea de unul singur o sticlă de șampanie sau un păhărel de coniac și o cafea neagră. Dar altceva mai reprobabil nimeni n-a putut descoperi în comportarea lui.

După cîte părea, nu era de obîrșie aristocratică (lucrul acesta îl dovedea numele său de familie, de țăran siberian), dar cît de puțin semăna cu ceilalți profesori ai liceului nostru de provincie, care decăzuseră de mult, uitînd de anii petrecuți pe băncile universității, și deveniseră niște slujbași și tîrgoveți oarecare!

Înainte de a fi intrat la liceu, auzisem vorbindu-se mult de severitatea lui; se spunea că e mai greu să capeți un cinci la el decît Crucea Sf. Gheorghe în război. Pesemne însă că eu și fratele meu mai mare avusesem noroc. El ne numea „triarii" (ostași de elită ai armatei romane); ne scotea rar la tablă și ne întreba din bancă numai cînd nu izbutea multă vreme să obțină de la ceilalți răspunsul corect. În asemenea cazuri spunea pe un ton glumeț: „*Res venit ad triarios!*", adică „Să recurgem la triarii!"

În fiecare sîmbătă aduceam acasă o pagină din carnetul de elev completată și semnată de el, împestrițată cu note de cinci, și chiar de cinci plus, scrise caligrafic.

Ca să mă deosebească de fratele meu, pe mine mă numea de obicei „Marșaciok".

— Ia să ne povestească Marşaciok despre cei doi Aias: Aias al lui Telamon şi Aias al lui Oileu!

Pe atunci cunoşteam eroii „Iliadei" tot atît de bine cum mulţi din copiii de azi îi cunosc pe campionii noştri de fotbal, de hochei şi box. Puteam spune, fără să stau pe gînduri, care dintre aheieni şi troieni sînt mai puternici, mai grei, mai îndemînatici, care este cel dintîi la aruncarea suliţei şi care e neîntrecut la tragerea cu arcul.

Încă în primele clase de liceu am tradus în versuri oda lui Horaţiu „De la cine aşteptăm salvarea" (*„In quo salus est"*).

Îmi amintesc pînă acum cîteva versuri din această traducere:

...Cînd îşi mîna Proteu cireada lui pe
Munţii de piatră;

Şi peştii lunecau prin crengi şi frunze,
Unde-şi avură cuibul porumbeii,
Iar căprioarele pluteau pe mare
Moarte de spaimă.

Văzurăm Tibrul galben şi sălbatic
Cum se-ntorcea în goană spre sorginte,
Pornit să surpe-o dată cu palatul
Templul zeiţei...

Aşa ştia Vladimir Ivanovici să trezească în noi interesul pentru limbile vechi şi literatura antică, obiecte atît de nesuferite pentru majoritatea elevilor din liceele clasice.

★

Oricîtă stimă am fi nutrit pentru latinistul nostru, ne temeam totuşi straşnic de el.

Clasa noastră se simţea cu mult mai nestingherită, mai în apele ei la orele lui Iakov Konstantinovici Pustovoitov, care-l suplinea temporar pe Antonov. El încă n-avea vechimea necesară pentru a deveni titularul unei catedre şi de aceea epoleţii lui de fir nu aveau nici o steluţă. Vorbea cu o voce răguşită, din gît, care părea forţată. Adesea striga la copii, dîndu-le poreclele cele mai neverosimile — cele mai multe luate din Dostoievski — „Svidrigailov", „Lebezeatnikov" şi altele de acest soi. Simţeam însă cu toţii că posomorîtul nostru Iakov Konstantinovici era de fapt un om afectuos şi blînd şi numai dintr-o timiditate, pe care copiii i-o înţelegeau, sau poate că dintr-un instinct de autoapărare îşi ascundea blîndeţea şi bunătatea. Era mic de statură şi redingota lui albastră părea peste măsură de lungă; părea chiar să-l stînjenească la umblat.

Nu ştiu ce vîrstă avea pe atunci Pustovoitov. Trebuie să fi fost încă destul de tînăr, dar făcea impresia unui învins care renunţase de mult la toate şi nu mai aştepta nimic de la viitor.

Nu ştiu de ce, copiii ţin mult la acest soi de oameni nu prea răsfăţaţi de soartă.

Îmi plăcea bodogăneala lui glumeaţă şi blajină, surîsul lui posac şi vocea puţin înăbuşită. Îl compătimeam din adîncul inimii cînd îl vedeam intrînd în clasă cu cinci minute mai tîrziu decît de obicei, amărît de vreo pricină oarecare (probabil vreo explicaţie avută cu direc-

torul sau cu inspectorul). De multe ori aş fi vrut să-i arăt simpatia mea, dar nu mi se ivise prilejul potrivit.

Într-o primăvară, tot liceul nostru ieşise din oraş la excursia tradiţională, cu orchestra lui de suflători, cu coşuri pline de sandvişuri şi cu samovare mari care străluceau la soare. Ne aflam cu toţii — de la director pînă la cel mai mic elev din clasele pregătitoare — în acea stare de însufleţire şi bună dispoziţie care face să dispară hotarele dintre oamenii de vîrste şi poziţii diferite.

În crîngul abia înverzit de la marginea oraşului, îl chemai pe Pustovoitov deoparte şi, după o clipă de tăcere, îi spusei, sufocîndu-mă de emoţie:

— Iakov Konstantinovici, vă iubesc!

El ridică din umeri, schiţînd un zîmbet, şi-mi răspunse cu glasul lui stins, puţin răguşit:

— Ei, şi ce-i de făcut acum?

Mă fîstîcii. El observă şi mă bătu uşurel pe umăr.

— Bine, du-te, du-te, pas alergător!

Aşa s-a încheiat prima mea declaraţie de dragoste.

Iakov Konstantinovici n-a zăbovit prea mult la liceul nostru şi l-a părăsit, fără ca plecarea lui să fie luată în seamă.

*

Dintre profesorii fără steluţe pe epoleţi, mi-a rămas întipărit în minte încă unul. Preda la Şcoala judeţeană şi venise o dată la noi la

lecţie în locul profesorului de matematică Makarov, care se îmbolnăvise.

Băieţii ştiau că în ziua aceea Barbarossa nu va veni şi-şi treceau vremea nesupăraţi de nimeni, ca totdeauna cînd era vreo „fereastră", cu treburile cele mai felurite: unii citeau cîte o carte, alţii jucau peniţe, iar alţii, împingînd băncile la perete, executau printre ele nişte complicate exerciţii de acrobaţie. Deodată uşa se deschise şi în prag se ivi răsuflînd greoi pedagogul cel gras, poreclit „Samovarul". Le ceru băieţilor să treacă la locurile lor şi să aranjeze băncile, apoi anunţă cu glas tare că în ziua aceea va face oră cu noi Serafim Ivanovici Kobozev.

Drept răspuns, se auzi un murmur de nemulţumire, însă repezitul şi energicul Samovar făcu ordine pe loc. Îndată după ieşirea lui, în clasă îşi făcu apariţia un bărbat tînăr cu părul ondulat şi pomădat, cu chipul luminat de un zîmbet, îmbrăcat într-o redingotă albastră care nu se deosebea cu nimic de cele purtate de profesorii liceului nostru. Poate nasturii şi epoleţii de fir erau mai strălucitori şi mai noi.

Elevii începură să-l studieze cu o curiozitate ironică pe acest fante blond, aşa de semeţ cu moţul lui şi cu mustăcioara mătăsoasă.

Majoritatea liceenilor îi priveau de sus pe „judeţeni" — elevii Şcolii judeţene din localitate — care nu rareori puteau fi văzuţi pe stradă desculţi, fără uniformă, purtînd nişte embleme galbene şi ieftine pe chipiele lor mototolite. La absolvirea şcolii aceştia ajungeau

cele mai adeseori vînzători, conțopiști și ajutori-contabili.

In ochii liceiștilor nu se bucurau de stimă nici profesorii de la Școala județeană.

La intrarea lui Kobozev, cel mult cinci sau șase băieți dacă se ridicară în picioare; ceilalți fie că se mulțumiră să schițeze doar intenția de a face acest lucru, fie că nici nu se clintiră de loc.

Serafim Ivanovici roși, dar nu făcu observație nimănui. Se urcă la catedră, se așeză cît mai comod pe scaun — ca și cum ar fi fost într-adevăr profesor la liceu — și întrebă ce lecție avusesem de pregătit pentru ziua aceea.

— Nu ne-a dat nimic, răspunse scurt și ursuz pentru toți Tișcenko.

Kobozev ridică neîncrezător din umeri.

— Bine, dar ce anume ați învățat în ultimul timp?

— Am repetat din urmă, spuse cu jumătate gură Kolka Diacikov, vecinul de bancă al lui Tișcenko.

Kobozev se întunecă.

— Așa, va să zică! Din urmă? Atunci, veți fi buni, domnilor, să rezolvați o mică problemă. Din urmă...

Nimeni nu se așteptase la așa ceva. Se pare că nu exista precedentul ca un profesor suplinind ocazional pe un altul să fi dat clasei un extemporal.

— Așadar, continuă Serafim Ivanovici, vă rog să deschideți caietele și să scrieți enunțul.

Și începu să dicteze rar și răspicat.

N-aveam nici un chef să rezolvăm vreo problemă, dar nici nu ne puteam face de rîs în fața acestui filfizon de la Școala județeană. Te pomenești că venise la noi anume ca să-i facă de ocară pe detestații liceeni!

Băieții încetară să mai șușotească și-și aplecară capetele deasupra caietelor. Fiecare înțelegea că dacă nu vom rezolva problema va fi o rușine nu numai pentru clasa noastră, ci pentru tot liceul.

La prima vedere problema părea destul de simplă, dar oricît mi-am bătut capul, nu mergea. Recitii de cîteva ori enunțul și de fiecare dată mă încurcam și mai rău.

Privii pe furiș în jurul meu. Toți aveau o înfățișare preocupată și încurcată. Singur Stiopa Cerdînțev privea nepăsător pe fereastră; deocamdată nu avea de la cine să copieze. Chiar și matematicianul nostru cel mai bun, micul Mitea Lihonosov, își rodea nervos unghia degetului mare, în loc să înșiruie în caietul lui cifrele, care-i erau întotdeauna atît de ascultătoare.

— De ce-ați rămas pe gînduri, domnilor? întrebă Kobozev cu un zîmbet fin. S-ar părea că v-am cam dat de lucru cu problema aceasta? Ei, haide, gîndiți-vă, gîndiți-vă!

Mulțumit de gluma lui, coborî de la catedră și începu să se plimbe printre șirurile de bănci, cu ghetele lui noi cu scîrț, lustruite oglindă.

— Se pare că ați depus armele! rosti el întrebător, oprindu-se lîngă banca lui Diacikov și Tișcenko.

— E foarte grea, mormăi Diacikov.

— Chiar așa să fie? se miră Serafim Ivanovici. Păi la noi, la Școala județeană, elevii rezolvă probleme și mai grele.

Aceasta era o provocare fățișă.

Ne închipuiam cu cîtă plăcere avea să povestească blondul acesta de Serafim „județenilor" săi cum s-au făcut liceenii de rîs.

Toate capetele se înclinară din nou deasupra caietelor. Penițele începură să scîrțîie. Dar nimeni nu se ridica de la locul lui să-și depună caietul pe catedră și să spună: „Gata, Serafim Ivanovici! Am rezolvat-o."

Iată însă că în fundul clasei se auzi mișcare. Capacul unui pupitru pocni. Ne întoarserăm toți deodată: reușise careva să rezolve problema?

Se părea că da. Grăsunul Balandin stătea cu mîna ridicată, întors cu tot trupul spre Serafim Ivanovici.

Zîmbind ușor, Kobozev se îndreptă spre el.

— Ai izbutit să-i vii de hac? Perfect!

Balandin lăsă capul în jos rușinat.

— Nu, dar vă rog dați-mi voie pîn-afară!

Se stîrniră rîsete. Kobozev se amuză și el.

— Du-te! spuse el cu o anumită neglijență în glas. Iar dumneavoastră, domnilor, grăbiți-vă! Nu mai e mult pînă sună.

Parcă ne luase mințile cineva la toți. Împărțeam, înmulțeam, scădeam, adunam, dar fără nici un rezultat.

În clipa în care soluția mi se înfățișă, în sfîrșit, în toată limpezimea ei, se auzi pe coridor sunetul prelung și strident al clopoțelului.

Serafim Ivanovici luă catalogul de pe catedră, ne privi cu un zîmbet șiret și prietenos în același timp, rostind la despărțire tare și răspicat:

— La revedere, domnilor! Și vă sfătuiesc să mai repetați o dată din urmă!

★

Eram prieten cu aproape toți băieții din clasa mea, dar mai ales cu visătorul Kostea Zuius, cel cu ochi albaștri. Cele mai adesea însă îmi petreceam pauzele în tovărășia elevilor din clasele superioare, printre care mă simțeam destul de nestingherit. Era vorba de acel tineret de la sfîrșitul secolului trecut, care citea mult și discuta cu aprindere. Tinerii îi citeau cu nesaț pe Dobroliubov și Cernîșevski, studiau cu rîvnă științele naturii, discutau despre sensul vieții și despre menirea omului. Dar toate acestea nu-i împiedicau să se distreze, să cînte în cor cîntece studențești și chiar să se îndrăgostească. Numai dansul nu era la modă pe atunci; era socotit ceva frivol, ba chiar trivial. Tinerii aceștia erau doar oameni serioși! În oraș se povestea despre unul dintre ei — vlăjganul Veaceslav Lebedev, un băiat lung și fălcos din clasa a opta — că pentru a învăța anatomia dezgropase noaptea un schelet din cimitirul orașului. Nu știu dacă zvonurile acestea erau întemeiate. În orice caz, înfățișarea

exterioară a lui Veaceslav, fire atît de hotărîtă și de misterioasă, te putea face să presupui că de dragul științei era în stare să sape nu un mormînt, ci un cimitir întreg.

Dar sufletul cercului de tineret nu era el, ci bălaia lui surioară, Lida Lebedeva, elevă în clasa a șaptea. Cu toate că purta încă uniformă școlară — rochie cafenie și șorț negru, iar sub panglica modestă și netedă a pălărioarei ei rotunde se ascundea rușinată o emblemă minusculă de școlăriță — Lida semăna mai mult cu o studentă din capitală, decît cu o elevă dintr-un fund de provincie. Era tot atît de serioasă ca și fratele ei, însă mult mai blajină, mai prietenoasă și-și păstra grația și voioșia chiar în toiul celor mai aprinse dispute.

Cînd liceenii aceia lungani, care se adunau la seratele lor în familie, se strîngeau în jurul pianului și intonau cu însuflețire pînă la uitare de sine „Dubinușka", sau „Spune-mi ce lăcaș..." [1], Lida îi acompania după ureche. Dar era destul să cedeze altcuiva locul la pian, și corul se rărea pe dată, iar cîntecul nu mai suna atît de înflăcărat și plin de patimă.

Eram foarte mîndru că băieții din clasele superioare mă primeau atît de călduros și de prietenește în mediul lor. Ca să iau parte la modestele lor reuniuni, cu dispute zgomotoase

[1] Cîntec pe versuri din „Gînduri înaintea unei intrări principale" de Nekrasov.

și cîntece executate disonant, eram gata să renunț chiar și la plimbările făcute pe înserate în grădina publică.

Și nu trecuse multă vreme de cînd mi se părea că nu-i pe lume plăcere mai mare decît plimbarea aceasta de duminica, pentru care trebuia să plătesc zece copeici. A face rost de zece copeici nu era un lucru prea ușor. Uneori însemna renunțarea pe timp de două zile la sandvișul cu salam din recreația mare. Dar ce larg era răsplătit acest sacrificiu în seara cînd intrai cu biletul în mînă, degajat și sigur de tine, pe poarta păzită de controlor și te întîmpinau pe dată sunetele ritmice, strălucitoare ca argintul și alama, ale orchestrei de suflători!

Pluteai ca purtat de aripi în ritmul muzicii, cînd vioaie, cînd visătoare și tristă, pe aleile luminate de sus, afundîndu-te în desișurile grădinii, unde puteai hoinări în semiîntuneric și răcoare, fără să riști a fi zărit de pedagogii liceului, care cutreierau grădina în căutare de victime.

Dacă în afară de cele zece copeici ți se mai nimereau în buzunar încă trei-patru în plus, puteai pătrunde într-o clădire misterioasă cu etaj, situată chiar la intrarea în grădină, de unde-ți ajungeau întîmplător la ureche cînd glasuri de bărbați sau de femei, cînd rîsete în gura mare, cînd hohote nestăpînite de plîns.

În fața intrării acestei case neobișnuite erau lipite afișe mari de hîrtie subțire, multicoloră pe care se răsfăța, în toată lățimea ei, cuvîntul neînțeles „Trilby". Dedesubt, tipărite cu litere

de diferite mărimi, erau înșirate niște nume, avînd cele mai adesea și cîte un apendice după ele.

Clădirea adăpostea un teatru: teatrul orășenesc de vară. Uneori jucau aici artiști veniți în turneu, dar de cele mai multe ori se produceau medici, avocați, funcționari, soții de farmaciști, fiice de ofițeri — toți din localitate. Ca regizor aveau un amator pasionat de arta teatrală, șeful zemstvei, căpitanul în retragere Levițki.

Nu știu dacă jucau bine sau rău. Și apoi, pe atunci nici nu-mi trecea prin minte o asemenea întrebare. Cînd în fața ochilor mei se înălța cortina, îmi aținteam cu încîntare și mulțumire privirea spre scenă.

Totul mă captiva la teatru: și luminile numeroase ale rampei, și loviturile grăbite ale gongului, înainte de ridicarea cortinei, și schimbarea decorurilor destul de primitive, care înfățișau ba un salon cu mobilierul tapisat cu atlaz și cu măsuțe aurite, ba o răscruce de drumuri sau o alee într-un parc, ba, în sfîrșit, ceva cu totul nedefinit.

Dar mai mult decît orice mă uimea faptul că oamenii aceia adulți, care umblau încoace și încolo pe scenă, o făceau ca și cum s-ar fi îndeletnicit cu o treabă serioasă și importantă.

Lucrul cel mai greu în arta actoricească mi se părea priceperea de a rîde sau de a plînge în așa fel încît aceasta să pară natural. Și mai greu încă era să-ți stăpînești rîsul în situațiile în care nu-și avea rostul.

Mă mira, de asemenea, memoria neobișnuită a actorilor, care schimbau cu repeziciune replici între ei și rosteau monologuri foarte lungi, fără nici o oprire sau poticneală.

Mirarea mi s-a mai potolit puțin numai cînd auzul meu a surprins o șoaptă șuierată, dar destul de deslușită, care venea din cușca aflată în fața scenei.

Din cușca aceea misterioasă ajungea pînă la mine aproape fiecare frază mai înainte ca actorii s-o fi rostit.

Vai, nu știau să sufle! Ce i-ar mai fi învățat Stiopa Cerdînțev al nostru!

Invitație la literatură

Începutul secolului al douăzecilea a marcat și începutul unei cotituri radicale în viața mea.

La cîtva timp după ce am intrat la liceu, familia noastră a părăsit pentru totdeauna curtea fabricii și periferia, mutîndu-se în sfîrșit într-o locuință din oraș — o casă de lemn cu etaj, pe poarta căreia sta scris cu litere mari:

CASA AGARKOV

O dată cu mutarea noastră în oraș luă, de fapt, sfîrșit copilăria mea.

Timpul începu să zboare mai repede, ca și cum cineva ar fi dat ghes acelor ceasornicului.

În curtea fabricii mi se întîmpla uneori să n-am cu ce să-mi umplu orele și zilele. Vara se prelungea nesfîrșit de mult — mult mai mult decît țineau vacanțele școlare.

Admirația conștientă și directă a naturii, la fel ca și pentru ceilalți copii la vîrsta aceea, era un lucru străin pentru mine. Cu toate acestea, umblînd, alergînd, ocupat cu joaca sau cu

altele, arborii noștri bătrîni și rămuroși, de ale căror rădăcini mă împiedicam de atîtea ori, orchestra greierilor în arșița amiezii, rotirea rîndunelelor în amurg și chiar chemările ce și le aruncau pe înserate ciorile pe deasupra fabricii sumbre, pe jumătate năruite îmi trezeau în suflet o adîncă bucurie, cum nu mi s-a mai întîmplat pe urmă...

După cîțiva ani trăiți în Maidan, orașul cu cei zece mii de locuitori ai lui mi se părea o adevărată capitală. Mă uimeau nu numai casele de cărămidă (uneori chiar cu etaj!), ci și un anumit soi de libertate de care se bucură locuitorii unui oraș în comparație cu cei ai periferiilor.

Orașul depinde mult mai puțin de vreme decît mahalaua, unde după o ploaie torențială ulițele devin impracticabile. În oraș nu ești legat de o anumită brutărie sau băcănie: sînt atît de multe franzelării și brutării, că n-ai decît să alegi între ele.

Aici nu ești nevoit, ca în mahala, să ceri calul vecinului dacă vrei să te duci undeva. Pe străzi aleargă încolo și încoace birji cu felinare luminoase de fiecare parte, ai căror vizitii își cheamă clienții. Cu zece copeici te plimbi ca un boier, contemplînd firmele prăvăliilor înșiruite de-o parte și de alta a străzii.

Și ce nume expresive și savuroase au prăvăliile acestea din oraș: coloniale, galanterie, articole de vopselărie! Fiecare din ele are un miros specific, rînduiala ei, obiceiuri proprii ale vînzătorilor. La băcănie, un zdrahon de negus-

tor gras, cu mişcări domoale vinde crupe, cîntăreşte zahăr sau îţi taie salam. In magazinul de galanterie cumpărătoarele sînt servite de un vînzător incomparabil mai mlădios, mai sprinten şi mai manierat. Iar în magazinele cu articole de fierărie îşi trîntesc cu zgomot mărfurile nişte bărbaţi voinici, gravi şi tăcuţi.

Chiar în inima oraşului îşi trăieşte viaţa sa aparte un orăşel întreg cu case de cărămidă, cu mulţimea lui de dughene şi de pasaje acoperite. E bazarul comercial, atît de prietenos ziua, ademenindu-i pe trecători cu vitrinele sale elegante, şi atît de inaccesibil noaptea, cînd e zăvorît cu toate încuietorile şi păzit de cîini ţinuţi în lanţ.

Era însă, pe una din străzile principale ale oraşului, o casă mare cu etaj, unde la orice oră din zi şi din noapte vizitatorii erau întîmpinaţi la fel de călduros. Deasupra acoperişului acestei case, cît era de lung, se putea vedea o firmă pe care o descifram atît de greu pe vremea cînd veneam din Maidanul nostru în oraş:

„HOTEL COMERCIAL"

Ştiam că în această casă oamenii nu trăiesc la fel ca în celelalte şi nu locuiesc aci tot timpul, ci cîteva zile sau cel mult o săptămînă, două. La uşa hotelului vezi întotdeauna călători discutînd între ei sau cu portarul. Printre aceştia se pot întîlni adesea oameni care-şi rad nu numai barba, dar chiar şi mustăţile (ceea ce pe vremea aceea era o raritate). Oamenii aceştia îşi înnoadă cravatele într-o fundă largă şi vorbesc parcă altfel decît ai noştri: cu voci pline şi sonore, iar femeile care-i însoţesc poartă pălării mari cu pene şi rochii elegante, cum nu se poartă la noi în oraş.

Sînt actorii şi actriţele care plîng şi rîd atît de minunat la teatru.

Dar cel mai adesea, pe uşa hotelului ies nişte indivizi mustăcioşi şi bărboşi, purtînd şepci, podiovci şi cizme cu carîmbul tare.

Cei care au numai mustăţi poartă podiovci ceva mai scumpe, strînse în talie, iar şepcile lor sînt făcute mai îngrijit, cu calota înaltă ca la chipiele militare. Bărboşii, în schimb, au şepcile mai moi, mai plate, podiovcile mai groase şi mai largi în brîu.

Mustăcioşii sînt mici moşieri din judeţ sau administratori de moşii; cei cu barbă sînt negustori.

Am privit de multe ori prin uşa deschisă a hotelului, căutînd să-mi închipui ce făceau toţi aceşti oameni necunoscuţi în camerele misterioase ale acestei case, căreia i se spunea „hotel".

Dar iată că, pe neaşteptate, mi se ivi prilejul de a pătrunde în interiorul „Hotelului Comercial". Şi iată cum.

*

La una din reuniunile de la fraţii Lebedev, unde cele mai adeseori se aduna tineret — elevi şi eleve din clasele superioare — întîlnii odată

9—949

un musafir neobișnuit : un student din Petersburg. Era primul student pe care-l vedeam, și întîmplarea făcea să nu fie unul ca oricare. Era fiul unui moșier bogat, dar cu vederi dintre cele mai liberale, din județul Bobrov. Venise de la moșia tatălui său într-o troică proprie, dichisită cu clopoței și zurgălăi. Purta o șapcă de student cu un șnur albastru pe margine și o manta ferchesă de croială ofițerească, cu o pelerină largă (*à la* Nicolae).

Era un tînăr frumos, înalt și bine făcut, cu trăsăturile feței severe și regulate, cu ochii veseli, strălucitori, de un albastru-deschis, cu o bărbuță blondă, îngrijit pieptănată.

Liceenii noștri din clasele superioare, serioși și plini de amor propriu, îl priveau pieziș, pe sub sprîncene, în parte pentru că-l socoteau un domnișor și un fecior de bani gata, iar în parte poate că din invidie. Și nici nu-l puteau privi altfel, la drept vorbind, căci era atît de impunător și de măreț în uniforma lui studențească și rîdea atît de vesel și de nestînjenit, arătîndu-și dinții albi și regulați ! Părea că-și lăsase dinadins barbișonul, ca să vadă toți că depășise de mult vîrsta adolescenței și că trecuse pragul unei vîrste mai serioase.

Adevărul e că noul musafir se străduia în fel și chip să se poarte cu liceenii noștri, cărora abia le mijise mustața, fără fasoane, punîndu-i pe picior de egalitate cu el : cînta împreună cu ei cîntece studențești îndrăznețe și deșucheate, cam de genul acestuia :

La student găsiră, hei,
O sticluță cu ulei.

Nici nu taie, nici nu mușcă,
Arde fără praf de pușcă.

La studentă ce-au aflat ?
Pudra pusă lîngă pat...

Sau :

Unde rîul Bulak
Intîlnește, pribeag,
Pe Kazanka, a lui
Soră dragă,
Din amurg pînă-n zori
Poți vedea uneori
Pe studenți hoinărind
Noaptea-ntreagă.
Haralambie cel sfînt
Nu rostește cuvînt,
Ci se uită de sus
Și zîmbește.
Căci plăcea-i-ar și lui
Să mai umble hai-hui,
Dar la anii lui mulți
Nu-ndrăznește...

La pian îi acompania, ca de obicei, Lida Lebedeva, puțin tulburată de prezența musafirului petersburghez. La un moment dat se încurcă și, roșind, îi cedă locul la pian studentului. Acesta descifra cu ușurință și îndemînare orice melodie, purtîndu-și pe clape degetele lui lungi și nervoase, pe care luceau două inele

cu pietre prețioase: unul pe arătător, iar celălalt pe inelar.

Eram mult mai tînăr decît toți cei de față și nu cîntam cu ceilalți; mi-era rușine să las să se vadă că aveam încă un glas de copil.

Studentul însă mă băgă în seamă și pe mine. Cineva, probabil Lida Lebedeva, îi spusese că scriu versuri; el mă bătu prietenește pe umăr și-mi făgădui că o să-mi plaseze cîteva din poeziile mele la una din revistele lunare din Petersburg — la alegerea mea — bunăoară la „Russkoe bogatstvo“ [1] sau la „Mir boji“ [2]... Voia însă mai înainte să-mi cunoască și el versurile.

Ne-am înțeles pînă la urmă să viu a doua zi dimineața la el, la „Hotel Comercial“. N-am uitat niciodată camera în care locuia studentul meu: camera cincisprezece.

Și cum puteam s-o uit! Un bărbat în toată firea, care locuia la hotel, un student de la universitatea din Petersburg (denumirea aceasta mi se părea pe atunci tot una cu titlul de profesor sau de academician) mă invita să viu la el la hotel ca să-mi asculte versurile și să stea de vorbă cu mine în legătură cu publicarea lor într-una din revistele din capitală... Totul era atît de extraordinar, încît hotărîi să nu le spun nimic alor mei pînă a doua zi.

[1] *„Russkoe bogatstvo“* — revistă literară și științifică de orientare liberal-narodnică, editată la Petersburg (1880—1918).

[2] *„Mir boji“* — revistă de literatură și știință popularizată, de orientare burghezo-liberală, editată la Petersburg (1892—1906).

Întors acasă, umblai mult timp de colo colo prin odaie, întrebîndu-mă care dintre poeziile mele ar fi mai potrivite pentru revistele lunare. Era o problemă de nerezolvat. Nu citisem încă niciodată vreo revistă din Petersburg; le văzusem doar pe mese în bibliotecă. Cine știe ce versuri le-or fi plăcînd redactorilor de la „Russkoe bogatstvo“ și de la „Mir boji“!...

După îndoieli și meditații îndelungi, luai hotărîrea de a copia pe curat întreg caiețelul meu de poezii. Și transcrisei grijuliu și sîrguincios poezie cu poezie pînă noaptea tîrziu, corectînd din mers versurile care mi se păreau slabe.

Dimineața mă trezii mai tîrziu decît proiectasem și, luînd cu mine caietul, alergai într-un suflet la hotel, unde eram convins că mă așteaptă de mult impunătorul student, îmbrăcat în același veston elegant, încheiat la toți nasturii, cu care-l văzusem în ajun.

Iată, în sfîrșit, și „Hotelul Comercial“!

Intrai pe ușă împreună cu cîteva persoane adulte: doi ofițeri și o doamnă care purta o pălărie cu borul larg. Portarul bătrîn și bărbos, îmbrăcat în livreaua lui ponosită, ai cărei nasturi și trese își pierduseră de mult luciul, îi salută pe cei care intraseră, iar pe mine mă întrebă:

— Încotro, băiețaș?

Îi spusei numele studentului.

— A, la cincisprezece, zise bărbosul. Dar mi se pare că nu-i acasă; a plecat de aseară și nu s-a întors încă, adăugă arătînd spre un panou,

pe care atîrnau, la numerele respective, cheile de la camere.

Şovăii o clipă, dar pînă la urmă mă hotărîi să bat totuşi la uşa studentului. Era cu neputinţă ca un om atît de serios să nu se ţină de cuvînt.

De-o parte şi de alta a unui coridor lung, cufundat în penumbră, erau o mulţime de uşi. Unele erau întredeschise. Intr-una din camere se bărbierea în faţa oglinzii de perete un bărbat gras, purtînd nişte pantaloni albaştri cu vipuşcă roşie şi cu bretelele bălăbănindu-i-se la spate. In alta se zărea un grup întreg de bărbaţi şi de femei aşezaţi la dejun în jurul unei mese încărcate de carafe, farfurii, ceainice şi ceşti multicolore.

Alte uşi erau bine închise; tainele din interior erau păzite de perechile de pantofi, ghete sau cizme înalte cu pinteni.

Dădui în sfîrşit şi peste numărul camerei în care locuia studentul meu. Bătui încetişor, dar nu răspunse nimeni. Aşteptai o clipă, apoi bătui mai tare, dar şi de astă dată fără rezultat. Să nu se fi întors pînă acum de la serată? Atunci unde şi cînd am să-l mai găsesc?

„Mir boji“ mi-a trebuit!

Eram foarte amărît. Dar nu fiindcă-mi pierdusem speranţa de a-mi vedea versurile tipărite într-o revistă lunară. Nu; îmi părea rău ca după nu ştiu ce sărbătoare promisă şi contramandată ulterior...

Un tînăr îmbrăcat în alb, cu cămaşa afară din pantaloni, trecu rapid pe lîngă mine purtînd o tavă în mîna întinsă şi-mi strigă din mers:

— Intraţi fără să bateţi! Vreţi să-i treziţi pe vecini? Azi e duminică şi locatarii dorm pînă tîrziu.

Tava lui, acoperită cu un şervet, răspîndea o aromă plăcută de blinele cu unt şi de peşte afumat. Simţii chiar un gol în stomac, fiindcă plecasem de acasă nemîncat.

Ascultînd de sfatul primit, apăsai pe clanţă şi intrai în odaie.

Cel dintîi lucru pe care-mi căzură ochii în camera spaţioasă, dar în care aerul era totuşi închis, era mantaua elegantă a studentului, care zăcea aruncată neglijent pe speteaza unui fotoliu. De pe speteaza unui alt fotoliu atîrnau nişte pantaloni studenţeşti cu bentiţe de culoare albastră.

Aşadar, era acasă. Dar de ce nu-l vedeam?

Abia atunci auzii un sforăit zgomotos venind dindărătul unui paravan pestriţ, semănînd cu acelea pe care le purtau în spinare păpuşarii ambulanţi.

Dormea.

Mă aşezai încetişor pe un scaun, la masa acoperită cu o faţă de masă brodată. Pe masă se afla o carafă goală, o sticlă cu un vin roşu închis, pe care era lipită o etichetă străină cu litere negre şi aurii, şi un sifon.

Incepui să privesc cu luare aminte în jurul meu; un spălător cu un lighean mare şi o cană de porţelan, cîteva scaune cu speteaza poleită şi pluşul uzat, şi un mic divan aşijde-

rea. Pe perete, deasupra divanului, atîrna un tablou într-o ramă aurită, înfățișînd o femeie frumoasă, îmbujorată, într-o rochie roșie, cu părul bogat despletit și lăsat pe umeri. Nu știu de ce, de o parte a cărării părul era de un negru albăstriu, iar de cealaltă blond.

Sub tablou era o inscripție tipărită cu litere mari, aurii: „Săpunul de toaletă Rallé & Co".

Terminînd de examinat obiectele din cameră, începui, fără să vreau, să ascult sforăitul locatarului. Nu era chiar atît de uniform, cum mi se păruse la început: se deslușea în el și un fel de horcăit, și ceva ca torsul pisicii, și un gîlgîit, și un șuier.

Fără să prind de veste, ațipii și eu, scăpînd din mîini cartea groasă în care pusesem caietul cu versurile abia transcrise, anume ca să nu se mototolească pe drum.

— Mmm... Cine-i? întrebă studentul cu vocea somnoroasă și morocănoasă.

Nu știam ce să-i răspund în primul moment. Nu eram sigur că-mi reținuse numele.

— Sînt eu... Vă amintiți... ieri la familia Lebedev... Mi-ați cerut să vă aduc versurile pentru reviste...

— A, poetul! rosti studentul, de astă dată cu glasul mai înviorat. Perfect! Imediat voi fi cu totul la dispoziția dumitale.

După cîteva clipe se ivi de după paravan, îmbrăcat într-un halat vărgat, încins cu un șnur cu ciucuri roșii. Pe frunte i se lipiseră șuvițe de păr, iar barbișonul zbîrlit i se strîmbase și stătea pieziș.

După ce se spălă îndelung, fornăind și pleoscăind, își aranjă părul puțintel rărit, își îndreptă barbișonul și încrețindu-și fruntea spuse:

— Pfui! ce gust scîrbos am în gură... Parc-aș fi supt toată noaptea o cheie de aramă... Ce-ar fi să beau niște sifon?

Apăsă pe mînerul sifonului și-și turnă un pahar plin din apa aceea spumoasă, gazoasă.

— Așaa, spuse el, lăsîndu-se în fotoliul pe spătarul căruia îi atîrnau pantalonii. Să comandăm un samovar, ce zici?... Și, poate, niște nisetru cu hrean... adăogă el pe gînduri, tărăgănînd cuvintele.

Sună chelnerul și după ce comandă un samovar, nisetru și o carafă cu zubrovcă se așeză iar în fotoliu. Își aținti asupra mea ochii albaștri, de astă dată puțin cam tulburi și cu vinișoare roșii pe albul lor.

— Așadar, mi-ai adus poezioarele? Foarte bine. Dă-le încoace, dă-le!

Îi întinsei în tăcere caietul. El îl deschise nepăsător și întoarse o filă, apoi încă una.

— Așa, așa, spuse el, Ai un scris desăvîrșit. Excelent! Ai, desigur, cinci la caligrafie? Nu?

Jignit întrucîtva, îi spusei încurcat că de mult nu mai făceam caligrafie.

— Ah, iartă-mă! Evident că nu... Dar oricum, scrii admirabil, zise el, deschizîndu-mi din nou caietul.

— Vreți să citiți dumneavoastră versurile sau să vi le citesc eu? îl întrebai pe un ton șovăitor, văzînd cît de distrat răsfoia paginile.

— Nu, de ce?... spuse studentul căscînd. Păi cine citește versuri dimineața, și încă pe stomacul gol? Seara e plăcut să declami versuri și, se-nțelege, în societatea cucoanelor. Nu-i așa?

Și dintr-o mișcare azvîrli bietul meu caiețel într-o valiză deschisă, unde se aflau ciorapi, batiste, gulere și cămăși scrobite.

In clipa aceea se deschise ușa. Chelnerul intră în cameră alunecînd grăbit pe tălpile lui moi și săltîndu-și tava pe care se aflau o carafă și farfurii.

— Ei, ia să luăm o gustărică! zise studentul, despăturind șervetul. Ia loc, poete!

— Mulțumesc, nu mi-e foame, răspunsei cu glasul sugrumat și, înclinîndu-mă stîngaci, ieșii pe coridor.

Era clar că versurile mele nu aveau să ajungă nici la „Mir boji", nici la „Russkoe bogatstvo"... Dar n-am mai avut curajul să le cer înapoi.

„Primele încercări"

Dacă soarta nu mi-ar fi scos întîmplător în cale pe acest student din capitală, nici nu mi-ar fi trecut prin cap să-mi trimit manuscrisele la redacția vreunei reviste.

Pe cît țin minte, pasiunea pentru poezie a apărut la mine la o vîrstă foarte fragedă. Adevărul e că am început „să scriu versuri" cu mult înainte de a fi învățat să scriu. Compuneam în minte distihuri, alteori și catrene, dar uitam repede rîndurile născocite la iuțeală. De la această „creație orală" am trecut treptat la cea scrisă.

Aveam cinci sau șase ani, cînd am participat întîia oară la un matineu pentru copii. Pe scena minusculă, construită anume cu acest prilej în grădina unor cunoștințe ale noastre, copiii mai mari prezentau o piesetă oarecare, iar noi, cei mici, urma să asigurăm divertismentele: să cîntăm, să declamăm sau să jucăm ruseasca, încinși cu șnururi subțiri peste cămășile roșii. Spectatorii se așezaseră pe scau-

nele înșiruite în fața scenei. Cînd îmi veni rîndul mie, coborîi în goană scărița care dădea de pe scenă jos și, pășind prin intervalul dintre scaune, începui să recit poezia cu glas tare și răspicat, marcînd tactul cu pașii mei. Cineva din ultimele rînduri ale publicului m-a oprit, în sfîrșit, și m-a întors pe scenă, explicîndu-mi că în timp ce reciți versuri nu e voie să umbli, ci să stai drepți. Intervenția aceasta m-a uimit foarte mult și chiar m-a mîhnit. Cum să stai locului cînd versurile îți dau ghes să te miști, să pășești, să bați tactul...

Ca să fiu sincer, mărturisesc că pînă în ziua de azi cred că avusesem dreptate atunci. Este știut că în teatrul grec corul nu stătea locului, ci se mișca ritmic. Însăși împărțirea versului în „picioare" îndreptățește ideea ce mi-o făcusem, copil fiind, despre felul cum trebuie recitate versurile.

Unui omuleț de cinci ani însă nu-i este ușor să-i facă pe adulți să-și schimbe părerea. Am fost nevoit să-mi sfîrșesc recitarea pe scenă, dar fără nici o plăcere.

Aceasta însă nu m-a împiedicat să „fac" versuri mai departe.

Pe la doisprezece-treisprezece ani compuneam poeme întregi, de cîteva capitole. Eram colaborator și coredactor al revistei literare și artistice „Pervîie popîtki" [1].

Celălalt redactor al acestei reviste scrise de mînă era prietenul meu Lionea Grișanin. Ca

[1] Primele încercări.

aproape toți prietenii copilăriei mele, era mult mai vîrstnic decît mine, cel puțin cu șase, șapte ani. Nu învățase niciodată la școală, fiind infirm din fragedă pruncie: avea genunchii strîmbi și părea că merge pe vine, tîrșindu-și tare picioarele. Nu ieșea aproape niciodată de acasă și învăța singur, după programa analitică a liceului. Dar chiar așa, le-o lua cu mult înainte elevilor de-o vîrstă cu el și citise atît de multe cărți cît nu citește altul o viață.

Degetele ambelor mîini îi erau și ele adunate la un loc și nu se îndoiau. Dar nu știu cum, prin ce minune, izbutea totuși să-și fixeze cu mîna stîngă, între degetele strînse ale mîinii drepte, tocul, trăgătorul de desen sau creionul și nu numai că scria și făcea schițe, dar chiar desena minunat. E de înțeles prin urmare de ce fiecare număr al revistei apărea cu un titlu în culori, iar textul era presărat cu desene fine executate în peniță.

Lionea era nu numai redactorul revistei, ci și tipografia noastră: transcria pe curat toate numerele, de la primul pînă la ultimul rînd, el singur, căci scrisul meu îl considera prea copilăresc. Noroc cel puțin că revista apărea într-un singur exemplar și avea numai cîteva păginuțe. De fapt, nici nu era nevoie de mai mult. În afară de Lionea și de mine mai citeau revista doar colegii mei de clasă, fratele meu și sora lui Lionea.

Familia Grișanin nu era numeroasă; erau însă strîns uniți toți membrii ei din pricina singurătății în care trăiau și a unei însușiri

speciale de a se înțelege unul pe altul din cuvinte spuse pe jumătate. Mă duceam cu mare plăcere în casa aceasta, unde parcă nu trăiau oameni adulți, atît de simplu, de prietenos, glumeț și totodată serios se purtau între ei Lionea, mama lui și Marusia, sora lui, o elevă în vîrstă de șaisprezece ani. Lionea lua mereu în zeflemea firea veselă, capricioasă și schimbătoare a surorii sale, mai mici decît el, dar ea se deprinsese de mult cu observațiile lui de o blîndă ironie și nu se supăra niciodată.

Familia Grișanin venise din Ucraina, unde capul familiei, ofițer în armată, își făcuse serviciul în ultimii ani ai vieții. După ce-și înmormîntase soțul, Alexandra Mihailovna, rămasă cu doi copii mici, o dusese destul de greu multă vreme, neavînd posibilitatea să supună la timp pe băiatul ei bolnav unui tratament medical. După multă caznă, izbutise să capete o slujbă de vînzătoare într-un debit de băuturi spirtoase din Ostrogojsk, după ce vînzarea votcăi devenise monopol al statului. Oricît de mizeră îi era slujba, n-o dobîndise totuși prea ușor. Fusese nevoie de o garanție serioasă pentru ca văduva săracă a unui ofițer să primească pînă la urmă cinstea de a vinde clienților sticlele acelea pecetluite cu ceară albă sau roșie. Albă sau roșie pentru că aveau prețuri diferite: „capetele albe“ erau mai scumpe.

Prăvălia de băuturi spirtoase, care în graiul poporului se numea „oficiala“, „monopolca“, sau „vinopolca“, nu semăna de loc cu prăvăliile obișnuite.

La intrare se răsfăța o firmă de culoare verde închis, pe care era desenat un vultur cu două capete și următoarea inscripție sobră și citeață:

DEBIT OFICIAL DE BĂUTURI SPIRTOASE

Un grilaj de fier cu gratiile dese împărțea încăperea în două jumătăți. Într-una, unde n-aveau acces străinii, domnea o ordine strictă și chiar solemnă, ca în localul unei farmacii, al unei bănci sau al administrației financiare. Pe numeroasele polițe stăteau rînduite ca soldații, după mărime, măsuri de cincizeci, de o sută și de două sute cincizeci de grame, cărora consumatorii le dădeau porecle mai suculente și mai pitorești, bunăoară: țoi, cinzeacă, litră etc.

De partea cealaltă a grilajului se înghesuia o mulțime dintre cele mai pestrițe. Celor „afumați“, sau „făcuți“ cum se mai spunea, nu era voie să li se vîndă votcă, dar obișnuiții „oficialei“ nu se dădeau bătuți. Stăruiau îndelung, cu limba împleticindu-li-se în gură, pe lîngă vînzătoare, asigurînd-o că erau „limpezi la cap ca roua“. Dacă stăruințele și rugămințile nu aveau efect, recurgeau la amenințări și la înjurăturile cele mai tari.

În asemenea împrejurări, vînzătoarea avea dreptul să cheme gardianul, care stătea tot timpul serviciului prin preajma localului. Cred însă că Alexandra Mihailovna n-a fost nevoită niciodată să ceară concursul autorităților. Prin ușa mică ce dădea în cămăruțele de locuit, ieșea Lionea pășind anevoie și aruncîndu-și

mult înainte picioarele strîmbe din genunchi. Tînărul acesta, care se înălța doar cu un arșin și jumătate deasupra podelei, nu angaja niciodată discuții în contradictoriu cu clienții. Se vede însă că figura lui severă de adolescent, cu ochi albaștri, pătrunzători, și trupul turtit parcă la pămînt aveau ceva care punea la respect. În orice caz, văzîndu-l, scandalagiul cel mai inveterat amuțea pe loc și se retrăgea împleticindu-se spre ușă.

De obicei, atîta timp cît în prăvălie negoțul se desfășura calm și pașnic, Lionea își privea cu un umor lucid și trist îndatoririle și localul cu băuturi alcoolice pe care-l țineau el și cu ai lui. Numai o asemenea atitudine de filozofică indulgență putea să-l împace cu treaba cu care era nevoit să se îndeletnicească nu dintr-o pornire a inimii.

Cufundat adînc în gînduri, rînduia cu repeziciune și îndemînare pe polițe sutele de sticle aduse de la depozit în niște coșuri cu despărțituri, sau se cățăra pe o scăriță ca să ia pentru un client o cinzeacă sau un țoi, cînd polițele de jos erau golite.

După prînz, pe Lionea îl înlocuiau la post maică-sa sau Marusia, iar el se retrăgea în odaia lui ca să deseneze sau să citească.

De la el am aflat prima oară despre Pisarev, pe care-l citea pe nerăsuflate, cu o vie pasiune.

Cînd după vreo trei-patru ani am început să-l citesc și eu pe Pisarev, am înțeles cui îi datora prietenul meu ușurința de a discuta pe un ton spiritual și mușcător, cu toate că, la

drept vorbind, el era din fire înclinat spre o ironie corosivă, amară uneori.

Cu mine se purta ca unul mai vîrstnic față de unul mai tînăr. Și pe bună dreptate: avea infinit mai multe cunoștințe și experiență a vieții decît mine. Cu toate acestea, se vede că-i plăcea să stea mult de vorbă cu mine despre subiectele cele mai felurite. Poate că se odihnea în felul acesta de gîndurile lui zbuciumate în tovărășia unui băiat care nu-l supăra cîtuși de puțin cu compătimirea lui jignitoare și-i primea cu inima deschisă fiecare glumă, fiecare vorbă de spirit bine țintită.

Revista noastră manuscrisă „Primele încercări" era pentru mine o preocupare importantă și serioasă, în timp ce pentru el nu era, după toate aparențele, decît o distracție. Cu toate acestea, desena sîrguincios titlurile revistei și o aproviziona regulat cu partea de proză: schițe umoristice și însemnări „din lumea științelor", pe cînd eu nu puteam să furnizez revistei decît versuri.

În camera în care lucram stăruia întotdeauna un miros pătrunzător de votcă, de care era îmbîcsită toată locuința.

Uneori, către seară, cînd pe masa lui Lionea ardea deja lampa cu petrol, Marusia ne întrerupea pe neașteptate din munca noastră de redacție. Ea ședea cîtăva vreme nemișcată, cu ochii închiși, într-un vechi fotoliu, odihnindu-se după orele de școală și cele de meditații predate unor elevi. După aceea părea că se scutură brusc de toată osteneala; îi aducea fratelui său

mandolina implorîndu-l să repete încă o dată cu ea o romanță pe care o pregătea pentru o reuniune la liceu. Lionea avea o fină ureche muzicală și Marusia nu cînta niciodată la asemenea ocazii înainte de a obține consimțămîntul lui.

După ce bombănea cît bombănea, Lionea lua pînă la urmă mandolina și, aplecîndu-se deasupra ei, se apuca să ciupească strunele. Marusia își compunea o poză de rigoare, își împreuna mîinile, așa cum fac cîntărețele de profesie și începea :

In veșnica lumii vîltoare
Eu nu știu prin ce întîmplare...

Nu știu dacă clienților „Debitului oficial de băuturi spirtoase", pînă la care ajungea romanța lirică a lui Ceaikovski, atît de neașteptată pentru acest local, le plăcea cum cîntă Marusia ; cît mă privește însă, mi se părea că nimeni nu putea cînta mai bine.

— Cîntați fals, fals, doamna mea, îi spunea Lionea, și se apleca iar deasupra mandolinei.

Eu îi priveam mîinile care se mișcau cu repeziciune și mă gîndeam cît de desăvîrșit izbuteau să facă orice treabă aceste degete atît de diforme și lipsite de flexibilitate.

Fratele și sora semănau foarte mult ; aveau aceiași ochi albaștri, cu aceeași privire strecurată printre gene, același păr moale de un blond deschis. Lionea ar fi fost, probabil, un băiat foarte chipeș dacă boala nu l-ar fi lăsat schilod.

Cînd nu erau clienți în prăvălie, în odaia lui Lionea venea și Alexandra Mihailovna, o femeie uscățivă, cu ochelari, cu părul negru, îmbătrînită înainte de vreme. Ea se cuibărea undeva în vreun ungher, bucurîndu-se probabil că avea prilejul să fie împreună cu copiii, căci familia aceasta mică era rareori adunată laolaltă.

Se auzea însă sunetul strident și sîcîitor al clopoțelului din prăvălie, care anunța sosirea unui client.

— „Veșnica lumii vîltoare!", observa cu un zîmbet ironic Lionea și, tîrșindu-și picioarele, se ducea să vîndă băuturile statului.

*

Asemenea unui rîu izvorînd dintr-un lac de munte, la fel din copilăria, căreia lumea întreagă îi apare ca fiind dintotdeauna neschimbată și nemișcată, ia naștere capricioasa și năvalnica adolescență.

În primii ani ai vieții ne lipsim de calendar și, dacă stăm să ne gîndim, și de ceas. Ne uităm în calendar mai ales în preajma zilei de naștere, iar ceasul își face simțită prezența numai cînd se apropie vremea prînzului sau a somnului.

În copilărie toate ni se par statornice și neclintite, ființînd de cînd lumea : orașul, străzile, denumirile străzilor și ale prăvăliilor, chiar și prăvăliile în care se vînd crupe și sare în cornete de hîrtie, iar căpățînile de zahăr într-un ambalaj de carton albastru. Vînzătorii de înghețată cu cărucioarele lor durăind pe uliți,

păpuşarii cu paravanele multicolore — toate acestea există parcă din vremuri imemoriale, poate chiar de la începutul lumii...

În anii aceştia ai vieţii te bizui întru totul pe cei mari, care ştiu tot ce e şi ce nu e pe lume, ce anume, cînd şi cum trebuie făcut. Închipuirii noastre lumea i se înfăţişează plină de taine, dar întru totul raţională, deşi nu cunoaştem încă decît o foarte mică parte din ea: curtea şi cîteva uliţi din apropiere. Îi asaltăm pe cei mari cu nenumărate întrebări, la care nu căpătăm însă totdeauna răspunsuri limpezi, care să ne potolească setea de cunoaştere.

Dar apare adolescenţa şi lumea se lărgeşte cu o iuţeală extremă: ea cuprinde acum ţări, continente şi îndepărtate spaţii astrale. Timpul se supune măsurii şi începe să se extindă pe două coordonate: trecut şi viitor.

Totul pe lume se dovedeşte a fi nestatornic, schimbător şi nu întotdeauna raţional. Începem să observăm că pe cei mari nu te poţi bizui fără rezerve: greşesc adeseori, şovăie, nu sînt de aceeaşi părere unii cu alţii, iar uneori se contrazic pe ei înşişi şi sînt departe de a cunoaşte totul.

Acum ni se întîmplă adesea să acţionăm pe riscul şi răspunderea proprie. Drumurile se ramifică şi la fiecare răspîntie ne vedem puşi în faţa unei grave dileme: care e cel bun? Am acumulat o oarecare experienţă a vieţii şi aşteptăm cu nerăbdare şi patimă să trecem prin noi experienţe.

Lumea întreagă se pune în mişcare într-un răstimp de numai doi-trei ani.

Ea devine imensă şi totodată parcă se micşorează în conştiinţa noastră — deşi lucrul acesta poate părea ciudat şi chiar contradictoriu.

Arborii din curte nu ni se mai par nişte uriaşi. Nu ne mai sare în ochi bolovanul din spatele vechii fabrici, năpădit de muşchi şi bine înfipt în pămînt. Nu mai urmărim cu o atenţie atît de încordată picăturile de ploaie care se rostogolesc pe geam, desfăcîndu-se şi mărunţindu-se în coborîre ca nişte stropi argintii de mercur.

În schimb ni se desfăşură înaintea ochilor depărtările, ca într-un binoclu întors.

Pe deasupra, o dată cu ivirea adolescenţei, zilele ni se umplu cu un număr incalculabil de impresii felurite, care pun pentru totdeauna în umbră anii primei copilării.

Glasul noului veac

Generația mea și-a trăit adolescența într-o atmosferă excepțional de încordată și plină de zbucium, deoarece apariția ei coincidea cu începutul acestui veac, care și-a arătat din primele lui zile ghearele de leu.

În perioada copilăriei și a adolescenței mele încă nu cunoșteam (cît de ciudat pare astăzi acest lucru!) nici lumina electrică, nici telefonul, nici tramvaiele, automobilele, avionul, submarinele, cinematograful, radio, televiziunea...,

În revistele din capitală se vorbea ca de o minune despre instalațiile de iluminat electric, prezentate la expoziția internațională de la Paris. Iar printre ilustrațiile înfățișînd noutăți din domeniul tehnic, apăreau din cînd în cînd imagini ale bunicilor și străbunicilor automobilului din zilele noastre.

Prilejul de a vorbi la telefon mi s-a oferit întîia oară abia cîțiva ani mai tîrziu, după ce ne-am mutat la Piter. Prin fața ochilor mei treceau pe străzile Petersburgului primele tramvaie electrice, încă noi, luînd locul vechilor tramvaie trase anevoie de cai.

Primii ani ai acestui veac au fost ani de așteptare încordată a noi descoperiri. Se anunța apariția iminentă a navei submarine, prefigurată deja în paginile romanelor lui Jules Verne; de la o zi la alta trebuia să se înalțe de la pămînt un aparat de zbor mai greu decît aerul. Descoperirea Polului Nord devenea tot mai posibilă și mai probabilă.

Deși în micul orășel de provincie, unde mă găsise începutul noului secol, nu putea fi încă vorba de prefaceri vizibile, oamenii simțeau că se apropie alte vremuri.

Mereu ne parveneau știri senzaționale în legătură cu ultimele invenții.

Îmi amintesc cum într-o zi, la liceul din Ostrogojsk, am fost anunțați că se suspendă ultimele două ore de curs și că vom fi duși în schimb undeva. Ne încolonarăm cîte doi în curtea școlii, unde profesorul de fizică și matematică, zis Barbarossa, ne spuse că o să mergem să asistăm la o experiență extrem de interesantă.

Am pornit deci pe strada principală și ne-am oprit la ușa unui magazin, în interiorul căruia intrarăm pe rînd. În încăperea spațioasă și aproape goală văzurăm o măsuță pe care se afla o lădiță lunguiață, misterioasă, de care erau prinse două șnururi.

Unul după altul, ne apropiam de lădiță, făcînd tot felul de presupuneri în legătură cu tainicul ei conținut.

Barbarossa păstra tăcere, mulțumindu-se să-și mîngîie barba ruginie.

— Aveți în fața voastră, începu el în cele din urmă, un aparat inventat de curînd, care reproduce orice fel de sunete, inclusiv pe cele ale graiului omenesc. Inventatorul acestui aparat, Edison, i-a dat o denumire greacă: „fonograf", ceea ce în limba rusă înseamnă „înregistrator de sunete". Vă rog să vă așezați în fața acestei măsuțe și să vă duceți la ureche capetele firelor. I-aș ruga pe toți cei prezenți în sală să păstreze o liniște absolută. Așadar, începem!

Știam de la elevii din clasele superioare că rar îi reușeau experiențele de fizică gravului nostru profesor de fizică și matematică; de aceea, nici de astă dată nu ne așteptam la un succes. Parcă-l vedeam cum o să-și șteargă cu batista creștetul pleșuv și cum o să spună, păstrîndu-și intactă demnitatea: „Se vede treaba că astăzi aparatul acesta nu se află în perfectă stare", sau: „Pe cît se pare, va trebui să refacem data viitoare acest experiment".

În realitate însă, lucrurile s-au desfășurat altfel. În urechi ne răsună un fîșîit și auzirăm aievea ieșind din cutie următoarele cuvinte: „Bună ziua! Mă auziți bine? Aparatul pe care vreau să vi-l prezint se numește fonograf. Fo-no-graf..."

Urma o scurtă explicație și apoi după o pauză răsunau acordurile unui marș eroic.

Eram uluiți, aproape înspăimîntați. Nu mai auzisem niciodată lucruri vorbind cu glas

omenesc, așa cum făcea lădița aceasta de culoare cafenie, lustruită ca oglinda. Muzica nu ne mira atît de mult, fiindcă eram la curent cu existența flașnetelor.

Profesorul își netezea barba roșcată și ne privea triumfător, ca și cum el și nu Edison ar fi inventat aparatul vorbitor.

*

Sfîrșitul veacului trecut și începutul celui nou apropiară parcă dintr-o dată tîrgușorul nostru de capitală, de căile ferate care se întindeau pînă departe, de lumea aceea mare, plină de viață și mișcare, pe care mi-o reprezentam atît de vag atunci cînd în curtea largă a fabricii mă jucam de-a orașele zidite din cioburi de cărămidă și de-a satele ridicate din surcele.

Știam din auzite că în lumea aceea mare existau oameni care erau cunoscuți departe de hotarele orașului și chiar ale țării lor. Acolo aveau loc evenimente despre care se afla aproape în aceeași zi pe tot întinsul globului.

Eu trăisem din copilărie în mijlocul unor oameni anonimi, a căror soartă nu era știută de nimeni. Dacă uneori ajungea totuși vreo veste pînă la periferica noastră mahala, apoi ea se referea numai la vreun incendiu mare izbucnit în oraș, la vreo nouă deraiere de tren, sau la cvasilegendarul tîlhar Ciurkin, celebru în toată gubernia, care jefuise cu îndrăzneală poșta la drumul mare sau furase trei cai de la un han.

Acum însă începeau să ajungă pînă la noi din depărtare și ecourile unor evenimente mult mai importante.

Aveam șapte ani cînd o proclamație imperială, solemne recviemuri și dangăte triste de clopot vesteau lumii că murise — și nu că murise pur și simplu, ci că „adormise întru Domnul" — țarul Alexandru al III-lea.

Încă înainte de aceasta, auzisem cîțiva ani la rînd vorbindu-se despre săvîrșirea unui atentat la viața țarului și despre „salvarea lui miraculoasă". Faptul se petrecuse în gara Borki, unde trenul imperial fusese cît pe aci să sufere un accident.

Și acum țarul „adormise întru Domnul". Îmi închipuiam că și „Domnul" trebuia să fie tot o gară de cale ferată. La *Borki* țarul scăpase de moarte, pe cînd la *Domnul* pesemne că nu izbutise să se salveze.

După vreun an și jumătate am auzit un cuvînt nou: „iluminație". La Ostrogojsk, la fel ca și în celelalte orașe ale Rusiei, se aprinseseră opaițe mari de-a lungul trotuarelor cu prilejul urcării pe tron a noului țar. În seara aceea, toți locuitorii celor două mahalale — Maidan și Lușnikovka — s-au plimbat laolaltă cu orășenii pe străzile principale iluminate, deși iluminația aceasta era destul de palidă. Chiar și vecinul nostru, cocoșatul orb, străbătuse orașul împreună cu ceilalți flăcăi din mahala. El nu putuse admira lumina torțelor, dar își amintea multă vreme cu mîndrie de ziua cînd „fusese la luminație".

Aceste festivități fură umbrite curînd de niște zvonuri teribile. Umblau din gură-n gură știri înspăimîntătoare și înconjurate de taină despre o anume „Hodînca". Cuvîntul acesta avea o rezonanță terifiantă datorită faptului că era rostit cu jumătate de glas sau în șoaptă și însoțit cu oftaturi și clătinări din cap. Din frînturi de discuții, înțelesei în cele din urmă că Hodînca era cîmpul Hodîn din Moscova, unde în timpul încoronării țarului o mulțime de oameni își găsiseră moartea din cauza îmbulzelii. Se povestea că în ziua aceea venise la Hodînca puzderie de popor numai pentru că se dădea gratuit fiecăruia cîte o cupă emailată cu capac, avînd zugrăvite pe ea, dedesubtul coroanei și al stemei, însemnele țarului și țarinei.

Noua domnie începea într-o atmosferă plină de tensiune.

Subiectele de discuție între vecinii întîlniți pe stradă sau stînd de vorbă peste garduri erau holera, foametea, cometa. Străinii sosiți în oraș colportau o serie de vești conform cărora grevele muncitorilor din marile orașe — Piter, Moscova, Kiev, Harkov — deveneau tot mai dese, iar studenții se răzvrăteau, fapt pentru care erau trimiși în armată ca soldați de rînd.

Unii dintre vecinii noștri — și mai mult vecinele — îi compătimeau pe studenți; alții spuneau că așa le trebuia; n-aveau decît să-și vadă de carte, nu să se răzvrătească!

Pe atunci, toate știrile se difuzau prin mijlocirea zvonurilor. În Maidan — și chiar în oraș — ziarul era un oaspe rar.

Boiangiul mustăcios — același care se desfăta cu lectura suplimentului revistei „Rodina" — primea zilnic un mic ziar din Piter, pe nume „Svet". Tata spunea despre acest ziar că îndrugă numai minciuni și că e „o fițuică împuțită". Eu îi luam cuvintele întocmai, poate îndemnat de faptul că din cărțile pe care mi le împrumuta boiangiul se răspîndea într-adevăr un miros închis de cămară ticsită cu tot soiul de vechituri.

Tata se strîmba disprețuitor și atunci cînd venea vorba de un alt ziar din capitală, mult mai mare ca format și număr de pagini și tipărit pe o hîrtie de calitate mai bună. Ziarul se numea „Novoe Vremea" [1] și avea titlul cules cu caractere mari, citețe și elegante.

Cînd am zărit prima dată paginile mari ale acestui ziar în mîinile dirigintelui nostru, Teplîh, nici n-am îndrăznit să-i spun tatălui meu care, deși nu-l văzuse niciodată pe Vladimir Ivanovici, era pur și simplu îndrăgostit de acest profesor din cîte-i povestisem despre el.

La noi acasă rar se puteau vedea ziare, și numai atunci cînd tata nu era plecat. Mai adesea citea, mi-aduc aminte, „Nedelea" [2], zisă

[1] *„Novoe Vremea"* — cotidian reacționar, editat la Petersburg (1868—1917).

[2] *„Nedelea"* — săptămînal politic-literar de orientare liberal-narodnică, editat la Petersburg (1866—1901).

și „Nedelea" lui Gaideburov. Cînd se citea ziarul aveau loc dispute aprinse.

Foarte mult și zgomotos se discuta într-o vreme despre evenimentele din Franța, deși de la Maidanul nostru pînă la Paris era tot atît de departe ca și din locurile de unde, după cum spunea Gogol, „să călărești trei ani și tot n-ajungi în nici o țară".

Aveam pe atunci o idee destul de vagă despre Franța și despre francezi. Țin minte un cîntec pe care-l cîntau pînă la spargerea pieptului niște fete din vecini:

Era un rege-n Franția,
Regină mîndră-avea
Și două fete tinere
Ce mult el le iubea.

Una era frumoasă,
Crăiasă din povești,
Și-a doua negricioasă;
Cum alta nu găsești...

Știam despre invazia lui Napoleon asupra Moscovei. În memoria mea se mai păstraseră de asemenea cîteva denumiri de bulevarde și foburguri pariziene, precum și o duzină de nume franțuzești, din paginile „romanțurilor" cu care mă aprovizionau Melentiev, vînzătorul de la depozitul de cereale, cît și vecinul meu boiangiul.

Dar toate acestea mi se păreau atît de îndepărtate, fie că erau născocite și existau numai în cărți, fie că se refereau la vremea de demult.

Pe cînd acum era vorba de fapte care se petreceau în Franța acelor zile și de oameni care existau aievea.

Un șuvoi întreg de nume străine răsunătoare năvălise în viața noastră de toate zilele, menite a rămîne mulți ani în memorie.

Generalul Cavaignac, generalul Boisdeffre, colonelul Picquart, ofițerul de stat-major Esterhazy, Clemenceau, Labori, Bernard Lazare, Pathy de Clam, Émile Zola...

Un nume era amintit cel mai des: Dreyfus, căpitanul Alfred Dreyfus.

Noi, copiii, trăgeam cu urechea la discuțiile celor maturi și prindeam lacomi din zbor tot ce se putea afla de la ei în legătură cu procesul Dreyfus, cu degradarea și deportarea lui pe Insula Dracului.

Era ca și cum am fi citit un roman care încă nu avea sfîrșit.

Era oare Dreyfus vinovat sau nu de trădare? Va fi el în cele din urmă achitat sau va rămîne pînă la sfîrșitul vieții pe acea insulă pustie?

La vîrsta pe care o aveam atunci erau de ajuns cîteva amănunte cît de neînsemnate, ca să-mi reprezint aievea mediul și pe acei oameni necunoscuți despre care se vorbea în jurul meu.

Vedeam cît se poate de limpede în fața ochilor scena degradării lui Dreyfus.

Un ofițer scund, dar zvelt, palid, cu părul negru, este scos din rînduri în bătaia tobelor. Un superior îi smulge epoleții, și-i frînge sabia deasupra capului. Mi-e foarte milă de ofițer și

trebuie să mărturisesc că-mi pare puțin rău și de sabia frîntă în două.

Nu văzusem niciodată portretul lui Dreyfus și n-aveam nici cea mai vagă idee de felul cum arăta. Dar nu știu de ce — poate fiindcă era ofițer — mi-l imaginam fără să vreau sub chipul medicului militar Cirikover pe care-l cunoșteam și care ne tratase pe vremuri la Voronej...

Iată și vasul-temniță purtîndu-l pe ofițerul condamnat la deportare pe viață în Insula Dracului, aflată, după cîte spunea fratele meu, în apropiere de coasta Americii de Sud.

Insula Dracului! Însăși denumirea aceasta pare să arate că omul care a nimerit acolo este sortit pieirii. În mijlocul insulei se înalță un turn încins de arșița soarelui ziua și învăluit de frig și umezeală noaptea. Mult nu se poate trăi într-o asemenea cușcă.

E adevărat, mă încredințează tata, că un număr tot mai mare de francezi cer casarea sentinței. Ziarele pomenesc foarte des numele romancierului Émile Zola, care publicase o scrisoare în apărarea osînditului, intitulată „Acuz!" Émile Zola a fost la rîndul lui condamnat la închisoare pentru această scrisoare.

Se vede că mama știa ce știa de vreme ce ne spunea atît de des că pe această lume dreptatea nu se cîștigă ușor.

Țin minte că veniseră la noi în Maidan doi prieteni ai tatălui meu. Sosirea lor era totdeauna o adevărată sărbătoare pentru noi. Erau amîndoi oameni veseli, le plăcea să mănînce,

să bea, să stea de vorbă, să glumească și, în afară de aceasta, nu veneau niciodată fără niște cadouri frumoase pentru noi, copiii. De obicei veneau cîte unul; de astă dată însă întîmplarea a făcut să vină împreună.

Unul era inginerul cadastral Semion Semionîci Niciporenko, un om înalt, bărbos, uscățiv, îmbrăcat într-o tunică de uniformă uzată, cu nasturi lucioși. Era un om umblat, care cutreierase, pe jos și cu trăsura, aproape întreaga Rusie. Celălalt, mustăciosul Egor Danilîci Selezniov, îndesat, lat în spate, era îmbrăcat într-o podiovcă de culoare albastru-închis și încălțat cu niște cizme lustruite, cu carîmbul înalt. Cred că era administrator la o fabrică de ulei și venea într-o droșcă strîmtă, fără vizitiu.

Semion Semionîci îi aduse fratelui meu un album cu mărci poștale din toate colțurile lumii; era una și din insula Martinica. Mie îmi dărui o cutie mare cu soldați de plumb, printre care se aflau infanteriști, cavaleriști și artileriști cu tunulețe pe roți, pușcași, trompeți și stegari.

Egor Danilîci nu apucase să ne cumpere nimic și ceru voie părinților noștri să ne dea cîte o rublă ca să ne cumpărăm singuri bomboane sau jucării.

Taică-meu nu ne lăsa niciodată să primim bani de la alții; de astă dată însă fu nevoit să accepte.

Ca de obicei, toată casa noastră se înviorase parcă, de cum se auziră în antreu glasurile

acestor oameni de treabă, vorbăreți și cu înfățișare atît de senină.

Masa ținu mult. Egor Danilîci povestea anecdote, iar după prînz, Semion Semionîci ne cîntă niște cîntece ucrainene hazlii:

Zice doamna preoteasă
Că părintele-i bărbos...
Și-atunci doamna preoteasă,
Cu trei giște și-un curcan,
Merge doamna preoteasă
La vlădica kievlean...

Înaintea ceaiului de seară oaspeții se odihniră timp de un ceas. După aceea se așezară din nou la masa pe care începuse deja să-și susure melodia strălucitorul și voluminosul samovar, cu un ceainic în creștet.

Eu și fratele meu stăteam mai la coada mesei. Așteptam cu nerăbdare, de la mama dulceața de căpșuni, iar de la musafiri o nouă serie de snoave și cîntece hazlii. Între oaspeți se încinse însă o lungă și aprinsă discuție în care reveneau mereu aceleași nume, familiare deja: Dreyfus, Esterhazy și Émile Zola, pe care Egor Danilîci îl pronunța „Zóla". Vocea lui puternică și groasă de bas răsuna ca un tunet în toată casa, în timp ce Semion Semionîci îi răspundea cu glasul lui pătrunzător și subțire de tenor, în care se deslușea și patimă, și o ironie cînd veselă, cînd răutăcioasă.

Eu și fratele meu ne consideram de mult niște autentici „dreyfusarzi" și eram cu totul de partea lui Semion Semionîci, dar nu îndrăzneam,

copii fiind, să ne amestecăm în vorbă. Ne mulţumeam să privim din cînd în cînd la tata care, împotriva felului său obişnuit, de astă dată nu luă parte la discuţie; bătea doar toba cu degetele pe masă şi-şi încrunta sprîncenele. În cele din urmă îşi pierdu şi el răbdarea. Dădu la o parte, fără să-l termine de băut, paharul cu ceai şi se năpusti cu atîta înverşunare împotriva lui Egor Danilîci, încît acesta se văzu pus în situaţia de a nu mai putea ţine piept atacului din două părţi. Îşi şterse fruntea şi gîtul cu o batistă roşie şi rosti cu vocea lui de bas, vrînd pesemne să pună capăt gîlcevei:

— Ia mai daţi-l naibii şi pe Dreyfus ăla al vostru, cu Zóla cu tot! Cu voi doi n-o scoate omul la capăt.

Discuţia se domoli, dar numai pentru puţin timp, căci se reaprinse curînd, oarecum pe nesimţite. Acum însă se învîrtea în jurul agitaţiilor studenţeşti. Egor Danilîci se pomeni şi de astă dată izolat. Dădu din mînă a lehamite şi mormăi fără să se uite la nimeni:

— Eu şi pe ăştia i-aş trimite pînă la unul la mama dracului, pe insula aceea, şi cu asta basta!

Nu-i răspunse nimeni. Se lăsă o tăcere lungă şi apăsătoare. Mama încercă să împace lucrurile.

— V-ar mai putea ajunge atîta ceartă, rosti ea pe un ton liniştit. Daţi-mi mai bine paharele, să vă mai torn ceai.

Convorbirea părea să ia din nou întorsătura cea mai paşnică. Ciudaţi oameni, adulţii ăştia!

Cum pot, după o asemenea sfadă, să mai stea de vorbă despre tot soiul de fleacuri, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat?

Nu, nici eu, nici fratele meu nu-l puteam ierta atît de repede pe Egor Danilîci. Cînd, în cele din urmă, se pregăti de plecare şi-mi întinse mîna lui mare şi lată, îi vîrîi în palmă rubla pe care mi-o dăruise, spunîndu-i cu glasul întretăiat de emoţie:

— Luaţi-o, vă rog... Nu-mi trebuie!...

— Nici mie nu-mi trebuie! zise frate-meu, întinzîndu-i şi el rubla.

— Dar de ce? întrebă Egor Danilîci, roşind uşor.

— Fiindcă sînteţi un om foarte rău, răspunsei.

Fratele meu confirmă dînd din cap, fără să scoată un cuvînt.

Egor Danilîci zîmbi acru:

— Din ăştia-mi eraţi! De-ai lui Zóla!

Şi puse cele două monede noi de cîte o rublă pe măsuţa din antreu şi, luîndu-şi rămas bun cu răceală de la ai mei, ieşi.

Mama era grozav de încurcată şi se supără foc. Ne certă, ameninţîndu-ne că n-o să ne mai lase la masă cu musafirii, să căscăm gura la ce vorbesc oamenii.

Tata nu spuse nimic, dar judecînd după zîmbetul abia schiţat pe care se străduia să-l ascundă de noi, înţeleserăm că nu era supărat.

*

Despre războiul anglo-bur din Africa de Sud s-a vorbit vreme de cîţiva ani, aproape tot atît de mult şi cu tot atîta aprindere ca despre afacerea Dreyfus.

Războaiele la care luaseră parte ai noştri, ruşii, mi se păreau foarte îndepărtate. Bătrînul morocănos care păzea harbujii în bostănărie ne istorisea nouă, băieţilor, în rarele sale clipe de bună dispoziţie, cum apărase el Sevastopolul. În faţa depozitului de cereale unde vindea Melentiev, şedea ore întregi pe o lăvicioară un invalid cu un picior de lemn şi cu două decoraţii de argint pe piept. El îşi mai aducea aminte de Şipka şi de „generalul alb", dar nu ne puteam da seama din povestirile lui confuze despre care război era vorba. Un singur lucru era limpede şi anume că ruşii învinseseră întotdeauna. Cînd ştrengarii de pe uliţa noastră se jucau de-a războiul, ei se împărţeau de obicei în ruşi şi turci.

De cînd însă vîrstnicii din jurul nostru începuseră să vorbească despre războiul din Transvaal, noi, băieţii, ne împărţeam în buri şi englezi, cu toate că nu ne era prea clar pe unde se afla Transvaalul acela. Şi cum întotdeauna erau prea puţini cei dornici de a face pe englezii, de obicei învingeau burii.

Am fost şi eu bur în joaca de-a războiul, mai întîi pe uliţele mahalalei, iar pe urmă în curtea liceului.

Intîmplări şi evenimente

Multe lucruri se schimbau în jurul nostru, numai liceul rămînea acelaşi. Nimic pe lume nu părea atît de trainic şi de stabil, cum erau rînduielile statornicite aici de demult.

Încă de copii, odată ce îmbrăcam uniforma şcolară, viaţa noastră se desfăşura în funcţie de orar.

Aceasta ne dădea o senzaţie asemănătoare aceleia pe care o încerci după ce te urci în tren sau pe vapor. Acolo individul nu mai dispune de timpul său, ci se supune rînduielii comune. La fel se întîmpla şi cu noi. Lecţiile alternau cu recreaţiile la ore şi minute stabilite cu precizie, aşa cum în călătoria cu trenul, după fiecare etapă parcursă urmează o staţie.

După viaţa dezordonată şi destul de domoală de acasă nu era uşor să te deprinzi cu severitatea orarului. Liceul părea că ne dă zor şi ne sileşte să fim mai sprinteni. In afară de aceasta, acasă nu treceam niciodată prin asemenea emoţii cum treceam aproape în fiecare zi la

ore, aşteptînd să fim chemaţi la tablă sau înaintea unei lucrări scrise.

Asemenea unui tren, şcoala ne proiecta cu viteză din copilăria liniştită într-o viaţă supusă timpului, plină de griji şi de zbucium.

În comparaţie cu traiul prea puţin atrăgător din mahalaua şi din oraşul nostru de provincie din acele vremi, viaţa de liceu, excepţional de bogată, părea o adevărată sărbătoare.

Orele de curs fixate riguros, catedrele lustruite, profesorii în uniformă, purtîndu-şi în anume zile chiar decoraţiile şi spadele, tedeumurile solemne şi adunările festive, în cadrul cărora se distribuiau diplomele de maturitate şi se rosteau discursuri pompoase, iar după aceea se organiza „cu forţele elevilor" un spectacol, la care elevii din clasele superioare îmbrăcaţi de sărbătoare cîntau la vioară vreo nocturnă sau vreo *„berceuse"* [1] şi declamau versuri de Apuhtin [2] — toate acestea era imposibil să nu-i impresioneze pe cei mici, şi mai ales pe aceia care păşeau pentru prima oară pragul liceului.

Băieţii se deprindeau însă treptat, zi de zi, cu noul mediu şi începeau să distingă îndărătul faţadei tristeţea cotidiană a vieţii de liceu.

Cele mai multe dintre lecţii erau banale şi monotone. Profesori ca Stepan Grigorievici Antonov sau ca Pavel Ivanovici Silvanski se înviorau numai cînd se trezea în ei pasiunea vînătorului în urmărirea prăzii gata să scape.

[1] Cîntec de leagăn (fr.).
[2] *Apuhtin A. N.* (1841—1893), poet rus.

Astfel, Pavel Ivanovici în fiecare an îi vîna pe cei fără atlas. Pînă şi harta „mută" de pe perete îi slujea acestui vînător drept capcană în care se lăsa prinsă aproape jumătate clasa. Oceane, mări, insule, strîmtori, munţi, pampasuri, jungle — tot ceea ce-i atrage atît de mult pe adolescenţi în cărţile de călătorii — deveneau în orele de geografie nişte capcane, în care fiecare dintre noi putea să nimerească.

Stepan Grigorievici îşi avea şi el capcana lui: gramatica. Scotea de obicei la răspuns pe acei elevi care purtau pe chip semnele vădite ale neliniştii, ale nesiguranţei. Băieţii pricepuseră treaba asta de mult şi deveniseră prevăzători. Acela care voia să fie ascultat se frămînta în bancă şi răsfoia cu înfrigurare paginile manualului, căutînd să evite privirea profesorului. În schimb vecinul lui, care nu-şi pregătise lecţia, arbora poza cea mai imperturbabilă şi nu-şi dezlipea ochii de Antonov.

În cele din urmă cădea în cursă însuşi vînătorul.

Vînători înfocaţi — sau, mai degrabă, nişte cîini de vînătoare — erau şi cei doi pedagogi ai liceului, care oficial se numeau „auxiliari ai dirigintelui". Ei staţionau toată ziua pe coridor şi intrau în clase numai în timpul recreaţiilor sau în orele libere.

Unul dintre ei, poreclit „Samovarul", înainte de a fi angajat la liceu fusese poliţai. Şi adevărul e că tot poliţai rămăsese şi în noua slujbă.

El îi prindea pe elevi în grădina publică, sau iarna la patinaj, dacă întîrziau cu zece minute peste ora permisă de regulament; îi prindea la teatru, dacă mergeau la spectacol fără aprobarea specială a directorului; pe stradă le cerea să prezinte carnetul de elev, iar uneori le făcea chiar vizite acasă, ca să vadă cum stau, cu cine se-ntîlnesc şi ce anume citesc.

Se lega mai cu seamă de elevii evrei, ceea ce nu-l împiedica de loc să se invite singur la ei la masă în zilele de sărbătoare.

În timpul recreaţiei mari se apropia legănîndu-se de pe un picior pe altul de cei ai căror părinţi erau mai bogaţi şi-i întreba zîmbind, aşa ca printre altele:

— E adevărat ce se aude că taică-tău a căpătat de sărbători o „peisahovcă" bună?

Să te pui rău cu pedagogul nu era convenabil, aşa că sosirea lui era totdeauna aşteptată cu un pahar măricel de „peisahovcă" (rachiu de paşti).

Elevii se simţeau mult mai în largul lor cînd pe coridor era de serviciu celălalt pedagog, Arkadi Konstantinovici Migunov, poreclit „Măturoiul".

Arkadi Konstantinovici, un lungan jigărit, ne pîndea şi el pe stradă sau la teatru, dar nu era atît de energic ca Samovarul. În recreaţie, sau cînd aveam o oră liberă, aflam din vreme cînd se apropia Măturoiul, după tusea lui zgomotoasă şi violentă, care se auzea de departe.

O dată, în timpul unei ore libere, băieţii reuşiseră cumva să şterpelească din cancelarie catalogul şi să-l aducă prin coridor chiar pe sub nasul lui Arkadi Konstantinovici.

Aveam două cataloage, nişte registre mari, nu prea groase, cu scoarţe negre, îngrijite. Scoarţele erau atît de groase, în schimb, încît atunci cînd le deschideai se desfăceau cu zgomot. Cataloagele acestea ni se păreau cărţile destinelor noastre. Într-unul erau trecute notele la diversele obiecte, iar în celălalt temele pentru acasă. Era strict interzis să ne uităm în catalogul pentru note; cel mult repetenţii, care aveau experienţă, dacă ghiceau uneori cifra trecută în catalog, după mişcarea mîinii profesorului.

Şi tocmai acest intangibil şi misterios catalog nimerise acum, pentru puţin timp, în mîinile lui Cerdînţev, Balandin şi Diacikov. Primii doi îl deschiseră pe catedră, în timp ce ultimul stătea de pază la uşă.

La început Cerdînţev citi cu glas tare notele primite în ultimele zile. După aceea, el şi Balandin prinseră atît de mult curaj, încît începură să schimbe notele rele într-altele bune, ori să pună lîngă notele de unu sau doi, imitînd scrisul profesorilor respectivi, cîte un trei şi chiar cîte-un patru. Deosebit de mărinimoşi se arătau cu notele la acele obiecte care erau predate de profesori distraţi şi uituci. Aşa erau, bunăoară, Pavel Ivanovici, de geografie, Kemarski, de istorie, şi „franţuzul" Leonti Davîdovici, care nu era în stare în ruptul capului să ţină minte nici un nume şi ne scotea la răspuns cu ajutorul degetului arătător.

Cerdînțev și Balandin își pierdură mai bine de o jumătate de oră cu corectarea notelor în catalog.

În timpul acestei operații primejdioase, Diacikov dădu de cîteva ori alarma de pe coridor și catalogul dispărea cît ai clipi în pupitrul catedrei.

Cerdînțev spuse în sfîrșit: „Destul pentru astăzi!" și puse tocul jos. Catalogul, cu toate acele note noi de cinci, de patru și de trei, fu dus înapoi în cancelarie, dar numai după ce Diacikov anunță că drumul era liber.

În ziua aceea mai aveam cîteva ore, dar nici unul din profesori nu observă vreo schimbare în catalog.

Părea că lucrurile se vor sfîrși cu bine. Iată însă că, intrînd a doua zi în clasă, profesorul nostru de geografie deschise catalogul și închizîndu-și pe jumătate un ochi se aplecă atent asupra unei pagini.

— Iolkin! rosti el mirat. Te-am ascultat eu săptămîna asta?

Iolkin, încurcat și înspăimîntat, nici n-apucă să se ridice că răspunseră cîteva glasuri în locul lui.

— L-ați ascultat, Pavel Ivanovici, spuse Balandin.

— Da, da, l-ați ascultat! confirmă Cerdînțev.

— Și ți-am pus trei?

— De unde să știu, bolborosi Iolkin. Eu nu m-am uitat în catalog...

Pavel Ivanovici clătină din cap.

— Nu, aici e ceva necurat la mijloc. Data trecută mi-am notat elevii rămași în urmă pe care trebuie să-i ascult pînă la sfîrșitul trimestrului ca să-și poată îndrepta doiul și să le pot da trei. Iolkin era primul pe lista mea... Și acum, în dreptul numelui lui — poftim — răsare din senin un trei!

Iolkin o băgase pe mînecă. Se ridică și spuse bîlbîindu-se:

— Eu nu-s de vină, Pavel Ivanovici, zău, nu-s de vină. Ați uitat...

După oră, Iolkin fu chemat la director, iar a doua zi îl invitară la liceu pe tatăl lui. La toate întrebările care i se puneau, Iolkin-fiul o ținea una:

— Dar ce, mi-am pus eu singur trei?

Iolkin-tatăl, o matahală de om, cu capul înfundat între umeri, îi ascultă tăcut pe director și pe Pavel Ivanovici, după care își exprimă convingerea fermă că fiu-său n-avea într-adevăr nici o vină. Dac-ar fi fost cît de cît vinovat, ar fi recunoscut de bună seamă, înainte de a-și fi primit porția cu vîrf și îndesat. Cît privește „porția", dacă e să spunem adevărul, fusese de astă dată respectabilă!

La argumentul acesta nu s-a mai găsit nici un răspuns și conducerea școlii hotărî în cele din urmă să-l lase pe Iolkin-fiul în pace.

Cu aceasta istoria luă sfîrșit. Dar, pentru orice eventualitate, drept avertisment, toată clasa a fost lăsată la arest. Așa s-a isprăvit povestea.

*

Oricît ar fi pretins disciplină de la elevi, profesorii nu dovedeau să-i țină în frîu pe acești zburdalnici gălăgioși. Băieții cei mai afurisiți erau puși la colț, „sub pendulă", sau la perete, lăsați la arest pentru o oră, două, trei, dar totul era zadarnic. Ei își urmau netulburați joaca de-a „baba strînsa" sau „de-a storsul untului", adică se așezau cîte cinci, șase într-o bancă și-i înghesuiau atît de tare pe cei care ședeau la mijloc, încît aceștia își pierdeau răsuflarea. Aproape zilnic aveau loc în timpul recreației mari lupte înverșunate și sîngeroase. Cîte o clasă se năpustea împotriva alteia și în aceste încăierări nu erau cruțate nici nasurile, nici dinții, nici geamurile, nici băncile. Se dădeau și lupte de cavalerie: băieții se repezeau unii la alții călare pe colegi de-ai lor, care jucau cu deplină mulțumire rolul unor cai de luptă focoși.

Cîteodată, cînd nu se aflau pedagogii prin apropiere, aproape întreg liceul înălța în recreație un „elefant".

„Elefantul" se făcea în felul următor: pe umerii băieților celor mai înalți se așezau alții mai scunzi, pe umerii acestora se urcau cei care erau și mai mici și în sfîrșit, în vîrf de tot se cățărau puștii din clasele pregătitoare, care aproape că se propteau cu capul în plafon. Era nevoie de îndemînare să poți ieși teafăr și nevătămat din joc, cînd tot acest uriaș edificiu viu se năruia pe neașteptate la apariția vreunui profesor sau la vreo toană a namilelor din clasele superioare, care-i alcătuiau temelia.

Uneori se organiza o luptă între doi „elefanți". Era o distracție primejdioasă. În cazul cel mai bun cîte unul din cei care luau parte la joc se alegea cu un cucui în frunte; în cel mai rău, joaca se sfîrșea cu o scrîntitură, ba uneori și cu fracturarea unui picior sau a unei mîini.

Se organizau la liceu jocuri și distracții încă și mai năzdrăvane, atunci cînd intrau în clasa a cincea absolvenții gimnaziului din Bobrov. Aceștia erau niște flăcăi voinici și veșnic asudați, blajini în fond, dar care nu mai știau în ce chip să-și cheltuiască puterile. Ei organizau lupte adevărate, nu glumă, care se numeau „zid contra zid", iar noaptea răsturnau băncile și felinarele din grădina publică și de pe străzi.

„Băieții" de soiul acestora nu erau lăsați la arest și nici nu erau puși „sub pendulă", ci chemați la director și, după două-trei avertismente, trimiși acasă.

Cel care se plîngea mai mult de purtarea elevilor era profesorul de germană, căruia latinistul nostru îi spunea în glumă — dar nu de față cu el — „neamțul".

*

La ora cînd toți profesorii părăseau cancelaria și se îndreptau pe lungul coridor, unul după altul, spre clase, înaintea tuturor pășea Gustav Gustavovici Richmann. Înalt, nu prea gras, dar destul de îndesat, mergea cu umărul drept puțin ridicat și strîngînd cu grijă la piept

amîndouă cataloagele: cel cu notele și celălalt, cu temele pentru acasă. Avea chipul proaspăt, roz, buzele cărnoase. Bărbuța moale, de culoare castanie, îi era rotunjită cu grijă. Nasturii îi luceau, iar pe redingotă n-avea un firicel de praf. Pe chip avea o expresie de parcă ar fi înghițit în clipa aceea o bomboană foarte gustoasă și aromată.

Dar abia intra în clasă și buna dispoziție îi dispărea într-o clipă.

Elevii se ridicau toți deodată, ca la comandă, și cînd Richmann cu o mișcare binevoitoare din cap le dădea voie să se așeze jos, băncile începeau să se miște încet, abia vizibil, înspre catedră. Gustav Gustavovici căuta bănuitor și nesigur la fiecare rînd de bănci. Elevii stăteau cuviincioși și cuminți la locurile lor; și, cu toate acestea, băncile se mișcau. Era un fel de înaintare aproape mută, dar dătătoare de fiori, care nu înceta decît în momentul cînd Gustav Gustavovici, descheindu-și redingota, scotea dintr-un buzunar al vestei lui cu nasturi aurii un carnețel minuscul și spunea:

— Așunge! Eu știi pine cine-i mașinistul principal aici. Am să-l trec în carnețel asta mic și atunci el fa sta de forba cu tomnu tirector.

— Gustav Gustavovici! Băncile se mișcă singure, nu le mișcăm noi. Podeaua-i foarte lunecoasă, chiar azi au lustruit-o!...

Dacă se întîmpla ca prima oră să fie germana, elevul de serviciu pe clasă trebuia să spună o scurtă rugăciune înainte de începerea lecției. Dar vrînd să tragă de timp, cel care era

de serviciu repeta de obicei rugăciunea de două, de trei și chiar de patru ori la rînd.

Încredințați fiind că Gustav Gustavovici nu observa nimic, elevii începură să lungească treptat rugăciunea, adăugîndu-i cuvinte de la alte rugăciuni, printre care și din rugăciunile de pomenire a morților.

Richmann asculta răbdător acest bizar potpuriu, stînd în fața catedrei și aplecîndu-și adînc — din respect pentru o confesiune străină — creștetul care lăsa să se vadă un început de chelie.

Pînă la urmă, băieții își luară nasul la purtare prea de tot și începură să oficieze înainte de ora de germană liturghii și parastase întregi.

Elevul de serviciu începea cu glas de diacon:

— Iară și iară cu pace domnului să ne rugăm!

Iar băieții ceilalți îi răspundeau într-un iureș precipitat:

— Doamne miluiește, doamne miluiește, doamne miluiește!

Gustav Gustavovici își cam dete seama că era dus de nas.

— Ei, așunge! Să nu mai aud nici un iară și iară! Asta nu rugășune dinainte oră!

— Păi să vedeți, Gustav Gustavovici, noi acum sîntem în postul mare! încerca să se justifice cel mai vîrstnic dintre băieți, un repetent care se străduia să cînte cu glas de bas. De aceea spunem rugăciunea postului mare!

Dar Gustav Gustavovici hotărî să pună capăt acestor litanii. Luă de la profesorul nostru de

religie, preotul Evgheni Obolenski, textul autentic al rugăciunii şi cînd veni la lecţie îşi scoase cu un aer triumfător fiţuica din buzunar.

— Ei, acum citiţi rucaşunea voastră! Am să ferific fiecare cuvînt!

*

Orice s-ar fi întîmplat în oraş sau în ţară, liceul mergea ca ceasul, după regulamentul şi orarul lui. Din cînd în cînd înregistra totuşi un soi de zguduiri subterane, ecouri ale marilor evenimente.

Într-una din zilele lui februarie 1901, am fost scoşi de la ore pe coridor, încolonaţi şi duşi la biserica liceului. Băieţii, bucuroşi că scapă de o oră-două de lecţii, făceau fel de fel de presupuneri cu privire la cauza slujbei religioase. Sărbătoare nu era, nici ziua de naştere a ţarului şi nici vreo altă aniversare.

Abia la biserică aflarăm că slujba se făcea pentru sănătatea ministrului învăţămîntului public, Bogolepov, la viaţa căruia se săvîrşise la Sankt-Petersburg „un atentat mişelesc".

Îmi aduc aminte cît de palidă era lumina pe care o răspîndeau lumînările din biserică în această dimineaţă de februarie cu zăpadă pe străzi şi cu cîtă nepăsare îşi făceau cruci colegii mei de clasă, rugîndu-se pentru însănătoşirea unui om al cărui nume îl auzeau pentru prima oară în viaţă. Elevii din clasele superioare şuşoteau între ei stîrnind nemulţumirea vădită a profesorilor care stăteau în faţă, cu capetele plecate cucernic.

După slujbă intrarăm din nou la ore. Aşteptam să vină la oră dirigintele nostru, Vladimir Ivanovici Teplîh, ca să ne lămurească el cine şi pentru ce „atentase mişeleşte" la viaţa ministrului. Să aducem noi vorba nu îndrăzneam, cu atît mai mult cu cît în ziua aceea Vladimir Ivanovici era deosebit de rece, distant şi fără chef de vorbă. De obicei îşi îngăduia să facă lungi digresiuni de la obiectul pe care-l preda şi să stea cu noi de vorbă pe teme foarte îndepărtate de regulile gramaticale şi de textul latinesc pe care-l traduceam. La ora aceasta însă parcă dinadins se ocupa numai de verbele neregulate care, în limba latină, sînt mai mult decît suficiente.

Auzisem de la elevii din clasele superioare că Vladimir Ivanovici nu prea aproba „dezordinile studenţeşti" care avuseseră loc la Petersburg şi la Harkov, oraşul universitar cel mai apropiat de noi. Cu toate acestea, nu se putea să nu observăm cu cîtă silă şi cu cît dispreţ se purta faţă de profesorii care, întocmai ca Antonov, se înfăţişau primii să-l felicite pe director de ziua lui onomastică, iar la parastase şi tedeumuri se înfigeau cei dintîi în rîndul din faţă, chiar lîngă catapeteasmă.

Cînd Teplîh nu era în apele lui, nimeni nu îndrăznea să se apropie de el. In privire i se ivea o expresie de plictiseală sălbatică şi posacă, o cută adîncă îi brăzda fruntea, iar obrajii i se alungeau parcă, din care cauză chipul îi părea şi mai tras ca de obicei.

El părăsi clasa după ce sună, fără să ne spună nimic despre evenimentele care tulburaseră liceul nostru și tot orașul.

*

După vreo două săptămîni și mai bine, toți elevii — de la cei din clasele pregătitoare pînă la cei din a opta — fură din nou încolonați și duși la biserică. Lumînările ardeau în plină zi ca și atunci, dar de astă dată preotul nu mai oficie slujba pentru însănătoșire, ci slujba de îngropăciune pentru același ministru Bogolepov.

— Veșnica lui pomenire!...

Am aflat mai tîrziu cine și de ce îl omorîse pe Bogolepov.

În clasă la noi nu s-a discutat pe această temă. Băieții se bucurau sincer că fuseseră lăsați să plece acasă mai devreme ca de obicei, cu prilejul încetării din viață a ministrului învățămîntului public. Stiopa Cerdînțev spuse chiar că ar fi fost bine să se organizeze în fiecare săptămînă cîte o asemenea slujbă de îngropăciune.

De la liceu plecai direct la frații Lebedev, convins că trebuie să aflu ceva de la ei.

Și într-adevăr, în momentul cînd intrai în odaia lui Veaceslav, ticsită de cărți împrăștiate la întîmplare, se vorbea tocmai despre ministrul pentru odihna sufletului căruia fusese organizat recentul serviciu religios din biserica liceului.

Veaceslav se plimba cu pași mari dintr-un colț în celălalt al odăii. Pe scaune, pe pat, pe

pervazul ferestrei ședeau cîțiva colegi ai lui din clasele superioare.

Mai la o parte, în fața unei măsuțe, stătea Lida Lebedeva cu fruntea sprijinită în palmă, absorbită de lectura unei cărți cu scoarțe verzui. Din cînd în cînd, fără să lase din mîini cartea deschisă, își ridica privirea din pagini, amestecîndu-se și ea în discuție.

Aici ministrul era pomenit altfel decît la liceu. Nu i se spunea Bogolepov ci Certonelepov [1]. Se vorbea că el fusese acela care dăduse ordin să fie trimiși în armată ca soldați o sută optzeci de studenți de la universitatea din Kiev și-i dăduse afară pe profesorii cei mai buni.

Îl împușcase un student, anume Karpovici.

Nu mi-l puteam închipui aievea pe acest Karpovici, dar imaginația mi-l înfățișa ca pe o figură de un excepțional eroism, ceva în genul legendarului țintaș Wilhelm Tell, despre care citisem nu demult.

Nici nu-mi trecea prin minte atunci că peste unsprezece ani voi avea prilejul să-l întîlnesc la clubul rusesc „Herzen" din Londra, în carne și oase pe Karpovici, fostul student care ucisese pe vremuri un atotputernic ministru țarist și fusese osîndit la douăzeci de ani muncă silnică.

Karpovici nu semăna cîtuși de puțin cu acel Wilhelm Tell cu caschetă de student, pe care-l născocisem în anii adolescenței. Era un ucrai-

[1] Joc de cuvinte în limba rusă: Bogolepov, de la *bogolepie* — dumnezeiesc. Certonelepov, de la *ciort* — drac și *nelepîi* — neghiob.

nean voinic, încă destul de tînăr, cu părul negru și cu fața smeadă. Rîdea zgomotos și vesel, fără a aminti măcar o dată în prezența mea că el era acel Karpovici despre care vorbea toată Rusia la începutul secolului.

Înainte de a pleca de la frații Lebedev, aruncai o privire pe coperta cărții din mîinile Lidei. Îmi sări în ochi numele autorului: *M. Gorki.*

Tata ne face cadouri

Pe vremea cînd lectura mi-o asigurau boiangiul din vecini și tînărul cu obrazul rumen Melentiev, eram profund convins că toți scriitorii, fără excepție, sînt morți și că toate cărțile au fost tipărite de mult de tot — altfel n-ar fi fost atît de jerpelite, scorojite și îngălbenite.

Cărțile noastre erau ceva mai arătoase, dar nici ele nu erau la prima lor tinerețe. Fuseseră cumpărate în vremuri mai bune, cînd părinții își mai puteau permite să cheltuiască bani pe cărți și aveau și timp de citit. Dar pe măsură ce creșteam, cărțile treceau treptat de pe polițele tatii în cufărul ferecat al fratelui meu mai mare. Cu cîte ceva mă alegeam și eu.

Îmi aduc aminte că fratele meu a căpătat o dată de ziua lui — împlinise treisprezece ani — un volum mare și gros, cuprinzînd opera lui Gleb Uspenski, îmbrăcat în niște scoarțe cafenii vechi, dar solide. Eu am primit un tom la fel

de voluminos: cîteva numere legate laolaltă ale revistei „Severnîi Vestnik“ [1].

Vechea revistă de la sfîrșitul secolului trecut, care publica eseurile nebuloase și de o prețiozitate dusă la extrem ale lui Akim Volînski [2], presărate din abundență cu cuvinte străine și cu termeni filozofici kilometrici, cu greu ar fi putut să trezească pe atunci interesul celui mai zelos critic literar. În ce mă privește, ea alcătuia o lectură tot atît de potrivită pentru mine, băiat de unsprezece ani, ca și sintaxa limbii asiriene. Mi-o dăruiseră mie fiindcă nu găsiseră altceva la îndemînă. Și apoi, la prima vedere „Severnîi Vestnik“ nu se deosebea prin nimic, nici prin dimensiune, nici prin greutate și nici prin trăinicia scoarțelor sale, de „Operele lui Gleb Uspenski“, pe care le primise fratele meu.

Am primit darul cu recunoștință, dar, firește, n-am citit nici măcar un rînd. Eram însă mîndru că aveam și eu o carte adevărată, într-o legătură adevărată.

Era cea dintîi revistă din biblioteca mea. Pe vremea aceea nici nu știam că există și alte reviste, mult mai accesibile pentru vîrsta mea și mai atrăgătoare decît „Severnîi Vestnik“.

Într-o bună zi, curînd după mutarea noastră în oraș, în casa Agarkov, tata ne chemă cu un

[1] *„Severnîi Vestnik“* — revistă literară, științifică și politică, editată la Petersburg (1885—1898); în primii ani de apariție a publicat lucrări ale scriitorilor progresiști: începînd din 1891, a devenit unul din organele de presă ale decadenților.

[2] *Volînski A. P.* (1863—1926), critic reacționar rus.

aer misterios pe mine și pe fratele meu și ne spuse că a făcut un abonament pe numele nostru la o revistă din Petersburg. Dar nu la o revistă veche, cum era „Severnîi Vestnik“, ci la una nouă, în curs de publicare și care se numea „Vokrug Sveta“. Revista urma să o primim săptămînal și pe deasupra, pentru aceiași bani aveam să primim scrierile lui Fenimore Cooper și ale lui Gustave Aimard, precum și două reproduceri (oleografii): una după Aivazovski [1], iar a doua după Lagorio [2]. Cît de sonore îmi păreau toate aceste nume: Cooper, Aimard, Lagorio, Aivazovski!

În fiecare zi îl urmăream cu priviri lacome pe poștașul șchiop care ocolea cu încăpățînare poarta noastră. Într-o zi însă, cînd nu-l așteptam de loc, intră cu un aer preocupat la noi în curte și-mi puse în mînă un fel de cărticică subțire, învelită într-o hîrtie albă pe care era o etichetă cu adresa scrisă de tipar.

Am primit multe scrisori și pachete în viață și continui să primesc pînă în ziua de azi. Niciodată însă nu m-am bucurat atît de mult ca în ziua aceea cînd am primit întîia oară un plic ce nu era adresat părinților mei, ci mie și fratelui meu: numărul ultim din „Vokrug Sveta“, tipărit cu litere negre, citețe, pe hîrtie velină, cu o mulțime de ilustrații, și — ceea ce era mai

[1] *Aivazovski I. K.* (1817—1900), pictor rus, cunoscut prin peisajele sale marine.

[2] *Lagorio L. F.* (1826—1905), pictor rus.

important — cu numele şi pronumele amîndurora pe banderolă.

Pentru nişte copii crescuţi într-un fund de provincie, acesta era un eveniment menit să li se imprime în memorie pentru toată viaţa.

Gîndiţi-vă: se tipăreşte anume pentru dumneavoastră undeva, la Petersburg, o revistă specială pentru copii. Nişte prieteni necunoscuţi vă pun grijulii la îndemînă săptămînal cîte un nou capitol dintr-un roman şi două-trei istorioare cu ilustraţii pe care le contemplaţi îndelung, înainte de a începe lectura. Poşta, trimiţîndu-vă acasă o persoană atît de ocupată cum e poştaşul, vă deserveşte ca pe un om mare. Vi s-a conferit titlul de „abonat" şi figuraţi undeva la Petersburg, la „administraţie", sub un anumit număr: 3709. Numele şi adresa vi se tipăresc la tipografie pentru a fi lipite pe banderola numărului respectiv al revistei. Toate acestea sporesc stima ce o aveţi faţă de propria persoană, făcîndu-vă să luaţi parte la viaţa cea mare...

Ziua în care primirăm în sfîrşit primul număr din „Vokrug Sveta" a fost o sărbătoare nu numai pentru noi, ci şi pentru tata, care ştia să înţeleagă toate bucuriile şi necazurile noastre. Nu-i venea chiar atît de uşor să rupă din puţinul său cîştig banii pentru revistă, era însă gata să renunţe la toate cele de trebuinţă pentru a înfrumuseţa cu ceva, măcar pentru cîteva zile sau ore, viaţa noastră destul de monotonă.

Tot ceea ce căpătam de la mama, care nu-şi cruţa ultimele puteri ca să fim sătui, îmbrăcaţi, încălţaţi, ni se părea prea prozaic şi prea de toate zilele în comparaţie cu darurile primite de la tata.

Dar comparaţia aceasta era profund nejustă. Cu cît era mai darnic tata, cu atît mai chibzuită era nevoită să fie mama. Adevărul e că singura pe care o preocupa ziua de mîine în familia noastră era mama. Tata rămăsese un copil în fond, pînă la bătrîneţe; se înflăcăra uşor, era lipsit de spirit practic şi se pricepea să născocească pentru sine şi pentru alţii prilejuri de bucurie chiar şi atunci cînd viaţa aspră şi grea le refuza.

N-am să uit niciodată cum, într-o iarnă, eu şi fratele meu mai mare — pe atunci încă mititei — am făcut un drum cu trenul împreună cu tata. Într-o haltă zărirăm pe geam un bătrîn îmbrăcat într-o scurtă de piele tăbăcită, care vindea jucării de lut ars, pestriţ şi violent colorate, căluţi cu coamele aurite, răţuşte, cocoşei, omuleţi. Nu mă putui reţine şi-i spusei tatii cu un oftat că-mi plac grozav căluţii aceia. Tata nu răspunse; îşi luă şapca şi coborî în fugă din vagon.

Dar chiar în clipa aceea negustorul, parcă era un făcut, se depărtă de vagonul nostru, ducîndu-şi taraba cu acele mărunţişuri atît de colorate şi de ispititoare şi o luă spre celălalt capăt al trenului. Îl văzurăm pe tata repezindu-se pe urmele lui şi făcîndu-se la rîndu-i nevăzut.

Se auzi al treilea fluierat şi trenul porni.

Încremenirăm de groază. Ce se va întîmpla acum cu tata? Dar cu noi?...

Vecinii din compartiment începură să ne liniştească. Ne asigurau toţi deodată că tata sărise în vreunul din vagoanele de la urmă şi că acuacu o să-l vedem venind.

Dar tata nu venea.

Şuba lui, legănîndu-se în cuier, călătorea împreună cu noi şi eram disperat la gîndul că făcusem o boacănă. Căci numai din pricina mea, din vina mea, pierduse taică-meu trenul şi acum probabil că rătăcea pe jos în urma noastră, păşind pe traversele liniei ferate, fără palton, pe vîntul rece de iarnă. Şi cu noi ce o să se-ntîmple? Căci n-aveam nici bilete, nici bani... Căluţ cu coama aurită mi-a trebuit!...

Frate-meu părea să fie muncit de aceleaşi gînduri. Nu spunea nimic, mă privea numai cu dojană. Deodată intră în compartiment şeful de tren şi ne dădu jos într-o gară, pe mine şi pe fratele meu, împreună cu şuba tatii...

★

Gara aceea care se numea Kozlov mi s-a întipărit adînc în minte. Acolo trebuia să-l aşteptăm pe tata care telegrafiase din urmă cu rugămintea de a fi daţi jos din tren.

Niciodată în viaţă nu m-am plictisit atît de îngrozitor ca la Kozlov, în sala mică a bufetului de clasa întîi şi a doua, unde stăteam ca nişte deţinuţi pe o canapea tare de lîngă fereastră.

Bufetierul, un om somnoros, cu obrajii palizi şi buhăiţi, primise din partea şefului de gară ordin sever să nu ne lase să ieşim nicăieri pînă la sosirea tatii. Cît a ţinut ziua, aşteptarea aceasta nici nu era chiar atît de chinuitoare. Ne uitam curioşi la samovarul uriaş şi strălucitor de pe tejghea, cu apa clocotind în el, priveam cum alerga de colo colo un om oacheş, cu ochii negri, cu un şervet aruncat pe braţ, care se agita servind un grup de ofiţeri, sau cum, la o altă masă, un preot cu familia lui bea ceai cu chifle de casă şi cu dulceaţă.

Noi atrăgeam atenţia tuturor celor care intrau în sală. Unii se interesau la bufetier asupra noastră, alţii ne întrebau direct pe noi.

Bufetierul răspundea la început destul de bucuros şi amănunţit. Îi lămurea pe curioşi că fuseserăm coborîţi din accelerat în urma telegramei trimise de tata, care trebuia să sosească noaptea după noi cu vagonul poştal; altora le răspundea scurt şi sec: „Îl aşteaptă pe tatăl lor care a rămas de tren", pentru ca în cele din urmă să răspundă în silă, printre dinţi: „Îl aşteaptă pe tăticu'".

Pasagerii vorbeau frumos cu noi şi cu atîta milă, încît începea să ni se pară că vom rămîne pentru totdeauna acolo pe canapea şi că nimeni n-o să vină după noi. Şi cînd preoteasa aceea mătăhăloasă şi grasă, îmbrăcată cu o şubă de vulpe, ne dădu cîte o chiflă, era cît pe aci să izbucnesc în lacrimi de propria mea milă.

În cele din urmă bufetul se goli. Ultimul intră un jandarm înalt, vînjos, într-o manta

lungă, scuturîndu-se de zăpadă și bocănind din cizme. Se apropie de tejghea, își răsturnă cît ai clipi în gură, pe sub mustăți, un pahar mare de votcă și plecă spunîndu-i bufetierului că trenul poștal avea o întîrziere de trei ore.

Se făcu o liniște desăvîrșită. Numai afară, pe peron, răsunau din cînd în cînd ba șuiere prelungi, ba altele scurte, fîșîit de abur și uruit de roți. Pe geam se vedeau trecînd în goană locomotive care azvîrleau în aer scîntei roșii, iar în urma lor alergau șiruri nesfîrșite de vagoane de marfă obositor de asemănătoare unul cu altul. Trecu fulgerător și un personal.

Acum însă nu ne mai interesau nici trenurile. Brunetul care-i servise pe pasageri își încheie socotelile cu bufetierul și ieși căscînd, iar acesta din urmă încuie ușa care dădea pe peron, trecînd și o mătură pe după clanță. Nu după mult timp începu să sforăie în fața uriașului său samovar, care se răcise de mult.

Se scurgeau ultimele și cele mai plictisitoare ceasuri de așteptare. Picoteam de somn, dar ne străduiam în fel și chip să nu ațipim, fiindcă trebuia să păzim șuba tatii, coșul și valiza. Nu îndrăzneam să vorbim cu glas tare între noi, de teamă să nu-l trezim pe bufetierul posac. Cum n-aveam absolut nimic de făcut, adormii în cele din urmă lăsînd șuba și bagajele în grija fratelui meu.

Tata ajunse în gară abia noaptea tîrziu, tulburat, buimac, dar cu doi căluți de lut în mînă.

★

Numai mamei i-am povestit pățania noastră de pe drum. Nu voiam ca rudele și cunoscuții să rîdă de bunul și atît de generosul nostru tată.

Ei și așa îl considerau un visător, un fantezist, un sucit fără speranță de îndreptare. În realitate însă, puțini dintre ei îl cunoșteau și-l înțelegeau.

Tata era un om sincer și naiv, dar nu un mărginit; era înflăcărat ca un adolescent și încrezător ca un copil, în stare să se pasioneze mereu de oameni noi și de idei noi. Știa însă să-și stăpînească sentimentele și-și respecta cu sfințenie cuvîntul pe care și-l dădea sie și altora.

Era de neclintit în voință și statornic în răbdare. Orice chestiune o studia temeinic și serios. Părea că e mai ușor să trezești un om din somnul cel mai adînc decît să-l distragi pe tata cînd se cufunda cu totul în analiza unei formule chimice sau chiar în lectura ziarului. Cînd îl întrebam de ce citește așa de încet, el ne răspundea, cît în glumă, cît serios:

— Păi voi citiți numai rîndurile, dar eu citesc și printre rînduri.

Era la fel de concentrat și în laborator sau la fabrică, pe platformă, în fața uriașelor cazane în clocot. Sta cufundat în gînduri și, fiind distrat, pățea adesea cîte o belea: ba își frigea degetele atingînd un geam fierbinte, ba bea din greșeală leșie în loc de apă. Îndura însă cu supunere și bărbăție orice durere, oricît de mare.

Suferea infinit mai mult din pricina nereușitelor și a dezamăgirilor care-l urmăreau pas cu pas. Îi lipsea acel spirit descurcăreț în viață, cu ajutorul căruia și cel fără o lețcaie o scoate uneori la capăt. Micii patroni afaceriști, la cheremul cărora ajungea adeseori, îi făgăduiau munți de aur, iar după aceea, folosindu-se de descoperirile lui, căutau în fel și chip să scape de un om care nu le mai era trebuincios.

Nu-i rămînea decît un singur lucru: să se resemneze, să renunțe la toate proiectele sale nerealizate și la speranțele sale neîmplinite și să se ducă să lucreze ca simplu maistru la o fabrică oarecare de săpun sau la o rafinărie de ulei. Să-și vadă de slujbă și nu să inventeze. Aceasta-i îngăduia să capete un salar, modest dar sigur. Chiar așa a procedat taică-meu. După ce a lucrat vreme de mai mulți ani în provincie și la Piter, la cincizeci de ani trecuți s-a angajat la o fabrică de lîngă Vîborg care aparținea vechii și solidei firme a fraților Sergheev.

Marca acestei întreprinderi („Sergejeff") putea fi văzută și pe lăzile cu săpun, și pe sticlele de bere, și pe firma unei fabrici de cherestea. În fruntea întreprinderii era un bătrîn voinic și uscățiv, al cărui exterior de dascăl de biserică rus se împăca foarte bine cu manierele rezervate și aferate ale unui bogat comerciant finlandez. Subalternii lui, printre care se aflau mulți finlandezi purtînd nume rusești (Mákeeff, Efimoff), își începuseră de obicei slujba de la funcția de „băiat" și nu-și pierdeau atitudinea respectuoasă și promptitudinea în gesturi nici chiar atunci cînd ajungeau contabili și procuriști.

Toți funcționarii lui Sergheev alcătuiau laolaltă parcă un fel de familie, în fruntea căreia stătea patronul, asemeni unui patriarh. În mijlocul acestor oameni tata rămînea mereu stingher și străin. Și cu toate că era socotit specialist și meșter cu experiență în meseria lui, după cîțiva ani de muncă stăpînii l-au concediat sub pretextul că ar cam fi îmbătrînit în timp ce producția în curs de lărgire avea nevoie de brațe mai tinere și mai puternice.

Tata a căutat de lucru mai mult de un an. Era straniu și dureros să-l vezi pe acest om, încă plin de vigoare și de energie, care știa cît valora și-și cîștigase de mult stima colegilor săi de meserie, umblînd fără nici un rost și nu din vina lui.

Avea acum destul timp liber ca să citească, dar nu-și putea fixa gîndurile pe ceea ce citea. În ochii lui miopi, încrezători, naivi se ivi o expresie de îngrijorare care nu-i era firească.

În sfîrșit, cu puțin timp înainte de revoluție, a încercat să-și facă un rost în Kuban. Pe atunci fusese dată în producție acolo o mare distilerie de petrol, înzestrată cu utilaj străin.

A trebuit să aștepte mult pînă-i veni răspunsul.

După cum s-a aflat mai tîrziu, direcția se temea să încredințeze noile sale mașini suedeze unui maistru rus și intenționa să aducă un specialist suedez.

După cît se pare însă, în Suedia nu s-au găsit amatori să plece în Rusia pe timp de război. Spre marea mirare a administrației uzinei, suedezii îi recomandară să se adreseze unui maistru pe care-l cunoșteau din relațiile avute cu firma Sergheev și anume tatălui meu.

Abia atunci căzu de acord administrația să-l angajeze.

Tata a lucrat în diverse fabrici pînă în ultimele zile ale vieții lui. În regimul sovietic a lucrat la Nijni Novgorod, astăzi Gorki. Fratele meu mai mare, aflînd că este grav bolnav, plecă din Leningrad ca să-l aducă la el și-l găsi pe bătrînul meșter pe platforma de sus a fabricii, în fața cazanelor în clocot.

Tata se schimbase prea puțin. Își ținea capul la fel de drept și de semeț ca și în zilele tinereții sale, tot așa își pieptăna drept în sus părul negru, aproape neatins de căruntețe. Dar în clipele de oboseală o șuviță îi aluneca pe fruntea mare și curată, brăzdată în dreptul rădăcinii nasului de cuta aceea atît de scumpă și de cuminte, pe care noi i-o cunoșteam de mult.

*

Vorbesc aici atît de amănunțit despre tatăl meu nu numai din dorința de a întipări și păstra trăsăturile lui, atît de dragi mie. Îmi pare însă că n-aș putea povesti nimic despre primii ani ai vieții mele, dacă n-aș consacra cîteva pagini omului care-și retrăia parcă o dată cu mine a doua copilărie a sa.

Știa cum arată toată clasa mea, de la prima pînă la ultima bancă. O cunoștea, firește, din spusele mele. Îi istoriseam însă atît de bucuros și atît de amănunțit despre toate, încît nu-i scăpa nici un mărunțiș din viața noastră școlară. El nu învățase la nici un fel de liceu, dar nu numai simpla curiozitate îl împingea să mă asculte. Din întrebările și observațiile prin care-și mărturisea cînd aprobarea, cînd indignarea, simțeam că el vedea în viața mea un fel de ediție „revăzută, adăugită și îmbunătățită" a vieții sale, care începuse de mult, într-un fund îndepărtat de provincie. Părea că trece prin liceu, clasă după clasă, împreună cu mine și cu fratele meu și de aceea cerceta atît de adînc toate treburile noastre școlărești, dînd importanță chiar acelor întîmplări care oricărui om adult i s-ar fi părut mărunte și neînsemnate.

E adevărat că tata aprecia într-un fel al lui unele episoade, exprimînd uneori opinii preconcepute sau părtinitoare, pe care nu le înțelegeam totdeauna. Bunăoară, era invariabil de acord cu orice ar fi făcut sau spus Vladimir Ivanovici Teplîh, pe care nu-l văzuse niciodată, dar care-i era simpatic. În schimb, dezaproba anticipat orice acțiune a lui Antonov. Pe profesorul nostru de germană, Gustav Gustavovici, îl disculpa în fel și chip, luîndu-l sub ocrotirea lui, cu toate că nu-și putea reține zîmbetul cînd mă auzea reproducînd povestirea vorbărețului Richmann, care voise „să profocat la tuel" pe hoții care-i furaseră noaptea din pivniță dul-

ceaţa de „capşunii“, numai că, din păcate, nu-şi putuse găsi la timp spada.

Unora dintre colegii mei de clasă tata le ierta şotiile cele mai năstruşnice, în timp ce pe alţii îi credea în stare de cele mai mari ticăloşii.

Acesta era tata şi n-aveam ce-i face!

Linie de mijloc nu cunoştea, ori de ce ar fi fost vorba. Pe oameni îi împărţea în două categorii, una alcătuită numai din „figuri luminoase“, iar cealaltă din ticăloşi notorii. Interesant e faptul că foarte mulţi dintre oamenii pe care-i cunoşteam făcuseră parte pe rînd din ambele categorii, şi din cea a „figurilor luminoase“, şi din cea a ticăloşilor.

Dar poate că tocmai această atitudine copilăros de înflăcărată, inegală, pătimaşă, faţă de tot ce-l înconjura îl apropia de noi, copiii.

După ce stăteam de vorbă cu tata, viaţa din liceu ni se părea mult mai bogată şi mai variată, o carte citită infinit mai interesantă şi toată viaţa ne apărea mai vastă şi mai atrăgătoare.

Venea rareori acasă pentru mai mult timp. Poate că de aceea săptămînile şi lunile pe care le petrecea în mijlocul nostru ni se păreau deosebit de sărbătoreşti şi de pline. În prezenţa lui nu numai noi, dar şi mama devenea mai liniştită, mai veselă şi-şi îngăduia chiar să iasă cîteodată împreună cu el, pentru o seară întreagă, în vizită sau la teatru.

El imprima întregii vieţi a familiei noastre vioiciune şi siguranţă. Tot ceea ce era luminos, excepţional, pornea de la el: cele dintîi versuri,

cele dintîi povestiri din istorie, cele dintîi ştiri despre evenimente petrecute dincolo de hotarele curţii şi oraşului nostru.

Şi, în sfîrşit, cea dintîi revistă pentru copii, care ne-a deschis parcă porţile spre lumea largă şi se numea

„VOKRUG SVETA“

Pe atunci credeam în cuvinte şi mi se părea că revista „Vokrug Sveta“, cu toate suplimentele ei gratuite: Cooper, Aimard şi tablourile lui Aivazovski şi Lagorio, îmi făgăduia într-adevăr o călătorie în jurul lumii.

Semnele vremii

Pe atunci nu știam că o revistă poate fi criticată, că-i pot fi găsite cusururi. Termen de comparație nu aveam și acceptam totul, ca pe ceva firesc: ia te uită, ziceam, ce reviste minunate sînt pe lume!

Atît eu, cît și fratele meu mai mare citeam fiecare număr de la primul rînd pînă la semnătura redactorului responsabil de la sfîrșitul ultimei pagini, căruia îi eram recunoscători din adîncul inimii pentru tot ceea ce ne dăruia revista.

Îmi amintesc și astăzi — deși au trecut de atunci aproape șaizeci de ani — de un roman tradus, care se publica în foileton; era vorba în el de doi băieți pe care un circ ambulant îi răpise la epoci diferite. Băieții aceștia devin cei mai buni prieteni și pînă la urmă se descoperă că sînt frați de sînge, fii ai unui ofițer francez. Cel mai tînăr dintre ei, Jean, care la circ era poreclit Fanfan, se întoarce cu bine acasă, pe cînd pe cel mai mare, numit Claudinet,

părinții îl găsesc prea tîrziu: este bolnav fără scăpare și se stinge frumos sub privirile cititorului, aidoma băiețașilor palizi în bluzițe de catifea, a căror moarte prematură era înfățișată cu atîta încîntare de Lidia Cearskaia.

Este greu de înțeles cum a putut să-mi stîrnească interesul această melodramă sentimentală la o vîrstă la care-i citeam și reciteam pe Pușkin, Gogol și Lermontov. Dar oricît ar părea de ciudat, „Fata căpitanului", „Mantaua" și „Un erou al timpului nostru" trăiau în bună înțelegere pe polița mea, chiar și în conștiința mea, cu o serie de cărți pentru copii cum erau „Micul lord" de Burnett, sau „Prințul Iliko" de Jelihovskaia.

Probabil că romanele acestea mă atrăgeau prin aceea că eroii lor erau de aceeași vîrstă cu mine, iar cititorul copil, cu tot interesul lacom pentru viața adulților, are totuși nevoie și de o carte care să-i povestească din aventurile și frămîntările tinereții.

E posibil, pe de altă parte, că povestirile romantice pentru copii, lipsite de prea multă profunzime, dar pline de peripeții mă odihneau întrucîtva și mă distrau. În orice caz, Gustave Aimard, Mayne Reid și puțin mai tîrziu Alexandre Dumas ne atrăgeau pe mine și pe cei de-o vîrstă cu mine cel mai mult prin desfășurarea vertiginoasă a acțiunii, pe care copiii și adolescenții din zilele noastre o găsesc pe ecran.

Da, aceste cărți cu acțiune și cu ilustrații erau filmele noastre, înainte de a se fi inventat cinematograful.

Eu le sorbeam dintr-o răsuflare, sărind uneori rînduri şi chiar pagini întregi ca să aflu cît mai repede deznodămîntul ghemului încîlcit al întîmplărilor.

Îmi plăcea, ca şi americanilor, cînd totul se termina cu bine şi de aceea preferam cărţile în care se vorbea la persoana întîi. Acest lucru constituia o garanţie că eroul romanului, care povestea despre sine, nu va muri de oftică, nu se va îneca şi nu se va împuşca. Uneori însă nici lucrul acesta nu-l ferea cu totul pe erou de primejdie. Se întîmpla şi ca istorisirea făcută la persoana întîi să fie întreruptă brusc spre sfîrşit prin cîteva rînduri de puncte, după care se anunţa cu calm — de astă dată la persoana a treia — că eroul dăduse ortul popii...

Subiectele cele mai palpitante, cele mai misterioase şi mai încîlcite le găseam în romanele traduse din alte limbi. După ce terminam un asemenea roman, îi puteam povesti destul de amănunţit conţinutul, dar se întîmpla rar să reţin cîteva rînduri din textul citit sau unele replici ale eroilor respectivi.

În schimb din Puşkin, Gogol sau Lermontov, din „Prizonierul din Caucaz" al lui Tolstoi, ţineam minte nu numai rînduri, ci uneori chiar pagini întregi. Mi s-au întipărit pe toată viaţa în memorie cuvintele domoale ale lui Akaki Akakievici Başmacikin din „Mantaua", pe care o citisem la vîrsta de zece ani: „De ce mă necăjiţi?..."

Cred că tot la aceeaşi vîrstă mi s-a gravat temeinic în minte următorul dialog din „Mascarada" lui Lermontov:

— *Cît costă epoleţii dumneavoastră?*
— *I-am dobîndit cu cinste — şi nu-i veţi cumpăra..*

Aceste două replici tăioase, ca zăngănitul sonor al unor spade încrucişate, mă cucereau prin limpezimea şi vioiciunea lor. E drept că nu pricepeam prea bine ce însemna „i-am dobîndit cu cinste"; simţeam însă şi cinismul usturător al întrebării batjocoritoare, şi focoasa, nobila şi impresionanta mînie din răspunsul ofiţerului.

Citisem „Mascarada" încă pe cînd locuiam în mahalaua Maidan. Pe atunci nu aveam şi nici nu puteam avea cea mai vagă idee măcar despre moravurile înaltei societăţi şi singurul ofiţer pe care-l cunoscusem pînă la acea dată fusese medicul militar din Voronej care mă îngrijise în anii primei copilării. Cu toate acestea intuiam în toată plinătatea lui miezul cuvintelor sarcastice pe care le schimbau între ei prinţul Zvezdici şi partenerul lui de la masa de joc.

*

Pe vremea aceea încă nu erau în oraşul nostru biblioteci şi săli de lectură pentru copii, dacă nu punem la socoteală mica bibliotecă ale cărei cărţi intrau toate în puţin încăpătorul dulap din clasa noastră, aşezat dedesubtul

tabloului „științific“ cu inscripția: „Pădure tropicală“. Biblioteci la fel de modeste existau și în celelalte clase.

Cărțile ni le împrumuta o dată pe săptămînă — sîmbăta — profesorul nostru de religie. Preot încă destul de tînăr, părintele Evgheni Obolenski, îmbrăcat într-o rasă liliachie de mătase, avea un păr castaniu închis, cîrlionțat, nu prea lung și o bărbuță scurtă pe care se vedea că le dichisește cu toată atenția cuvenită.

Cărțile din dulapul lui erau foarte puține, iar cele interesante și mai puține. Aceasta se datora, cum am aflat mai tîrziu, nu lipsei de mijloace, ci unei selecții severe. În bibliotecile liceului nu erau permise cărțile care purtau o cît de ușoară amprentă a spiritului de libertate.

Fabulele lui Krîlov, „Anii copilăriei lui Bagrov-nepotul“ și „Taras Bulba“ stăteau aici alături de „Iuri Miloslavski“, „Palatul de gheață“ și „Mormîntul Ascoldei“, sau chiar de niște cărți scrise de autori al căror nume l-am uitat sau nu l-am știut niciodată, despre „generalul alb“, despre „țarul eliberator“ și despre un oarecare „Mehmed-Bey, mamelucul din Tunis“.

Se aflau în dulap și culegeri de piese pentru copii care, prin limbajul folosit și prin stilul lor, rămăseseră în urmă cu peste o jumătate de veac. Cu toate acestea, titlurile unora din aceste piese mi-au rămas în minte, probabil pentru că am căutat împreună cu colegii mult și zadarnic printre ele vreuna pe care s-o putem juca la serbările școlare.

Autorii acestor piese se ascundeau, nu știu de ce, îndărătul unor inițiale: „S-n“, sau „E. Gr-r“, iar piesele lor se numeau:

„Copilul răsfățat. Comedie într-un act.“

„Leneșa. Dramă (!) într-un act.“

„Sărăcia, cinstea, fericirea, sau orfana din Marsilia. Dramă în cinci acte.“ Și toate pe același calapod.

Mi-a căzut nu de mult în mînă o cărțulie, „Insemnări despre viața și opera lui Jukovski“, de P. Basistov, cărțulie care se dovedi a fi una din vechile mele cunoștințe. A fost suficient să-mi arunc ochii asupra titlului ca să-mi dau seama că văzusem o carte la fel în dulapul din clasa noastră. Atunci nu-mi stîrnise interesul, pe cînd acum chiar și coperta ei decolorată și tiparul vetust mă făcură să-mi amintesc cu atîta emoție acele timpuri de demult, încît simții dorința s-o cercetez mai îndeaproape.

...Unul dintre capitole poartă un titlu solemn și misterios: „Istoria sufletului lui Jukovski reconstituită după poeziile lui“. Alt capitol e intitulat mai scurt: „Caracteristicile filantropiei lui Jukovski“. Aici se relatează pe larg cum a trimis Jukovski, prin lacheul său, o sută de ruble unei scriitoare care-i oferise în dar un volum; cum i-a făcut apoi personal o vizită acelei doamne și cum a stat de vorbă cu drăgălaș de candida ei fetiță despre foloasele pe care le aduce studiul gramaticii limbii ruse.

Autorul cărții vorbește cu o discreție și grație puțin comune despre origina lui Jukovski, care, după cum bine se știe, era fiul nelegitim al

bogatului moșier Bunin și al unei turcoaice, Salha, aflată în captivitate.

„Moșierul... Afanasi Ivanovici Bunin — scrie acest biograf — avea cîteva fete, dar nici un băiat, astfel că înfie bucuros pe copilul care se născuse orfan (!) ; mama lui Jukovski, Lizaveta Dementievna, fu primită și ea în casa lui Afanasi Ivanovici"...

Din fericire, puțini dintre colegii mei de clasă se mulțumeau cu colecția de cărți pe care le administra părintele Evgheni Obolenski. Făceam rost de cărți de pe unde puteam și le schimbam între noi.

În ce mă privește, eu eram mai norocos în aceste explorări decît foarte mulți dintre colegii mei. Mă aprovizionau cu cărți și frații Lebedev și Grișanin. Pe deasupra, citeam tot ce procura fratele meu mai mare pentru mine sau pentru el.

Nu peste mult timp făcui cunoștință cu proprietarul noii „Librării și papetării", de curînd deschisă în orașul nostru. Aici dădui pentru prima oară de „Mica bibliotecă Stupin", iar mai tîrziu de o serie întreagă de ediții din colecția „Posrednik" și din cea a „Comitetului din Petersburg pentru răspîndirea culturii".

În afară de faptul că aceste cărțulii erau ieftine, mie îmi păreau — mai ales cele din „Mica bibliotecă Stupin" — deosebit de atrăgătoare.

Copiilor le place tot ce este mic, sau, mai bine zis, le place să vadă în format mic tot ceea ce este de obicei mare. Dar obiectul respectiv trebuie să fie autentic, adică să păstreze

toate trăsăturile și proporțiile celui de dimensiuni normale.

Cărțile din colecția Stupin, deși erau de dimensiuni miniaturale, îmi păreau că au însușirile arătate. Se vede că editorul găsise înfățișarea cea mai potrivită — format și literă, culoarea coperții — și fusese bine inspirat în alegerea unor povestiri care cadrau cu o colecție ieftină, accesibilă tuturor pungilor.

Nici chiar numele editorului nu mi se părea întîmplător. Fără voia mea și oarecum instinctiv i-am găsit un sens, asociindu-l de cuvîntul „treaptă" [1]. Fiecare cărțulie din această colecție era pentru mine treapta unei scări.

Nu-mi amintesc numele autorilor decît la foarte puține dintre cărțile citite la vîrsta aceea ; numele editorului mi-a rămas, în schimb, bine întipărit în minte.

Nu sînt singurul care-mi aduc aminte cu recunoștință de cărțile din acea bibliotecă. Mulți dintre contemporanii mei mi-au mărturisit că și lor le făcuseră bucurie acele volumașe mici ca niște jucării, dar în rest cu totul asemănătoare cărților serioase.

Copiilor nu le e străină recunoștința și știu s-o păstreze în inimi mult timp.

Închizînd ochii, îmi reprezint și astăzi cu cea mai deplină claritate și pînă în cele mai mici amănunte „Librăria și papetăria" din Ostrogojsk. Acolo mi-a fost dat să văd întîia oară pe poliți cantități atît de mari de hîrtie

[1] *Stupen* (rus.) — treaptă.

curată, de o calitate excelentă : topuri întregi de coli albe, netede, tăiate frumos, cu linii și pătrățele albăstrii sau fără nici un fel de linii și pătrățele.

Și cîte nu erau acolo, în afară de hîrtie! Cărți groase în legături imprimate cu aur, și altele subțiri, cu coperți de culoare deschisă și împodobite cu desene minunate, maculatoare voluminoase cu coperțile de carton lucios. Dar acolo se puteau vedea lucruri și mai ademenitoare, așezate sub sticlă, pe tejghea : bricege — unele splendide, de sidef, altele mai negre și mai simple — penare pictate, albume de poezii, radiere cu niște elefanți negri sau roșii imprimați pe ele, rigle, compasuri, un foarte bogat sortiment de penițe, de la cea mai mică și mai subțire, care aproape că nu cîntărea nimic, pînă la altele mari, galbene, pe care era gravat citeț numărul 86.

Nici o prăvălie din oraș nu mi se părea atît de interesantă și de bogată ca aceasta, deși avea o firmă mai modestă și era plasată într-un local mai strîmt decît acelea ale băcăniilor și ale magazinelor de galanterie. E drept că nici nu era atît de frecventată.

Vedeai intrînd cîteodată, pentru cîteva clipe, un grup gălăgios de elevi și eleve de liceu, sau de „județeni“, și îmbulzindu-se la tejghea ca să cumpere tot soiul de mărunțișuri : caiete cu sugative roze, hîrtie de desen geometric sau artistic, creioane lucioase, netede, mirosind atît de plăcut a lemn și a vopsea, și să admire între timp abțibildurile expuse. După aceste poze „de

lipit“, cu desene presate și ușor reliefate, înfățișînd cununi de trandafiri purpurii și îngerași dolofani, se dădeau în vînt, de fapt, elevele mai mici.

Proprietarul magazinului, un om liniștit și serios, semănînd cu poetul Nekrasov, nu lăsa astfel de clienți să zăbovească prea mult în fața tejghelei. În schimb, manifesta toată bunăvoința față de amatorii de lectură, care puteau sta ore întregi nesupărați, în fața rafturilor cu cărți. Îi vedeai deschizînd liniștiți, fără grabă, carte după carte, și discutînd îndelung între ei sau cu proprietarul despre ceea ce „voise să spună“ autorul în cutare nuvelă sau roman.

Dintîi, proprietarul magazinului mă categorisise printre clienții pe care-i interesau penițele și pozele și abia mai tîrziu — după o jumătate de an sau un an — intuind în mine pe cititorul pasionat, începu să mă lase binevoitor să mă apropii de rafturi. Așa că răsfoiam și eu cu grijă romanele și nuvelele voluminoase, iar volumașele de versuri le citeam dintr-o răsuflare chiar acolo, pe loc.

Nu treceau nici două zile fără să trec pragul „Librăriei și papetăriei“.

Se vînduseră și pînă atunci cărți în orașul nostru dar un asemenea propagator al culturii ca proprietarul noii librării nu mai fusese. Era un fel de semn al vremii.

*

Tot un semn al vremii a fost și venirea la liceul nostru a unui nou profesor de limba și literatura rusă : Nikolai Alexandrovici Popovski.

Vechiul profesor de literatură, Antonov, era un om zgîrcit la vorbă şi rigid, care nu îngăduia nici un fel de libertate, nici în gîndire, nici în expresie. Îl înspăimînta cea mai mică abatere de la litera textului. O dată, întîlnind în lucrarea unui elev din clasa a opta expresia „gîndire profundă", a subliniat-o cu două linii şi a scris pe margine: „Profundă poate fi numai o groapă".

De ce numai o groapă şi nu şi marea sau oceanul, o ştia numai Stepan Grigorievici. Poate că nici nu credea în existenţa oceanelor, prezenţa acestora nefiind niciodată semnalată prin partea locului.

Profesorul nostru de literatură, banalitatea întruchipată, era un om încrezut şi cu apucături de bădăran. În timpul orei faţa lui părea de piatră. Prea puţin îi păsa ce părere aveau despre el elevii, cărora abia catadicsea să le arunce o privire fugară pe sub ochelari.

La fel îi priveşte pe călători, prin ferestruica ghişeului, un casier bătrîn şi obosit de la căile ferate, care-şi observă clienţii numai cînd se iscă vreo neînţelegere sau vreo sfadă.

Era greu să ţi-l închipui pe Stepan Grigorievici fără redingota lui cu epoleţi aurii, care atîrna pe el ca un sac. Slut nu era de loc; dimpotrivă, se distingea prin regularitatea trăsăturilor feţei şi prin lipsa oricărui semn particular, merite pe care le aprecia atît de mult în lucrările scrise ale elevilor.

Stătea ţeapăn şi nemişcat pe scaunul său de profesor pînă la sfîrşitul orei şi dacă-şi ridica

mîna, o făcea numai ca să-şi scarpine îngîndurat obrazul, să-şi netezească barba sau ca să pună în catalog un doi ori un trei, în cazul cel mai bun un patru. Rar îşi răsfăţa elevii cu vreun cinci; nota lui preferată era unu.

Ni se părea că Cizmarul nu se va despărţi de noi pînă la absolvire, dar a fost să fie altfel. Clasele au fost împărţite între el şi noul profesor.

Într-o bună zi, fără să ne fi prevenit cineva, acesta-şi făcu apariţia în clasă. Urcă vesel şi sprinten la catedră. Era un om tînăr, drept de statură şi aproape cu un cap mai înalt decît predecesorul său, destul de înalt şi acela, dar surpat parcă înainte de vreme.

Profesorul cel tînăr era originar din sud. Îl trădau faţa smeadă, părul şi barba de un negru lucitor, ochii căprui care priveau cu îndrăzneală şi deschis pe sub sprîncenele stufoase şi îmbinate.

Încă din primele zile după ce-şi făcuse intrarea în clasa noastră, elevii aflară totul despre Nikolai Alexandrovici Popovski, pînă în cele mai mici amănunte.

Se interesară unde locuia şi la cine lua masa; aflară că absolvise seminarul teologic şi apoi universitatea, că nu venise singur în oraş, ci împreună cu sora lui, studentă, care-i semăna mult, şi că între ei vorbeau mai adesea moldoveneşte, limba lor maternă, deşi cunoşteau la perfecţie şi rusa.

Noul profesor a fost primit de toată clasa cu interes şi chiar cu o oarecare curiozitate, pe

deplin justificată de altfel. Popovski se deosebea atît de mult de predecesorul său şi de ceilalţi colegi ai lui din liceu! Pe elevi îi trata politicos, spunîndu-le tuturor „dumneata". După prima lucrare scrisă înapoie foarte repede caietele, fără să fi dat nici o notă.

În locul cifrelor puse cu cerneală roşie, găsirăm la sfîrşitul fiecărei lucrări cîteva scurte observaţii. In caietul lui Kolea Iastrebţev, unul dintre primii din clasă, erau notate următoarele:

„Totul e corect, nici o greşeală, dar limba e săracă şi incoloră. Mai multă lectură. N. P."

În primele ore, Nikolai Alexandrovici s-a mulţumit să stea de vorbă cu noi despre tot soiul de lucruri şi abia după aceea a început „să asculte"; chiar şi lucrul acesta l-a făcut din bancă, adică fără să cheme elevii la tablă sau la catedră. Celor care nu prea ştiau lecţia, inovaţia aceasta le plăcea fiindcă din bancă auzi mai bine ce ţi se suflă, una, şi apoi mai poţi trage cu coada ochiului la cartea deschisă în pupitru. Şi chiar aşa făceau mulţi: îi răspundeau lui Popovski, fie după suflat, fie după carte. Ceilalţi, văzîndu-i, rîdeau de naivitatea noului profesor, convinşi fiind că nu vedea înaintea lui nimic în afară de cartea pe care o ţinea în mînă şi că nu auzea decît propria lui voce.

De la o vreme, maeştrii cei mai înveteraţi şi dibaci ai suflatului şi fiţuicii lăsară la o parte orice jenă la orele lui Popovski.

O abilitate cu totul aparte poseda în această artă Stiopa Cerdînţev. Îşi punea în joc toate

însuşirile ca să-i ducă de nas pe profesori şi să-şi facă praf colegii cu şotii neaşteptate şi îndrăzneţe. Acasă era răzgîiat şi profesorii îl urneau cu greu dintr-o clasă într-alta. In primul său an de liceu, Stiopa se distinse prin furtul unei oale cu terci de hrişcă, din cuptorul lui Rodion, portarul, cu riscul de a-şi frige mîinile, în care sufla tot timpul. Fireşte că nu furase de foame, ci ca să facă pe viteazul. Cît despre mîncare, o înfulecase totuşi, pînă la ultimul strop. Cîţiva ani la rînd după aceea din „Terci" nu mai era scos.

Colegii îl luau peste picior, admirîndu-i sincer totodată neîntrecuta îndemînare. Dibaci şi zelos, împînzise aproape toată clasa cu un păienjeniş de fire pe care se transmiteau fiţuicile de la o bancă la alta. Cînd era scos la răspuns, reuşea prin nu ştiu ce tertip să-şi lipească fiţuica de o latură a catedrei, chiar sub nasul profesorului.

La sfîrşitul anului şcolar, profesorul de matematici îi dădea de obicei posibilitatea de a-şi îndrepta doiul şi de a-l schimba în trei. Dar Cerdînţev nu învăţa şi nici nu rezolva probleme, aşa cum făceau ceilalţi, dar nici cu mîinile în sîn nu stătea. El se pregătea de răspuns umplînd sîrguincios cu cifre tot spatele tablei, unde transcria de pe fiţuici soluţiile problemelor pe care — după anumite informaţii căpătate nu se ştie de unde — putea să i le dea profesorul. Şi cînd, în cele din urmă, era scos la lecţie, el scria atît de apăsat şi cu atîta înverşunare cifră după cifră pe tablă, încît creta i se

sfărîma în mînă și trebuia să treacă mereu în spatele tablei, unde se păstrau bucățile de cretă de rezervă. În felul acesta reușea, de bine de rău, să rezolve problema și căpăta un trei. Mai mult nici nu-i trebuia.

Cînd avea de rezolvat o problemă în caiet și nu la tablă, pe Stiopa îl scotea din încurcătură fițuica pe care o ținea ascunsă în mînecă. Era prinsă cu un elastic și, îndată ce se ivea o primejdie, dispărea cît ai clipi în mînecă. Probabil că anume în acest scop purta Stiopa — el singur din toată clasa — manșete scrobite.

Realitatea e că la orele lui Popovski nimeni nu se grăbea să ascundă fițuicile, iar telegraful secret, prin care comunica Stiopa Cerdînțev cu celelalte bănci, funcționa din plin.

O dată însă, în timp ce răspundea lunganul de Sîrovatkin, căruia Stiopa îi sufla liniștit și abia auzit, uitîndu-se în cartea pe care o avea deschisă pe bancă, Nikolai Alexandrovici se posomorî pe neașteptate, se aprinse la față și rosti tare și răspicat :

— Șezi, Sîrovatkin ! Destul. Dumitale am să-ți pun doi pentru felul cum ai răspuns iar lui Cerdînțev doi pentru purtarea sa.

Și deschizînd cu zgomot coperta groasă a catalogului, profesorul scrise cu o mișcare hotărîtă pe una din paginile lui două note mari de doi. Erau primii doi pe care-i dădea de la venirea lui în clasa noastră.

Nimeni nu se așteptase la așa ceva. Toată clasa amuți, iar Sîrovatkin și Cerdînțev întrebară aproape într-un glas :

— Pentru ce, Nikolai Alexandrovici ?... Pentru ce ?

Popovski se ridică.

— Cum pentru ce ? Mai aveți îndrăzneala să întrebați ? Mai mult de o lună am răbdat această bătaie de joc. Vedeam totul, numai că-mi era mie rușine — rușine, înțelegeți ? — să vă prind asupra faptului, ca pe niște găinari de rînd. Pe cine credeți că păcăliți voi ?... Dacă vreți să rămîneți niște agramați, n-aveți decît. Dar atunci n-aveți de ce să ocupați locurile acestea în bănci. Puteau să stea în ele niște băieți cinstiți și capabili, care s-ar fi ales cu ceva.

Nikolai Alexandrovici tăcu o clipă, apoi continuă mai calm :

— Uite ce e, domnilor ! Nu m-am făcut profesor ca să-i sîcîi pe elevi cu unu și doi, să-i las la arest, sau să-i scot afară din clasă. Dați-mi posibilitatea să vă învăț și nu să mă războiesc cu dumneavoastră !

Tăcu iar, așteptînd parcă un răspuns. Noi tăceam, de asemenea.

Deodată zîmbi și rosti cu glasul lui obișnuit, egal și sonor :

— Așadar, sper că veți sfîrși cu comedia aceasta stupidă și vom trăi în pace. Pe dumneata, Cerdînțev, te rog ca în prima pauză să-ți iei de-aci ingenioasele dumitale invenții. Sper că nu vei mai avea nevoie de ele. Încearcă să trăiești cinstit. Îți propun să încheiem o

învoială. Mîine veţi avea lucrare scrisă. Te scutesc de ea, cu condiţia să înveţi aci, în prezenţa mea, o lecţie pe care ţi-o voi da eu. Nu te teme, o să fie vorba de două-trei pagini, nu de mai mult! Pentru aceasta am să-ţi dau media anuală trei, poate chiar patru şi ai să treci clasa fără corigenţă. Ne-am înţeles? De acord?

Cerdînţev încuviinţă din cap.

— Ei, foarte bine. Şi acum la revedere.

De partea cealaltă a uşii, sunetul strident al clopoţelului se revărsa de-a lungul coridoarelor. Ora se sfîrşise.

★

A doua zi, profesorul nostru cel nou intră în clasă foarte bine dispus. Era o zi de primăvară, bătea vîntul, dar nu era frig. Casele de lemn, multe la număr în oraş, căpătaseră o culoare întunecată din pricina umezelii. Erau mai negri şi arborii golaşi. Tot oraşul părea desenat în cărbune.

In clasa noastră era deschisă o ferestruică ce dădea în grădina publică, pe unde aleile nu se uscaseră încă. Un vînt uşor făcea mereu să se umfle pe pereţi hărţile imense ale Europei şi Asiei, cu munţii lor cafenii, cu şesuri verzi şi mările albastre.

Căldura primăverii şi aerul proaspăt şi tare ne învăluiau într-un soi de somnolenţă. Priveam la catedra vopsită în galben şi negru, dată cu un lac strălucitor, şi ni se părea că pluteşte undeva departe, cu profesor cu tot, devenind tot mai mică şi mai mică. Era necesar un efort de voinţă pentru a birui această stare de toropeală plăcută.

Deodată, din grădina publică se auzi desluşit o voce gravă, lenevoasă şi blajină de femeie:

— Mişutka, ei, Mişutka, unde eşti? Nu vrei lăptic, puişor?...

Nu ştiu de ce, dar în timpul orelor, tot ce ajunge în clasă, străin, neaşteptat, deosebit din lumea aceea liberă de afară, care-şi trăieşte viaţa ei, totdeauna pare comic şi bizar. Aşa s-a întîmplat şi de astă dată. Băieţii izbucniră în rîs şi careva din banca ultimă reluă cu acelaşi glas tărăgănat şi plin:

— Mişutka, ei, Mişutka!...

Nikolai Alexandrovici nu dădu nici o atenţie acestei ieşiri cam obraznice. Se mulţumi să zîmbească uşor şi închise catalogul în care terminase de notat absenţele. După aceea ne dădu tema pentru lucrarea în scris, măsură de vreo cîteva ori clasa dintr-un capăt în altul şi se aşeză lîngă Stiopa Cerdînţev.

— Ei, iată, Cerdînţev, spuse el, astăzi o să dovedim întregii clase că ştim să lucrăm. Nu-i aşa? Hai să învăţăm pe dinafară pînă la sfîrşitul orei pagina aceasta şi jumătate. Dacă ai să-mi răspunzi măcar pentru un trei, n-am să-ţi

stric vara. Și nici nu e vorba de asta în fond, ci de faptul că trebuie să înveți, în sfîrșit, să mergi drept înainte și nu să o cotești încoace și încolo, ca iepurele... Ei, să fie într-un ceas bun!

În clasă domnea tăcerea. Se auzeau doar scîrțîitul penițelor și pașii ușori ai lui Nikolai Alexandrovici, care se plimba agale prin clasă, cu mîinile la spate.

Din cînd în cînd, toți ne întrerupeam involuntar din scris și aruncam o privire curioasă lui Stiopa, care-și învăța lecția. Era o priveliște nemaivăzută! Stiopa ședea cu capul plecat, cu obrajii dolofani sprijiniți în pumni, uitîndu-se printre genele abia întredeschise cu ochii lui și așa destul de mici și de obicei atît de șireți. Se vede că privirile noastre îl tulburau. El, căruia îi plăcea atît de mult să se fălească față de noi cu îndrăzneala lui nesăbuită, acum ședea tăcut și cuminte ca un bandit călare care se predase și fusese dezarmat.

Ora se apropia de sfîrșit. Unul după altul predam caietele lui Nikolai Alexandrovici, sau le duceam singuri la catedră. Acum, după ce terminasem de scris, nu ne mai dezlipeam privirea de la Stiopa.

El nu se mai uita în carte și se ocupa cu cele mai diverse treburi: ba scotea cu greu un ceas nou, negru, din buzunarul din față al pantalonilor, ba îl vîra înapoi și se apuca să-și ascută cu migală creionul.

De! Dacă nu s-ar fi lăsat prins atît de prostește cu o zi înainte, n-ar fi fost nevoit acum să stea fără treabă. Ar fi mînuit cu repeziciune și îndemînare încercatul arsenal al fițuicilor lui, fără să piardă o clipă în zadar. Acum însă nu mai avea încotro. El și-a făcut-o singur, ca un neghiob, cedînd povețelor acestui viclean afurisit, care timp de o lună întreagă făcuse pe prostul numai ca să-l prindă mai bine în cursă pe bietul Stiopa...

În sfîrșit Nikolai Alexandrovici se apropie de banca lui Cerdînțev și se opri uitîndu-se la el întrebător.

Cerdînțev tăcea.

— Ei, ce se aude? Sper că ești gata? întrebă Popovski.

Stiopa își plecă și mai mult capul rotund, tuns scurt.

— De ce taci? Te întreb, poți spune lecția?

Stiopa se ridică anevoie și, privind într-o parte, rosti printre dinți:

— Nu pot...

— Dar ai pregătit măcar ceva în decursul acestei ore? insistă Popovski, cu o dîră de speranță. O pagină, măcar o jumătate de pagină?

Stiopa se îmbufnă într-un fel ciudat, suspină și-și dădu drumul lacrimilor. Începu să plîngă ca un copil mic, cu sughițuri, înecîndu-se și ștergîndu-și ochii cu pumnii.

Nikolai Alexandrovici se alarmă:

— Ce-i cu dumneata, Cerdînțev?...

— Nu pot, Nikolai Alexanîci! Zău, nu pot!

— Ce nu poți?

— Nu pot ține minte nimic!

— Doar nu ești tîmpit, Cerdînțev! Cînd te gîndești cîtă muncă, șiretenie, inventivitate ai depus dumneata ca să-ți înșeli timp de cîțiva ani profesorii!... Și să muncești cinstit nu ești în stare?

— Nu! rosti Cerdînțev într-o șoaptă abia auzită.

Singuri

Cînd prin curtea pustie a fabricii, tîram pe jos un băț între orășelele construite de mine, imaginînd povestea unui erou pribeag, nici nu-mi trecea prin minte că jocul acesta era un fel de prefigurare a propriei mele sorți.

Deosebirea consta numai în faptul că eroul meu era matur cînd reușea să iasă din anonimatul provinciei și să pătrundă în lumea largă, plină de evenimente, pe cînd în viața mea cotitura aceasta s-a produs mult mai devreme.

Ajunși de la periferie în oraș, n-am avut pace nici doi ani, că și începură pregătirile pentru o nouă plecare — și nu altundeva, ci de-a dreptul în capitală, la Piter, la Sankt-Petersburg! Mutarea aceasta nu însemna de loc înfăptuirea marilor planuri ale tatii. I se oferise pur și simplu de lucru la Petersburg, la o mică fabrică, aflată pe atunci abia în construcție.

Eu și fratele meu mai mare cutreierasem cu imaginația toate străzile capitalei, familiare din lectura lui Pușkin și Gogol, cînd aflarăm

că noi doi aveam să rămînem la Ostrogojsk, nefiind speranţe de transfer la vreunul din liceele din Petersburg.

Mama ne consola, promiţîndu-ne două călătorii pe an la Petersburg: în vacanţa de vară şi în cea de iarnă. Restul anului urma să locuim la Ostrogojsk, la unchiul nostru.

Şi aşa cum visam pe vremuri, un tren se apropie cu zgomot de peron şi luă cu sine din Ostrogojsk nu toată familia noastră, ci numai pe mama, pe surorile şi pe frăţiorul nostru cel mic (tata plecase mai înainte la Petersburg).

Eu şi fratele meu ne văzurăm pentru întîia oară despărţiţi de familia noastră mare şi unită. Ne era dor de ai noştri, dar încercam în acelaşi timp o senzaţie nouă, neobişnuită, de libertate şi independenţă. În lipsa celor mari, începurăm să ducem un trai aproape studenţesc. Ce e drept, fratele meu socotea de datoria lui să aibă grijă ca să nu mă culc prea tîrziu şi să nu rămîn cu lecţia neînvăţată. Misiunea nu era prea uşoară, pentru că şi el era ocupat pînă peste cap cu propriile sale lecţii, cu tot soiul de verbe greceşti şi formule de trigonometrie. Mai mult încă, era pentru întîia oară în viaţă îndrăgostit.

Ştiam, sau mai bine zis, ghicisem lucrul acesta din cîteva frînturi de fraze schimbate între el şi un prieten al lui. Mie nu voia să-mi dezvăluie acest secret; continua, se vede, să mă considere tot copil mic, aşa cum apucase.

Era atît de modest fratele meu şi de sfios, încît nici măcar nu încercă să facă cunoştinţă

cu vesela, bruneta şi cîrlionţata şcolăriţă care pusese stăpînire pe inima lui. Se credea în al nouălea cer dacă reuşea să-i arunce o privire fugară, cînd o întîlnea în grădina publică sau pe stradă.

Faptul că mi se ascundea ceva îl consideram o jignire şi hotărîi să dovedesc fratelui meu şi acelui prieten al lui că depăşisem de mult vîrsta copilăriei.

Făcui cunoştinţă cu un văr al şcolăriţei cu ochi negri (era cu o clasă mai mare decît mine), apoi şi cu ea, şi în scurtă vreme fui invitat la ziua ei onomastică.

E greu de exprimat în cuvinte cît de uluit a rămas fratele meu, cînd i-am spus în treacăt, printre altele, unde urma să-mi petrec seara aceea.

Aveam prea puţini bani de buzunar; totuşi, el îmi cumpără în vederea acestui solemn eveniment un guler scrobit, iar seara închirie în schimbul a zece copeici, pentru mine, o birjă cu două splendide felinare.

Mi-aduc aminte cum am pornit cu birja în zgomotul ce-l făceau roţile pe caldarîmul străzii, în timp ce fratele meu rămînea la o răspîntie, privind trist şi îngîndurat în urma mea.

În seara aceea m-am întors acasă destul de tîrziu — pe la douăsprezece — dar fratele meu nu dormea încă.

M-a descusut îndelung şi insistent, în legătură cu toţi participanţii la onomastică, făcînd eforturi să nu se vadă că mai mult decît orice îl interesa însăşi sărbătorita.

Adormit pe jumătate, îi răspundeam fără chef și cam într-o doară.

De fiecare dată cînd mergeam în vizită în casa aceea, fratele meu mă supunea aceluiași interogatoriu: „Ei, și ea ce-a spus? Și tu ce-ai spus? Și cutare ce-a spus?"

Peste puțin timp ajunsesem să mă simt atît de în largul meu în familia noilor mele cunoștințe, încît nu-mi fu greu să le sugerez să-l invite la ei și pe fratele meu.

Pentru această vizită el se pregăti îndelung: își călcă pantalonii, își curăță ghetele — întîi pe ale lui, apoi pe ale mele.

La început nu prea părea să meargă totul ca pe roate. Fratele meu se simțea stînjenit și tăcea, iar pe liceana cu ochi negri, care și așa era oricînd pornită pe rîs, o apucă din senin un atît de formidabil acces de veselie încît tot timpul își mușca buzele și o podideau lacrimile, care îi jucau în stropi mari pe genele dese. Maică-sa o privea dojenitor, iar fratele meu stătea îmbufnat și cu obrajii aprinși, bănuind, probabil, că el era pricina acestei dezlănțuiri de veselie.

Ca să salvez cumva situația, apelai la dreptul meu de vechi cunoscut al gazdelor și îi propusei fratelui meu să ne citească ceva. Simțeam că aceasta îl va scuti de obligația de a întreține o conversație silită și dezlînată, ajutîndu-l să-și biruie timiditatea. La liceu era considerat un recitator desăvîrșit și luase parte de nenumărate ori la serate literare. Se vede însă că se simțea mult mai puțin tulburat cînd

citea în fața publicului din sala de festivități, decît aici, în salonașul modest, sub privirea iscoditoare și ironică a acestor ochi negri.

El răsfoi mult timp un volumaș de Cehov, neștiind ce bucată să aleagă.

— Citește „Chirurgia"! îi șoptii, atingîndu-l ușor peste braț.

Recunoscător, frate-meu îmi făcu un semn din cap, tuși ușurel și în odaie se făcură auzite pe neașteptate două glasuri care se întrerupeau unul pe celălalt: unul plîngăreț și fonfăit, iar celălalt răgușit și gros.

Atenția ascultătorilor fu cîștigată chiar de la primele rînduri.

Eram mîndru de fratele meu și îmi închipui că tînăra noastră gazdă îi era sincer recunoscătoare pentru că putea, în sfîrșit, să dea drumul hohotelor ei nestăvilite de rîs, fără teama de a supăra pe cineva.

În general, toți rămaseră foarte mulțumiți. Îl lăudară pe fratele meu și la plecare ne rugară să venim mai des.

De astă dată ne culcarăm aproape fără să schimbăm vreun cuvînt. Fratele meu era cufundat în gîndurile lui, iar eu mă bucuram că nu trebuia să răspund la nesfîrșitele lui întrebări în timp ce mă luptam cu somnul.

Eram absolut convins că în foarte scurt timp el va face neapărat uz de invitația de a merge mai des în familia fetei. Dar aceasta nu se întîmplă. Se ducea rareori la noile sale cunoștințe, sfătuindu-mă și pe mine „să nu abuzez de ospitalitate".

Pe atunci priveam lucrurile mult mai simplu și nu puteam înțelege asemenea scrupule excesive. Abia mulți ani mai tîrziu am priceput cîtă importanță da fratele meu acestor întîlniri, fiindcă pentru el fiecare din ele era un adevărat eveniment.

★

În aceste luni de trai nesupravegheat și aproape independent, începui să mă abat tot mai des pe la noua noastră „Librărie și papetărie", unde, în afară de faptul că se putea găsi o carte recentă, abia sosită din capitală, mi se oferea și prilejul de a sta de vorbă despre literatura contemporană cu amatorii de lectură, printre care cel mai pasionat era parcă însuși stăpînul prăvăliei, un om cu plete lungi și cu barbă ascuțită.

Abia atunci, în primii ani ai secolului, aflai de fapt — ca și ceilalți tineri de vîrsta mea — ce este „literatura contemporană".

La liceu, studiul literaturii nu trecea de Turgheniev și Goncearov, dar și pe aceștia îi învățam abia în ultimele clase. Pe lîngă aceasta, la ei ajungeam — și înaintea lor, la Jukovski, Pușkin și Gogol — pe un drum anevoios și lung, prin Antioh Cantemir, Sumarokov și Heraskov [1]. Ni se părea că facem o călătorie printr-un deșert al plictiselii, unde aproape că nu întîlneai vreo oază.

[1] *Sumarokov A. P.* (1717—1777), scriitor rus, reprezentant al clasicismului ; *Heraskov M. M.* (1733—1807), scriitor rus a cărui operă marchează trecerea de la clasicism la sentimentalism.

Dacă dădeam în liceu de vreun profesor inteligent și talentat, el putea să ne mai trezească interesul — și aceasta numai sporadic — pentru unele fragmente izolate, mai puțin desuete din Lomonosov și Derjavin. În textele acelea prăfuite descopeream cu uimire accente viguroase și originale.

În ce-i privește pe profesorii obișnuiți, aceștia izbuteau să ni-l prezinte pînă și pe Derjavin ca pe o prelungire a deșertului reprezentat de Antioh Cantemir și Heraskov.

Și nu numai pe Derjavin. Profesori de rusă ca greoiul și răgușitul nostru Stepan Grigorievici Antonov, care nu degeaba fusese poreclit pe viață „Cizmarul" de recunoscătorii săi elevi, reușeau să-i învechească și să-i minimalizeze și pe Pușkin, laolaltă cu Lermontov și cu Gogol.

Așa cum se introduce în corpul omenesc vaccinul pentru a nu se îmbolnăvi cu adevărat, tot așa ni se crea nouă cu timpul — prin obligația agasantă de a toci unele fragmente din „Evgheni Oneghin" (în special cele referitoare la anotimpuri), și de a scrie caracterizări paralele ale lui Oneghin și Lenski, sau ale Tatianei și Olgăi — imunitate față de Pușkin, parcă din grija de a nu ne „îmbolnăvi" de-a binelea de el.

Și acest lucru le reușea cu vîrf și îndesat profesorilor noștri de literatură. După ce aveai de-a face cu ei, nu era ușor să sesizezi farmecul și prospețimea unor versuri extrase din poemele lui Pușkin. Iar repetarea la nesfîrșit

a fragmentelor lirice din proza lui Gogol parcă ne lăsa bătături pe creier.

Cu toate acestea, de bine, de rău, liceul ne punea în contact cu literatura clasică, deşi predată după şablonul oficial. Cît priveşte literatura contemporană, liceul n-o recunoştea de loc, ca şi cum ajunsă o dată la „Rîpa" lui Goncearov, toată literatura noastră se ducea de rîpă!

De lucrările noi, moderne, biblioteca liceului se temea mai rău ca de foc. Ea semăna cu un ceas ale cărui arătătoare se opriseră la o oră depăşită de mult.

Ne pomenirăm însă la un moment dat că aripile ne-au crescut şi ni s-au întărit atît de mult, încît pornirăm singuri în căutarea unei lecturi în stare să potolească foamea noastră juvenilă de sentimente şi gînduri noi.

Căutam unde puteam, pe la colegi şi cunoscuţi, ultimele ediţii ale scriitorilor clasici şi contemporani, care nu miroseau a colb şi a aer închis de cămară, ci a cerneală proaspătă de tipar.

Nu-mi amintesc cum şi cînd a nimerit în mîinile fratelui meu, iar după aceea şi în ale mele, un număr subţire al unei reviste săptămînale de format mare, care purta titlul „Niva"[1], scris cu litere mari şi ornamentate.

[1] *„Niva"* — „revistă literară pentru lectură în familie", editată la Petersburg (1870—1918) ; publicînd în supliment operele clasicilor ruşi şi reproduceri după operele unor pictori renumiţi, a jucat un important rol cultural.

Numărul cuprindea, tipărit la loc de frunte, un capitol din „Invierea", noul roman al lui Tolstoi, cu ilustraţii de pictorul Pasternak.

Pe atunci se vorbea mult despre Tolstoi, enunţîndu-se asupra lui păreri contradictorii. Oameni dintre cei mai diverşi manifestau interes pentru viaţa şi doctrina lui, pentru conflictele cu biserica şi cu guvernul. Unii îi spuneau apostol şi ascet, alţii nu voiau în ruptul capului să creadă în sinceritatea acestui conte căruia i se năzărise să-şi cîrpească singur cizmele şi să umble desculţ.

Nu-i de mirare că ne-am aruncat cu lăcomie asupra respectivului capitol al romanului lui Tolstoi, care ne căzuse întîmplător sub ochi. Să adunăm tot romanul, să căutăm toate numerele revistei „Niva", de la primul pînă la ultimul, nu era de loc uşor. Cu toate acestea, le-am găsit şi am fost răsplătiţi din plin pentru osteneala noastră: în această carte ni se dezvăluia pentru prima oară viaţa reală, care ne înconjura asemenea aerului.

Cele mai captivante dintre romanele pe care le citisem pînă atunci — ale lui Turgheniev, Goncearov, Grigorovici — înfăţişau totuşi fapte din trecut, chiar dacă acel trecut nu era prea depărtat. Aci însă, actualitatea ne era adusă aproape, chiar sub ochii noştri, filtrată pe deasupra prin judecata severă şi înţeleaptă a unui artist cum era Tolstoi.

„Invierea" lui Tolstoi a însemnat începutul contactului nostru cu literatura modernă, literatură pe care liceul o ocolea cu atîta grijă.

Aflam rînd pe rînd nume noi, desluşeam glasuri pe care nu le auzisem pînă atunci.

Interesul pasionat pentru scriitorii contemporani începea la noi cam în acelaşi fel cum începe de obicei dragostea. Printre figuri de tot soiul ţi se pare că s-a ivit un chip necunoscut care te atrage printr-un inefabil aparte. Încă nu-l remarci din mulţimea celorlalte chipuri, dar memoria l-a şi reţinut, pentru orice eventualitate, aproape fără participarea conştiinţei. Are însă loc o a doua întîlnire şi trăsăturile cunoscute trezesc în noi bucurie; le privim cu mai multă atenţie. Şi aşa, pe neobservate, cunoştinţa, care pînă de curînd părea atît de oarecare, devine o parte a vieţii noastre, ne hotărăşte soarta şi nici nu ne putem închipui cum de am putut trăi fără ceea ce acum ne este atît de drag şi prezintă pentru noi atîta importanţă.

Îmi amintesc de prima impresie pe care a lăsat-o asupra mea, la un spectacol de teatru, glasul ironic, fremătînd de un voios elan, al tînărului Cehov. Pe atunci încă nu ştiam cine era Cehov şi titlurile scenetelor lui: „Ursul", „Cererea în căsătorie", le-am reţinut înainte de a-i şti numele. Ne deprinserăm apoi, pe neobservate, să-i citim cu voce tare povestirile scurte. Le savuram sprinteneala, simplitatea, veridicitatea impecabilă a observaţiei.

Mi-ar fi greu să-mi amintesc cînd şi cum am învăţat să recunoaştem în fiecare nouă pagină de Cehov privirea scrutătoare, serioasă şi atentă, care pătrundea pînă în străfundurile epocii noastre, şi care devenise pentru noi indiciul cel mai sigur că aveam de-a face cu o scriere a lui Cehov.

El se insinua în viaţa noastră pe-ndelete, lin, nepromiţîndu-ne parcă nimic, dar lăsîndu-ne în conştiinţă o urmă tot mai adîncă şi mai durabilă.

Cu totul altfel şi nu treptat, făcurăm cunoştinţă cu opera unui alt mare scriitor care se ivise la hotarul dintre cele două veacuri, şi anume cu a lui Gorki.

Auzisem numele acesta cu mult înainte de a fi deschis întîia dată un mic volumaş al lui, cu coperta verzuie.

În frînturile de biografie, care ajungeau pînă la noi, ale acestui nou scriitor, în însăşi fiziomia şi chiar în numele lui era ceva neliniştitor şi atractiv în acelaşi timp.

Gorki [1]... Numele acesta părea să vorbească despre un destin amar, înrudit cu multe destine în Rusia. El suna totodată ca un protest, ca o sfidare, ca promisiunea unui amar adevăr.

Şi ce viaţă fantastică şi multiformă, reală pînă la cruzime, plină de poezie în acelaşi timp, ni se înfăţişa din paginile tinereştilor lui povestiri! El părea un vînt venit de undeva din stepă sau dinspre mare, care ne-a deschis dintr-o dată toate ferestrele şi uşile.

Aflarăm pe neaşteptate şi fără putinţă de îndoială că mai sînt şi în zilele noastre pe pămînt oameni cutezători, îndrăgostiţi de libertate, capete care nu ştiu să se-aplece, că poţi

[1] În traducere, Amarul.

să-ți alegi viața pe care ți-o dorești și nu să umbli pe poteci bătătorite de mult.

Pînă și numele eroilor lui Gorki ne captivau prin rezonanța lor inedită, neobișnuită pentru auz, aproape legendară.

Mulți dintre adulți dădeau neîncrezători din cap, încercînd să ne convingă că Gorki era un impostor care pătrunsese abuziv în grădinile turghenieviste ale literaturii ruse și că nuanțele folosite de el erau grosolane, iar eroii săi ireali.

Dar nici un fel de observații sceptice nu mai erau în stare să răcească entuziasmul tinerimii, care se îndrăgostise de acest autor.

Îmi amintesc de întîia lectură a rîndurilor ample, vibrînd de o forță reținută, cu ritmul lor stăpînit, ale „Vestitorului furtunii“ :

„Peste-a mării pace sură vîntul strînge negri nouri...“

Trăgeam mult aer în piept și citeam versurile acestea cu toată amplitudinea vocii, străduindu-ne să reproducem cînd sunetele stridente, cînd pe cele profunde, ca de goarnă, atît de clar deslușite în cuvintele răsunînd ca o chemare :

„...el dă țipăt, iară norii bucurie-aud în glasu-i...
...Așa strigă... El prorocul biruinței :
— Izbucnească dar furtuna !...“ [1]

Aveam vreo treisprezece-paisprezece ani cînd, împreună cu colegi de-ai mei din clasele superioare, priveam cu luare aminte la o ilus-

[1] *Gorki*, Poeme, ed. „Cartea Rusă“, 1957, pp. 5—6. În romînește de Mihai Beniuc.

trată care trecea din mînă în mînă. Înfățișa pe un tînăr cu pomeții ieșiți în afară, cu chipul posomorît și visător, cu părul neted căzîndu-i drept pe tîmplă. Purta o cazacă încinsă cu o curea.

Era Gorki.

Nici nu bănuiam pe atunci că voi avea curînd prilejul să-l întîlnesc și că această întîlnire va avea o influență decisivă asupra întregii mele vieți.

Marile așteptări

Sosi, în sfîrșit, vacanța, vacanța aceea pe care urma s-o petrecem la Petersburg.

Bulevardul Nevski, cheiurile cu monumentul lui Petru pe unul din malurile Nevei și cu sfincșii pe celălalt; fortăreața Petru și Pavel și Palatul Amiralității, Palatul de iarnă și Grădina de vară — toate acestea ne apăreau în minte cînd încercam să ne imaginăm Sankt-Petersburgul, orașul acesta măreț, atît de cunoscut și de enigmatic.

Știam că n-o să locuim nici pe Cheiul englez sau pe cel francez, nici pe Bulevardul Nevski. Dar și bulevardul al cărui nume era trecut pe plicurile scrisorilor primite de la părinți ni se părea strălucitor, cu ceva festiv în el. La urma urmelor nu era o stradă oarecare, ci un bulevard! Și ce nume răsunător avea: „transbalcanic“!

Ai noștri nu ne scriseseră niciodată cum arăta Bulevardul Transbalcanic și casa în care se instalaseră. În cărțile poștale primite de la mama abia încăpeau nenumăratele ei întrebări

privind sănătatea noastră, felul cum învățăm, dacă nu ni s-au ros hainele în coate, dacă nu ni s-au tocit pingelele.

Tata ne scria rar, dar mai pe larg. Scrisorile sale, pătrunse de o dragoste generoasă, conțineau multe povețe bune, dar nici un cuvînt în legătură cu locuința: la ce etaj stăteau, dacă apartamentul se afla în curte sau avea ferestrele spre stradă, dacă era situat în centru sau la periferie.

Toate acestea urmau să rămînă un mister pînă la sosirea noastră la Petersburg.

★

Ne-am pregătit de drum ușor și repede, nu cum se pregătiseră ai noștri, care începuseră să-și facă bagajele aproape cu două săptămîni înainte de plecare.

Fratele meu, obișnuit a nu-mi încredința niciodată treburile care necesitau ordine și o precizie deosebită, își luă asupra lui toată grija împachetării. Se găsi, totuși, și pentru mine o misiune de răspundere: să tocmesc un birjar și să mă îngrijesc ca birja să fie dis-de-dimineață, fără cea mai mică întîrziere, la poarta noastră.

Dădui ocol unui șir întreg de birji pînă găsii, în sfîrșit, un birjar care să primească să ne ducă la gară pentru șaizeci de copeici.

Era încă întuneric beznă cînd copitele cailor bocăneau pe podul din apropierea gării. În trăsură mai erau două fete care se oferiseră pe neașteptate să ne conducă pînă la Kopanișce,

gara cea mai apropiată: eleva cu ochi negri, care-i plăcea atît de mult fratelui meu, și o prietenă a ei. Drumul pînă la gară îl făcurăm pălăvrăgind, rîzînd și cîntînd și nici nu observarăm cînd ni se ridică în față, ca din senin, o clădire de cărămidă, cu ferestre înalte și înguste. Era gara.

Birjarul dădu jos de pe capră coșul nostru, clătinînd din cap și spunînd:

— Mai rar așa domni veseli! De cînd mă știu, n-am văzut așa ceva! Pe chestia asta ar fi cazul să mai dați zece copeici!...

I-le-am dat.

Mi se părea că niciodată încă nu s-a apropiat locomotiva atît de năvalnic și de gălăgios de peron, că niciodată n-au strălucit atît de tare și de vesel băncile galbene din compartimente, ca în dimineața aceea.

Ne urcarăm în tren cu o ușurință nepăsătoare, nu ca restul pasagerilor, care nu mai isprăveau luîndu-și rămas bun de la cîte cineva și tot foindu-se pe lîngă lucrurile lor. De altfel nici nu erau mulți călători. În compartimentul nostru, în afară de noi patru, nu mai era nimeni. Ne simțeam liberi și nestingheriți; însoțitoarelor noastre le dădu chiar prin gînd să danseze amîndouă între șirurile de bănci. Își amintiră însă imediat că nu mai aveam timp prea mult și ne invitară să dejunăm la repezeală împreună cu ele. Din coșulețul lor apărură farfurioare, furculițe și cuțite înfășurate în hîrtie, iar apoi niște plăcinte, pîrjoale, sandvișuri și mere, rînduite frumos dedesubtul tacîmurilor. Ele nu ne lăsară nici să ne atingem măcar de proviziile noastre, fiindcă mai aveam de făcut un drum atît de lung.

Pe geam se vedea soarele abia răsărind și făgăduind timp frumos. Ce păcat că nu puteam petrece împreună toată această minunată zi de mai!

Șuierul prelung și răsunător al locomotivei ne aminti deodată că era vremea să ne despărțim.

În timp ce ne conduceam prietenele pînă la platforma vagonului, fratele meu promise să le scrie des și le dete amîndurora adresa noastră din Petersburg. Ele se mulțumiră să clatine sceptic din cap: o să ne mai aducem noi aminte de ele cînd ne vom vedea ajunși în forfota capitalei?

Se și purtau cu noi ca niște provinciale modeste dintr-un colț îndepărtat de țară, care stăteau de vorbă cu oameni ce duceau la Petersburg o viață mondenă, plină de plăceri.

Fratele meu nu apucă să le răspundă ceva, că trenul nostru se opri, se dădu înapoi, gata să ne răstoarne, și se opri iar.

Fetele ne strînseră repede mîinile și coborîră în goană pe peron.

*

Instalați într-o birjă cu coviltirul de piele ridicat — ploua mărunt — intrarăm într-o curte de pe Bulevardul Transbalcanic.

Era o curte cum nu mai văzusem: curată, largă, pavată neted, avînd o grădiniță într-unul

din colțuri. În jurul casei de cărămidă, cu etaj, se înălțau o mulțime de statui de marmoră albă și neagră, așezate la întîmplare de la un zăplaz la altul. Cele mai multe înfățișau femei triste, aplecate în fața unor altare, cu veșmintele căzîndu-le în falduri, precum și niște îngerași cîrlionțați care-și înălțau cu grație micile lor brațe rotunde, cu vinișoare de marmoră.

Oare aici ne va fi dat să locuim, în curtea aceasta, în căsuța aceasta îmbietoare și arătoasă? Vai, nu: aci stă proprietarul, patron în același timp al unui atelier de sculptură, italianul Botta, iar birja noastră ne duce mai departe, în curtea din fund. Aici casele-s mai proaste. Zidurile lor de cărămidă nu-s căptușite cu plăcile acelea netede de culoare roz-cenușie, ca la proprietar; nu-s nici măcar tencuite. Dar nici aceasta nu e curtea noastră. Birjarul ne duce mai departe, în cea de a treia, înconjurată de clădiri scunde și ticsită toată de niște căruțe mari cu hulubele ridicate în sus.

Abia intrarăm în această de-a treia curte, și simțirăm că ne asurzește o larmă pestriță: lovituri de ciocan, plînsul sfîșietor al unui copil, sunetele răgușite ale unei armonici, nechezatul și tropăitul mărunt al cailor în grajd.

Urcarăm o scară îngustă, cam murdară, cufundată în semiîntuneric, la etajul uneia din clădiri.

Aceasta era prin urmare locuința noastră din capitală, din Petersburg! O puteam ghici fără nici o explicație: era suficientă o privire aruncată pe fața de masă de pluș, nițeluș roasă,

pe care o știam încă din Maidan, pe vechiul și binecunoscutul scrin împodobit cu două sfeșnice de argint, pe lampa mare de petrol atîrnînd deasupra mesei.

Tata observă decepția noastră și ne spuse cu glasul lui obișnuit, ferm și vioi ca totdeauna că această locuință nu e decît un adăpost vremelnic și că ne vom muta curînd de aici. Vom avea o locuință frumoasă și spațioasă lîngă fabrică, dincolo de bariera Moscovei.

Deocamdată ne făgăduia să ne arate Petersburgul. În vederea acestui scop, va ieși a doua zi mai devreme de la lucru și, dacă nu va ploua, ne va plimba cu vaporașul pe Fontanka și pe Neva, ne va duce la grădina zoologică și ne va cumpăra pe Bulevardul Nevski vestitele pateuri de la Filippov.

Se vede că ne socotea tot niște copii, așa cum ne știa, și ne propunea un program care, în urmă cu doi ani, ne-ar fi entuziasmat la culme. De altminteri, sincer vorbind, nu ne dădeam în lături nici acum de la o plimbare cu vaporul sau de la plăcintele lui Filippov, deși știam că Petersburgul poate oferi mult mai mult decît ne promite cu inima lui generoasă tata.

★

În ziua aceea minunată și festivă, în care tata ne-a plimbat pentru prima oară prin Petersburg, ne-a cumpărat bilete pe cheiul plutitor care se legăna ușor sub picioarele noastre,

ne-a așezat în fața unei măsuțe de marmură într-o cafenea în aer liber, întrebîndu-ne atent dacă mai vrem înghețată, ne simțeam într-adevăr aproape copii, în orice caz mai tineri decît eram. În cele cîteva luni, de cînd eram despărțiți, ne dezobișnuiserăm de o asemenea grijă care acum ne înduioșa peste măsură.

Dar oricît de multe am văzut în această întîie zi, orașul l-am cunoscut și l-am simțit mai deplin numai cînd, după cîteva zile, luai hotărîrea de a-i cutreiera singur străzile.

Mă bucura însuși mersul prin oraș. De pe imperiala tramvaiului cu cai, unde ajungeam pe o scăriță îngustă, îmi plimbam privirile peste rîndurile ordonate de case înalte și severe, care păreau că se contopesc într-o singură clădire imensă, întinzîndu-se de la o întretăiere de străzi la alta.

...Tramvaiul cu cai merge atît de domol, încît reușesc să citesc aproape toate firmele frizeriilor, cofetăriilor, restaurantelor, băncilor, societăților de asigurare, ale magazinului de pompe funebre, ale pivnițelor de vinuri și ale caselor de amanet.

La noi în Ostrogojsk era o singură librărie; aici librăriile ocupă cartiere întregi. Unele sînt uriașe, cu vitrine de cristal, dar mai dai și de altele în care vînzătorul și clientul abia încap.

Îmi vine să sar din mers de pe scara tramvaiului și să mă afund în această pădure deasă de cărți. Dar n-am timp. Mă așteaptă Bulevardul Nevski, Piața Senatului, Neva.

Și iată-mă pășind pe Bulevardul Nevski. Înaintea mea strălucește aurul șters al săgeții de pe turnul Amiralității, avînd în vîrf o corăbioară cu contururile dantelate. Bulevardul Nevski e atît de larg, încît casele de pe ambele laturi par mai scunde decît sînt de fapt. E drept că nici nu sînt prea înalte, ceea ce face ca aci să fie mai multă lumină, mai mult spațiu decît pe alte străzi. Și cît de vesel și de festiv răsună tropotul nenumăratelor copite pe pavajul de lemn!

Două șuvoaie de oameni se mișcă în sens contrar pe trotuarele largi pavate cu lespezi de piatră.

Sînt cu desăvîrșire singur în mulțimea aceasta pestriță de oameni care se zoresc să ajungă undeva sau se plimbă liniștiți. Faptul că aici nu mă cunoaște nimeni și nici eu nu cunosc pe cineva mă face să mă simt așa de liber, ca și cum mi-ar fi dăruit cineva căciula ce te face nevăzut.

Cutreier orașul necunoscut fără nici o călăuză, dar recunosc totul: podurile, statuile, catedralele, palatele, arcadele. Ai zice că am mai fost cîndva aici și de aceea găsesc cu atîta siguranță drumul spre Piața Senatului, spre Neva și spre monumentul lui Petru.

Dacă în urmă cu cîteva zile, în timp ce umblam cu tata prin Petersburg, mi se părea că sînt mic, în schimb aici, lîngă balustrada de granit a Nevei, sau lîngă piedestalul de stîncă pe care Călărețul de Aramă a încremenit în

avîntul unui salt, mă simt un om pe deplin matur, care participă la viață, la istorie, la poezie...

Amurgul de vară m-a înșelat: nici n-am observat cînd s-a așternut noaptea albă a Nordului. Străzile începură să se golească încetul cu încetul. Pornii spre casă, trăgînd cu urechea la ciocănitul distinct al pașilor mei și scrutînd cu privirea penumbra ușoară și transparentă a serii albăstrii, prin care se putea vedea totul.

Prin scuaruri, deasupra gazonului retezat, pluteau fîșii albe de ceață. Mirosea a reveneală și a pămînt, ca și cum nu m-aș fi aflat la Petersburg, ci undeva la periferie, prin niște grădini de zarzavaturi.

Mireasma aceasta simplă și neașteptată făcea să pară și mai stranie noaptea aceea fără beznă, care nu semăna de loc cu alte nopți.

Între timp, orizontul se înroșise. Întîile văpăi ale dimineții umpleau ferestrele de sus ale caselor.

Acasă ai mei mă așteptau îngrijorați. Se bucurară atît de mult de întoarcerea mea, încît nu mă mai dojeniră, iar eu le-am fost recunoscător că nu mi-au umbrit cu nimic prima mea noapte albă.

*

Vacanța noastră se apropia de sfîrșit și nu știam noi înșine dacă ne bucura sau ne întrista apropiata întoarcere la Ostrogojsk.

Ne simțeam triști la gîndul că iar ne vom despărți de ai noștri, și ne părea rău să părăsim Petersburgul, care abia ni se înfățișase în toată măreția lui. Pe zi ce trecea însă tot mai drag ni se părea, și mie și fratelui meu, îndepărtatul, micul Ostrogojsk, clădit aproape în întregime din case de lemn, unde era liceul nostru, unde locuiau toți colegii și prietenii noștri de-o vîrstă cu noi.

Dacă m-aș fi pomenit pe neașteptate la Ostrogojsk, nu știu încotro aș fi dat fuga mai întîi, pe care din colegi aș fi mers să-l văd întîi. Aș fi vrut să văd totul și pe toți deodată, să fiu iarăși ocupat pînă peste cap, să fiu necesar fiecăruia, așa cum fusesem înainte de plecarea la Piter.

La fel trebuie să se simtă soldatul care se întoarce din permisie într-un regiment îndepărtat, unde are o situație anumită, îndatoriri precise și legături cu alți oameni statornicite de multă vreme.

Nici noi nu ne-am dat seama cum începurăm a număra zilele rămase pînă la plecare. Mai nerăbdător se arăta a fi fratele meu. El purta regulat corespondență cu Ostrogojskul și păstra cu grijă scrisorile care-i soseau de acolo. Eu luam lucrurile mult mai ușor și tot timpul vacanței n-am scris nimănui nici un rînd.

La amintirea acestui lucru, aveam remușcări și-mi era și mai dor de Ostrogojskul pierdut undeva departe.

Orașul acesta modest, în care nu se afla nici un palat, nici un arc de triumf și nici un monu-

ment în piață, mi se părea pe atunci mult mai populat și mai plin de lume decît festivul Petersburg, cu mulțimea lui de locuitori.

Începusem să mă descurc destul de bine pe străzile capitalei; pe multe din ele le bătusem pe jos de la un capăt la altul, le privisem și ziua și seara, la lumina felinarelor cu gaz. Dar dincolo de zidurile de piatră ale clădirilor cu multe etaje nu-i simțisem încă pe oameni, pe cei care locuiau în ele, nu-mi puteam reprezenta ambianța în care trăiau și felul lor de viață.

Familiile din capitală cu care părinții mei apucaseră să facă cunoștință rămăseseră de fapt și aici provinciale, trăind în locuințe provizorii, întîmplătoare și fără nimic atrăgător.

Dar pe adevărații petersburghezi, pe cei originari din oraș, încă nu-i știam.

Peste puțin timp însă — încă înainte de a fi plecat la Ostrogojsk — avui prilejul să cunosc pe unii și chiar să mă împrietenesc cu ei.

Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Unul dintre noii cunoscuți ai părinților mei îmi citise versurile și-i vorbise despre mine unui mecenat celebru în oraș. La rîndul lui, acesta îmi lăudă poemele și traducerile, și nu oricui, ci lui Stasov în persoană.

Vladimir Vasilievici Stasov mă chemă la el.

Omul acesta, care pe atunci — în vara anului 1902 — era în vîrstă de șaptezeci și opt de ani, mă primi prietenește, cu o amabilitate bătrînească dar și cu o anumită circumspecție ascunsă. Probabil că nu era prima oară cînd i se aduceau tot soiul de muzicieni, pictori și poeți

precoci și el știa prea bine cît de rar îndreptățesc aceștia marile speranțe pe care le pun prietenii și rudele în ei.

E posibil, pe de altă parte, să fi fost pur și simplu istovit după o zi lungă, încărcată de convorbiri cu diverși oameni. În orice caz, pregătindu-mă să-mi citesc versurile, îi văzui pleoapele mari, lăsate în jos, și mi se păru că doarme.

Deodată își deschise ochii. Aveam în fața mea un chip cu desăvîrșire schimbat: era înviorat, întinerit. Așa devenea întotdeauna cînd îl interesa sau îl mișca ceva.

Începui cu traducerile, trecui apoi la versuri originale și, în sfîrșit, prinzînd curaj, îi citii în întregime un poem hazliu despre liceul nostru din Ostrogojsk. Ascultîndu-mă, Stasov rîdea în hohote, ștergîndu-și lacrimile și silindu-mă să repet unele pasaje mai caustice.

Din acea zi a început în viața mea seria de întîmplări care i-au schimbat cu desăvîrșire mersul.

Petersburgul încetă să mai fie pentru mine un oraș străin, necunoscut, alcătuit din clădiri similare cu multe etaje, închise ermetic. Casa lui Stasov, atît de petersburgheză prin caracterul ei și prin tot spiritul care domnea în ea, îmi deschise larg ușile, legîndu-mă dintr-o dată cu orașul acesta auster și inteligent.

Mă duceam aproape în fiecare zi la Vladimir Vasilievici, cînd acasă, cînd la Biblioteca publică.

Cu cîtă curiozitate lacomă, cu ce sentiment de fericită așteptare a ceva nou, urcam de fie-

care dată scara largă, așternută cu un covor roșu, care nu ducea în sala de lectură, ci în încăperile spațioase și liniștite ale depozitului de cărți, unde lucrau, singuri sau cîte doi într-o cameră, cercetătorii din aparatul științific al bibliotecii.

Stasov nu avea un cabinet de lucru separat. În fața unei ferestre mari care dădea în stradă, era așezată masa lui grea de scris, împrejmuită cu panouri. Erau niște vitrine cu portretele lui Petru I la diferite epoci. În unele gravuri era înfățișat numai pînă la brîu, îmbrăcat într-o platoșă de oțel; în altele era înfățișat întreg, înveșmîntat într-o mantie. Pe alte gravuri era prezentat călare pe un cal ridicat pe picioarele dinapoi. Trăsăturile aspre, voluntare și energice ale lui Petru, precum și echipamentul lui de luptă imprimau pașnicului ungher din depozitul de cărți o atmosferă aparte, de însuflețire războinică. Adevărul e că numai „pașnic" nu se putea numi ungherul lui Stasov din bibliotecă. Aici se purtau întotdeauna dispute furtunoase, al căror suflet era bătrînul acesta înalt, spătos, cu barbă lungă, cu nas mare, acvilin și cu pleoape grele. Pe Stasov nu-l vedeai niciodată gîrbovit; pînă în ultimele zile și-a purtat sus neînduplecatu-i creștet cărunt. Vorbea cu glas tare și chiar cînd voia să comunice un secret aproape că nu cobora glasul; doar își acoperea convențional gura cu palma, așa cum făceau pe vremuri actorii, cînd își rosteau „aparte"-urile.

Stasov se purta cu mine fără nici un fel de amabilitate protectoare, tratîndu-mă ca pe

un om mare, deși mă tutuia și mă numea „Marșaciok". Mai tîrziu, de cîte ori ne întîlneam, îmi adăoga o nouă poreclă glumeață: „Marșaciok — Sudaciok — Ciudaciok — Usaciok"[1] etc.

Mai des îmi spunea însă mai scurt: „Sam" (diminutiv de la Samuil) și pe o carte pe care mi-o dăruise scrisese: „Sam, să fii întotdeauna *tu însuți*[2] și să nu mă uiți niciodată. Îți doresc să crești cît mai repede mare de tot — de un stînjen!"

Îmi amintesc că la una din primele mele întîlniri cu el rămăsesem în bibliotecă la Vladimir Vasilievici pînă la ora cînd trebuia să-și termine ziua de lucru.

Părăsirăm împreună biblioteca și cotirăm spre Bulevardul Nevski, continuînd o discuție începută.

Era spre seară, se făcuse aproape cinci, dar soarele continua să strălucească puternic. Pe străzi era animație. Trecătorii se uitau tot timpul la uriașul cu barba sură, larg în pași, și la băiatul cu șapcă de licean pe care lucea emblema compusă din două litere: „L. O." („Liceul din Ostrogojsk") și care abia se putea ține de el.

După cîțiva pași, Stasov luă o birjă spre cartierul Peski, strada Rojdestvenskaia VII, unde locuia. În drum opri la librăria lui Suvorin.

[1] Diminutivele cuvintelor șalău, om sucit, mustăcios.

[2] Joc de cuvinte în limba rusă, *sam* însemnînd eu însumi, tu însuți etc.

Vînzătorii îl întîmpinară ca pe o veche cunoştinţă. După ce glumi cu ei (rar se întîmpla ca Vladimir Vasilievici să nu recurgă la vreo glumă), îi rugă să-i aleagă o colecţie întreagă de cărţi apărute într-o ediţie ieftină a lui Suvorin. Colecţia aceasta cuprindea volumaşe de Puşkin, Lermontov, Baratînski [1], Gogol, toate legate în aceeaşi culoare.

Cînd ieşirăm în stradă, Vladimir Vasilievici îmi spuse într-o şoaptă rostită cu glas tare, cum îi era obiceiul:

— Toate acestea-s pentru tine. Ai să le iei în Ostrogojskul tău!

De atunci am mai fost de multe ori la Stasov, ca să-l însoţesc pînă în Rojdestvenskaia VII.

Cît de clar mi-au rămas în memorie aceste drumuri! Îmi plăcea să iau loc în trăsura largă lîngă Vladimir Vasilievici, să stau cu el de vorbă privind în dreapta şi în stînga, aplecîndu-mi involuntar urechea la zgomotul copitelor, înăbuşit pe pavajul de lemn şi sonor pe caldarîm.

...Văd apărînd în faţa noastră intrarea principală a unei case cenuşii cu mai multe etaje, din cartierul Peski.

După ce-i plăteşte cu dărnicie birjarului, Stasov se dă jos din trăsură şi urcă repede scara, luîndu-mi-o înainte şi continuînd din mers, peste umăr, convorbirea începută.

[1] *Baratînski, E. A.* (1800—1844), poet liric rus, cunoscut în special prin elegiile sale.

Trage cu putere de mînerul clopoţelului şi ai casei ghicesc pe dată că s-a întors stăpînul.

După ce schimbă cu ei cîteva cuvinte afabile şi glumeţe, Stasov trece în biroul său. E o încăpere destul de strîmtă şi îngustă, cu mobilă severă de stil şi cu portrete atîrnate pe pereţi. Mai bine întipărite în minte mi-au rămas două portrete de Repin: unul al lui Lev Tolstoi şi celălalt al surorii lui Vladimir Vasilievici, Nadejda Vasilievna, o femeie admirabilă, una dintre fondatoarele Şcolii superioare de fete Bestujev. O lampă de perete cu oglindă aruncă o lumină molcomă pe chipul inteligent, aspru şi concentrat, pe părul lins ce se iveşte de sub boneta de culoare închisă, pe mîinile ei slabe, încrucişate.

Vladimir Vasilievici se întinde pe o veche sofa îngustă, cu intenţia de a se odihni pînă la prînz, însă nu-i place şi nu ştie să se odihnească. După o jumătate de oră e iarăşi în picioare. Ne aşezăm în jurul unei mese mari la care au stat nu o dată Musorgski, Borodin, „Romanul" (cum îl numea Stasov pe Rimski-Korsakov), Repin, Şaleapin...

Dar parcă îmi plăcea şi mai mult să-l vizitez pe Stasov la vila lui de la ţară, aflată nu departe de Pargolov, în satul Starojilovka. Vladimir Vasilievici mă punea să dorm peste noapte în camera lui de la etaj şi mă trezea adesea cu şoapta lui tunătoare:

— Dormi, Sam?

După acest apel nu mai dormeam, firește, și profitînd de insomnia de bătrîn a amfitrionului, îl asaltam cu o ploaie de întrebări.

Pe cine nu cunoscuse el în viață! Nici nu-mi venea să cred că mîna aceea, pe care o țineam atît de des într-a mea, strînsese cîndva mîna fabulistului Ivan Andreievici Krîlov și pe a lui Aleksandr Ivanovici Herzen, autorul „Amintirilor și cugetărilor“ și redactorul revistei „Kolokol“ [1].

Stasov era vechi prieten cu „Lev cel Mare“, cum îl numea invariabil pe Lev Tolstoi. Îi cunoscuse îndeaproape pe Goncearov și pe Turgheniev, cu care purtase nesfîrșite dispute pe teme muzicale și literare.

Mi-a povestit o întîmplare petrecută cu Turgheniev la un restaurant (Stasov spunea „la un birt“), unde luau împreună dejunul. Din vorbă în vorbă, ajunseră la un moment dat, pe neașteptate, să fie de aceeași părere. Turgheniev rămase atît de uluit, încît sări imediat de la masă, alergă la fereastra deschisă și strigă cu glasul lui subțire, aproape feminin:

— Legați-mă, pravoslavnicilor! Turgheniev a înnebunit: a ajuns să aibă aceeași părere cu Stasov!

La nenumăratele mele întrebări, Vladimir Vasilievici răspundea bucuros și pe larg.

[1] *„Kolokol“* — gazetă editată în 1857—1867 de A. I. Herzen și N. A. Ogariov, inițial la Londra, iar spre sfîrșit la Geneva, și răspîndită clandestin în Rusia. „Kolokol“ milita împotriva autocrației, a iobăgiei etc.

Una singură din întrebările mele l-a înmărmurit.

Fără să-mi dau seama, făcui o gafă:

— Dar pe Derjavin l-ați cunoscut, Vladimir Vasilievici?

— Pe Derjavin?! repetă Stasov încet și uimit. Te pomenești că ai să mă întrebi dacă l-am cunoscut cumva și pe bătrînul Matusalem!

De atunci am căutat să nu-i mai pun lui Vladimir Vasilievici întrebări atît de nesocotite.

Ar fi fost mare păcat dacă mă lăsa în plata domnului și ajungea la concluzia că nu merita să stea de vorbă cu mine despre acele timpuri apuse, asupra cărora aveam o idee cît se poate de confuză.

Pentru că lucrurile pe care mi le povestea Stasov erau pentru mine o punte aruncată spre o epocă măreață și foarte îndepărtată. Vladimir Vasilievici se născuse în 1824, an în care murise Byron. Pe vremea copilăriei și a adolescenței lui, vîrstnicii mai vorbeau încă despre Războiul pentru Apărarea Patriei din 1812 ca despre un eveniment pe care-l trăiseră personal. De asemenea, era încă foarte proaspătă amintirea răscoalei decembriștilor, cu toate interogatoriile, denunțurile și pedepsele care i-au urmat. Vladimir Vasilievici avea treisprezece ani cînd a murit Pușkin. Tînăr fiind, pe vremea cînd era student la Facultatea de Drept, citea multe pagini de Gogol, în prima lor tipăritură. A fost singurul om care, împreună cu Liudmila Ivanovna Șestakova, l-a condus pe fratele ei, Mihail Ivanovici Glinka, la ultima lui plecare în

străinătate. Cît îi privește pe Musorgski și Borodin, Stasov ar fi putut istorisi despre ei mai mult decît oricare dintre contemporanii lor rămași în viață.

Din păcate, eram încă prea tînăr și nu puteam să trag tot folosul care se cuvenea din mărinimia cu care consimțea Vladimir Vasilievici să-mi împărtășească ceea ce păstra vasta lui memorie.

Se străduia, cu o grijă înduioșătoare, să mă apropie de tot ceea ce îi era lui însuși mai drag decît orice altceva.

M-a dus la Academia de Arte, unde-l rugă pe Ivan Ivanovici Tolstoi, vicepreședintele Academiei, să-mi arate desenele biblice ale lui Alexandr Ivanov. Mă lua cu el la concertele de orgă, la care se executa muzică de Bach, compozitor pe care-l punea mai presus de toți ceilalți.

Îmi aduc aminte cum, după unul din aceste concerte, scutură cu putere din cap spunînd:

— Și după toate astea să mori? Nu, nu sînt de acord!

Pe cînd mă pregăteam să plec din Petersburg, Stasov își făcea și el bagajele, urmînd să meargă la Iasnaia Poleana, la Lev Nikolaevici Tolstoi. Pentru Vladimir Vasilievici aceasta nu era o simplă călătorie în vederea unei vizite, ci un adevărat pelerinaj.

„Lev cel Mare" ocupa în viața lui un loc aparte, de cea mai mare importanță. Se cunoșteau de multă vreme. Își scriau mereu și de fiecare dată cînd vedea pe plic literele mari,

fine și nu prea lizibile, ale scrisului lui Tolstoi, Stasov se bucura ca un copil.

Fără să-și cruțe timpul și puterile, aduna pentru Lev Nikolaevici materiale privitoare fie la ancheta în afacerea decembriștilor, fie la războiul cu Șamil [1]. Tolstoi nu-și drămuia rugămințile, știind că bunul Vladimir Vasilievici, care de mult ținea la el, era gata să-i scoată și din piatră seacă toată documentația necesară. Mi se întîmpla să văd adesea pe masa lui Stasov de la Biblioteca publică plicuri voluminoase ce urmau să fie expediate la Iasnaia Poleana.

De altfel Stasov mai adunase cu aceeași rîvnă plină de abnegație cîndva materiale pentru Borodin și Musorgski, iar pe vremea mea tăcea același lucru pentru unii compozitori și pictori încă tineri și necunoscuți.

*

Cu cîteva zile înainte de a ne despărți, Vladimir Vasilievici mă duse la un fotograf, celebru și la modă pe atunci, Karl Karlovici Bulla, care-și avea atelierul pe Bulevardul Nevski, la doi pași de Biblioteca publică.

Karl Karlovici, un om în vîrstă și complet chel, care mai păstra ca vestigiu al tinereții de mult apuse numai niște sprîncene dese, negre ca smoala, se bucură foarte mult văzîndu-l pe Stasov și îndreptă fără întîrziere spre el aproape toată artileria grea a aparatelor sale.

[1] *Șamil* (aprox. 1798—1871), conducător al mișcării de eliberare a populației muntene din Daghestan și Cecenia, îndreptată împotriva feudalilor autohtoni și a politicii coloniale a țarismului.

Vladimir Vasilievici își acoperi însă fața cu amîndouă mîinile și spuse că de astă dată îl adusese la fotografiat pe tînărul său prieten.

Afabilul Bulla, căruia pînă și chelia îi sclipea vesel și sărbătorește, manifestă cea mai vie mulțumire în fața acestei situații și-și întoarse aparatele spre mine.

Probabil că dacă aș fi intrat singur în atelierul lui, m-ar fi lăsat pe mîna ajutoarelor sale mai tinere. Cum însă fusesem adus de Stasov, Bulla socoti de datoria lui să se ocupe personal de mine. Mă mută de mai multe ori de pe fotoliu pe canapea, de pe canapea pe un taburet, îmi întoarse capul cu mișcări line și atente cînd la dreapta, cînd la stînga, studiindu-mi îndelung expresia feței înainte de a descoperi și de a acoperi iar cu un căpăcel rotund ochiul strălucitor al voluminosului său aparat.

Peste cîteva zile mă dusei din nou la fotograf, împreună cu Vladimir Vasilievici, după fotografii. Acestea ne așteptau într-un plic, clar impresionate și retușate cu migală.

Acasă la noi s-a păstrat mulți ani o fotografie care nu se decolorase și nu pălise de loc, înfățișînd un băiat în bluză albă de licean, meditînd profund asupra unei cărți groase. Cartea aceasta o deschisese cu grijă în fața mea Karl Karlovici Bulla și, după cîte îmi amintesc, se intitula „Catalogul celor mai noi aparate și obiective fotografice ale firmei Zeiss“.

A doua fotografie, identică, o primi Stasov. El o așeză cu grijă în portofelul pe care-l ascunse în buzunarul interior al redingotei.

După două zile ne despărțirăm.

Îmi luai la revedere de la Vladimir Vasilievici, pînă la vacanța de iarnă. Ne-a fost dat însă să ne revedem mult mai curînd.

*

După trei zile de drum cu lungi transbordări și opriri, ne pomenirăm din nou la Ostrogojsk. Urma să locuim tot la unchiul, într-o cămăruță strîmtă cu o ferestruică spre curte, ca și cum în viața noastră n-ar fi fost Petersburgul, ca și cum l-am fi văzut doar în vis. După cîteva zile urma să începem a merge din nou la școală și vremea avea să se scurgă la fel cum s-a scurs și anul trecut, și în urmă cu doi ani.

Și totuși, în cele două-trei luni de vară, în jurul meu ceva se schimbase pînă la nerecunoaștere. Altul era Ostrogojskul, altele casele și oamenii.

N-apucai bine să sosesc de la gară, și dădui o raită pe la toți prietenii și colegii mei, pe la frații Lebedev, pe la familia Grișanin, alergînd, ca purtat pe aripi, prin tot orașul și simțind pentru prima oară cît era de mic, cît de lesne îl puteai cutreiera în lung și în lat.

La Petersburg mi se părea că avusesem parte de toate acele întîlniri și impresii noi, de toate întîmplările, numai ca să am ce povesti la Ostrogojsk. Acum însă simțeam că toate gîndurile mele mă purtau spre Petersburg și că așteptam vacanța de iarnă încă înainte ca școala să-și fi deschis porțile.

Pe deasupra ne lovi o supărare neașteptată: prietenele noastre, liceenele, cu care fratele meu purtase o corespondență atît de asiduă în timpul verii, nu mai voiau nici măcar să se întîlnească cu noi.

Purtarea aceasta era cu atît mai stranie și mai inexplicabilă, cu cît nu de mult se oferiseră ele singure să ne conducă, și nu numai pînă la gară, ci pînă la stația cea mai apropiată.

Peste puțin timp lucrurile se lămuriră: toată tărășenia pornea tocmai de la întîmplarea cu condusul.

Cineva le zărise pe fete la gară cînd se urcaseră în vagon împreună cu noi și tot orașul se umplu de bîrfe în legătură cu scurta lor călătorie. Ele însele aflaseră de acest lucru abia cu puțin înainte de deschiderea școlii, cînd mamele lor fuseseră chemate să dea explicații la direcția liceului.

În primele zile căutarăm în fel și chip un prilej să vorbim cu fetele, să le asigurăm că eram gata de orice sacrificiu pentru a le apăra împotriva bîrfelor și a calomniilor. Toate au fost zadarnice; părea că se izolaseră de noi după un zid de netrecut.

Cel mai mult suferea fratele meu. Umbla de colo colo prin odaie frămîntîndu-și mintea în căutarea unei căi de restabilire a adevărului și de salvare a prieteniei rupte atît de neașteptat și de stupid. Dar el înțelegea prea bine că orice pas imprudent putea cel mult să le dăuneze prietenelor noastre, care și așa erau destul de speriate.

În ce mă privește, eu compătimeam sincer atît pe fratele meu cît și pe fete, dar în adîncul inimii eram zbuciumat de alte griji și neliniști. Simțeam că azi, mîine trebuie să se producă în viața mea o cotitură decisivă.

Cu toate acestea frecventam conștiincios școala, scriam versuri hazlii pentru revista pe care continuam s-o scot împreună cu Lionea Grișanin, mă duceam pe la frații Lebedev, unde elevii din clasele superioare purtau aprinse dispute literare și politice, însă din zi în zi așteptam ceva. Ce anume, nu știam nici eu.

Și iată că într-o zi, cînd am venit acasă de la liceu, am găsit pe masă un plic cu următorul text scris cu litere neobișnuite, desenate parcă:

„Domniei sale
Domnului Samuil Iakovlevici
Marșak“

Deschisei cu înfrigurare plicul și zării scris sus, în colțul din dreapta al filei:

Moscova, 15 august 1902.

Scrisoarea era de la Stasov.

Îmi scria că într-una din convorbirile sale cu Tolstoi îi vorbise despre mine.

„...între atîtea convorbiri și bucurii, am găsit un minut în care am început să-i povestesc despre noua bucurie și fericire pe care am încercat-o întîlnind un nou pui de om, un mic licurici, care mi se pare că ar promite pentru viitor ceva bun, curat, luminos și creator. El a

ascultat; dar cu mare *neîncredere*, după cum mă aşteptasem şi cum de fapt trebuia să fie. După aceea mi-a spus cu o minunată expresie a ochilor săi profunzi şi cu zîmbetul său viguros şi bun: „Ah, şi «*Wunderkinder*»-ii ăştia! Cîţi am cunoscut şi de cîte ori m-am înşelat! De cele mai multe ori sînt ca nişte focuri de artificii goale şi inutile. Zboară ce zboară, luminoase şi frumoase, şi deodată pocnesc în văzduh şi dispar. Nu, nu mai cred acum în nici unul din aceştia. Mai întîi să crească, să prindă puteri şi să facă dovada că nu-s numai un foc de artificii!..."

Nu cunoşteam cuvîntul „Wunderkind"; ghiceam totuşi ce voia să însemne şi mă supărai puţin.

În schimb, sfîrşitul scrisorii nu numai că mă consola, dar mă emoţiona aproape pînă la lacrimi.

Stasov scria:

„Şi eu cred la fel — şi eu m-am înşelat de multe ori. De astă dată însă am apărat şi am protejat puţintel pe *neofitul* meu, noua mea bucurie şi alinare! I-am spus că, după părerea mea, e vorba aci într-adevăr de un grăunte de aur. Şi LEV[1] al meu şi-a înclinat parcă puternica lui coamă şi şi-a întors puţin ochii împărăteşti spre mine. Atunci i-am spus: «Vă rog, dar, în numele a tot ce-i sfînt, măreţ şi scump,

[1] Leu (în limba rusă).

faceţi pentru mine următorul lucru: uitaţi-vă la această mică fotografie, făcută abia zilele trecute şi fie ca privirea Dumneavoastră, oprindu-se pe acest chip tînăr şi plin de viaţă, să-i fie ca o binecuvîntare venită de departe!» El a făcut precum l-am rugat şi a privit îndelung chipul tînăr al adolescentului care se trezeşte la viaţă."

E greu de spus ce m-a mişcat mai mult în scrisoarea aceasta: binecuvîntarea mută a lui Tolstoi sau această rugăminte uimitoare a bunului şi entuziastului Vladimir Vasilievici, care nu mă uitase nici la Iasnaia Poleana.

După o lună, el reuşi să-mi obţină transferul la un liceu din Petersburg şi-mi luai rămas bun pentru totdeauna de la Ostrogojsk.

De astă dată m-a condus multă lume: rude, colegi, prieteni, dar în vagon a intrat cu mine numai fratele meu. Atunci înţelesei cu adevărat că mă despărţeam de el întîia oară în viaţă şi pentru multă vreme. Voiam să-i spun la despărţire cuvinte deosebite şi gingaşe, dar el nu mă asculta. Împinse unul din coşurile mele sub o bancă a compartimentului, îl instală pe celălalt pe poliţa de sus, implorîndu-mă să nu cobor în gări, să nu pierd banii şi biletul şi să-i telegrafiez îndată ce voi sosi la Petersburg.

Doar cele trei bătăi limpezi şi stridente ale clopoţelului de pe peron îl siliră să părăsească, în sfîrşit, vagonul.

Trei lumi în Petersburg

Și iată-mă din nou în capitală.

Dacă rîndul trecut mă consideram un musafir la Petersburg și, în timp ce vizitam orașul, căutam să văd și să rețin cît mai multe lucruri, de data aceasta nu mai eram atît de lacom. Eram aici la mine acasă și știam că n-au să fugă nicăieri de lîngă mine nici Piața Senatului, nici sfincșii de pe Neva, nici Insulele.

Acum descoperisem însă o parte nouă, necunoscută încă, a Petersburgului, și anume periferia lui muncitorească: Bariera Moscovei.

Un uriaș arc de triumf, turnat din fontă, după proiectele arhitectului Vasili Petrovici Stasov, tatăl lui Vladimir Vasilievici, încheia Petersburgul palatelor, al monumentelor, al cazărmilor, al cheiurilor de granit și al grilajelor dantelate cu suliți aurite și măști înfățișînd capete de leu.

Dincolo de Poarta Moscovei și de podul de cale ferată Putilov începea o șosea largă și pustie, de ambele părți ale căreia se întindeau

rînduri de case uniforme de lemn, alternînd cu altele de cărămidă, la fel de uniforme, se înălțau coșurile fabricilor și se zăreau prin grădinițe boschete de liliac cu frunzele pline de praf.

Aici, nu departe de azilul de bătrîni Cesmenskaia, înconjurat de arbori rari și rămuroși se afla fabrica la care lucra tata și locuința modestă, așezată într-o ulicioară, în care se mutaseră ai mei de curînd.

*

Acum, cînd îmi amintesc primii ani ai șederii mele la Petersburg, mi se pare că am trăit aici nu într-o singură lume, ci în trei lumi deosebite, care nu semănau de loc între ele și aproape că nu veneau în contact una cu alta.

Una a fost aceea în care m-a introdus uriașul cu barbă sură, furtunatecul, clocotitorul, dar și foarte atentul Vladimir Vasilievici Stasov. Bunătatea lui fără margini nu poate fi mai bine caracterizată decît a făcut-o Șaleapin în memoriile sale, spunînd:

„Omul acesta parcă m-a îmbrățișat cu sufletul său."

Îndată după sosire petreceam ceasuri întregi fie la el acasă, fie în sălile spațioase ale Bibliotecii publice. El mă lua cu sine și la prietenii lui compozitori, pictori, scriitori.

Mă pomenii astfel pe neașteptate introdus în cercul unor oameni adulți care dispuneau de libertate și răgaz berechet ca să stea de vorbă îndelung, cu aprindere, ziua în amiaza mare,

despre vreo simfonie, vreo operă, vreun tablou sau despre vreo carte nouă. Oamenii aceştia celebri şi foarte siguri de ei discutau despre artă cu îndrăzneală, cu seriozitate şi cu un aer mulţumit, ca nişte stăpîni, ca nişte maeştri care o făureau. Pe mulţi îi ştiam după nume încă la Ostrogojsk, înainte de a-i fi cunoscut personal. Şi acum, ascultînd disputele lor gălăgioase, mă simţeam ca unul care ar deschide la mijloc o carte foarte interesantă şi ar fi obligat să ghicească din cîteva aluzii fugare ce s-a petrecut mai înainte, cine sînt eroii acestei cărţi şi prin ce anume sînt legaţi între ei.

Fiecare dintre aceşti oameni ocupa un loc atît de însemnat în viaţă, ca şi în închipuirea mea, încît mi se părea oarecum ciudat să-i văd de atît de aproape, îmbrăcaţi şi încălţaţi la fel cu toată lumea, trăind într-o ambianţă dintre cele mai obişnuite.

Era oare cu putinţă ca omul acesta scund, blajin, cu ochi mici care te privesc cu şiretenie printre pleoapele întredeschise, cu părul ondulat şi cu barba puţin căruntă şi ascuţită, să fie într-adevăr Ilia Efimovici Repin? Dacă l-aş fi întîlnit pe stradă cu pălăria aceasta moale şi îmbrăcat în pelerina lui obişnuită, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut că am în faţa mea pe pictorul celebru în toată Rusia. Semăna mai curînd cu un slujbaş de zemstvă sau cu bibliotecarul nostru din Ostrogojsk.

Iată-l şi pe severul Rimski-Korsakov, un om cu barbă lungă, care-şi priveşte scrutător şi atent interlocutorii prin lentilele duble ale oche-

larilor. Poartă părul tuns scurt în perie deasupra frunţii înalte, iar vestonul îi este încheiat la toţi nasturii. Faţă de mine se poartă cu politeţe şi cu o bunăvoinţă rezervată, dar nu ştiu de ce mă tem puţin de el, aproape cum mă tem de directorul liceului nostru.

Inaltul, corpolentul Glazunov, care zîmbeşte sfios, se poartă mult mai simplu. Are umerii masivi şi gîtul scurt, iar linia oblică a sprîncenelor şi mustăţile mici, lăsate în jos, îi dau un aer de mongol.

In absenţă, Stasov îl alintă cu porecla de „Glazun".

În cercul lui Stasov aproape toţi îşi au poreclele lor familiare, cu care se gratifică reciproc.

Încă nu cunoşteam muzica lui Musorgski, dar auzisem atît de mult despre „Musoreanin" sau „Musinka", încît mi se părea că abia plecase de aici, lăsînd în încăperi ecoul unui rîs zgomotos şi căldura mîinilor sale pe clapele pianului.

La drept vorbind, locuinţa lui Stasov din cartierul Peski s-ar fi putut numi prea bine şi atunci aşa cum i se spune astăzi: „Casa artelor", şi în primul rînd a muzicii.

Aici uşile erau întotdeauna larg deschise maeştrilor vîrstnici şi tineri, compozitorilor, cîntăreţilor, pianiştilor. Aceştia plecau de aici cu puteri noi, iar uneori şi cu proiecte noi.

Eram mai tînăr cu douăzeci, cu treizeci, cu patruzeci, chiar şi cu peste şaizeci de ani decît cei mai mulţi din aceşti oameni, însă aproape toţi mă tratau ca pe un membru mai tînăr al

familiei și nu ca pe un copil. Aceasta mă făcea să mă simt într-adevăr mai vîrstnic, mai liber, mai sigur de mine.

★

Cu totul altfel apăream în ochii colegilor mei și chiar în ai mei înșumi, cînd ședeam în bancă, între pereții oficiali și severi ai liceului unde fusesem transferat în urma intervenției lui Stasov.

Aici eram elev și pe deasupra un nou venit printre alți treizeci de băieți care de cîțiva ani învățau împreună, se împrieteniseră, se băteau și purtau pe ascuns nesfîrșite războaie cu profesorii și cu pedagogii. Nu era atît de ușor să mi-i apropii. Băieții noștri din Ostrogojsk erau în stare să pună o piedică unui nou venit, să-i dea un „bobîrnac" sau să-i tragă o scărmăneală, dar se deprindeau repede cu el, cum se deprind puii de lup cu unul de pripas și nu-l mai deosebeau de ei.

Colegii mei de clasă din Petersburg îl chinuiau pe noul venit cu și mai multă cruzime decît cei din Ostrogojsk, dar nu se grăbeau să-l primească în rîndurile lor nici după ce-l supuneau la toate încercările.

Acest liceu din capitală, care avea o vechime de peste cincizeci de ani și menținuse, după reforma înfăptuită cu puțin timp înainte, studiul integral al limbilor vechi, era considerat un liceu aristocratic.

În Ostrogojsk aveam un singur prințișor în toată clasa, dar și acela dintr-o spiță caucaziană scăpătată. Aici, în schimb, învățau pe vremea

mea și conții Șeremetev, care se formalizau dacă li se scria numele cu semn moale după „t", și prințul Veazemski, și fiul amiralului Dubasov. Erau, totuși, și băieți de obîrșie nu chiar atît de nobilă: fii de profesori universitari, de ingineri, de medici, de comercianți. Dar cînd aveau de-a face cu un nou venit, și ei — cel puțin majoritatea, dacă nu toți — arborau morga și ifosele elitei.

Poate că mi-ar fi fost mai ușor să mă apropii de colegi, dacă apariția mea în liceu ar fi trecut neobservată. Dar preabunul diriginte al clasei noastre, Veaceslav Vasilievici Șcerbatîh, care obișnuia să discute deschis și prietenește cu elevii lui evenimentele la ordinea zilei, consideră necesar să mă prezinte noilor mei colegi.

Voluminos și veșnic bine dispus, el se așeză pe scaunul care scîrțîi sub el și-și începu lecția cam cu aceste cuvinte:

— Domnilor, o știre plăcută. A fost transferat la noi din provincie un tînăr poet în care se pun, ca să zic așa, mari speranțe. Vă rog să-l iubiți și să-l prețuiți!

Aceasta a fost de ajuns ca să devin ținta cîtorva dintre cei mai afurisiți ghiduși ai liceului. Expresia „în care se pun mari speranțe", care li se păru, nu știu de ce, foarte amuzantă, a fost repetată timp de cîteva zile pe toate tonurile. Chiar așa îmi spuneau: „cel cu speranțele" sau „o știre plăcută". Din fericire, poreclele acestea fură repede uitate.

Liceul, ca și cazarma, nu suferă nimic care tulbură rînduiala comună, iar eu mă deosebeam

de restul clasei nu numai prin faptul că scriam versuri, ci și prin înfățișarea mea exterioară. Uniforma școlară, de care mă bucurasem atîta la intrarea mea în liceul din Ostrogojsk, se deosebea mult de cea purtată în capitală. Și în afară de aceasta, costumul meu de uniformă nu era de loc la prima lui tinerețe: nasturii lucioși de la gulerul înalt al bluzei cenușii se îngălbeniseră de mult, cordonul de piele era plin de crăpături, iar pantalonii îmi rămăseseră mici de-a binelea.

Și ceea ce le punea vîrf la toate era faptul că eram pe atunci mult prea scund și nedezvoltat pentru vîrsta mea. (Abia mai tîrziu, în pragul tinereții, i-am ajuns din urmă pe cei de vîrsta mea, atît prin înălțime cît și prin lărgimea umerilor.) Întocmai ca pe vremuri, cînd dădeam ochi prima oară cu ștrengarii desculți și gălăgioși din Maidan, mă simțeam stingher și lipsit de apărare printre noii mei colegi de clasă. Cei mai mulți dintre ei erau băieți vioi, bine făcuți, bine hrăniți și umblau îmbrăcați cu pantaloni negri și cu vestoane de aceeași culoare, bine strînse în talie cu centuri lăcuite.

Încă și mai vizibilă era această deosebire de liceenii din capitală cînd mă aflam pe stradă sau în curtea școlii. Ei aveau mantale de culoare albastră-cenușie, de o croială aproape ofițerească, iar pe șepci aveau niște embleme mititele, elegante, făcute dintr-un metal aducînd a argint mat.

Cît de prost croită și de țeapănă mi se părea acum mantaua mea de postav cenușiu, aspru

și gros! Și cît de stupidă și de inestetică era emblema lătăreață de pe șapca mea mototolită!

E drept că după cîtva timp părinții mă echipară și pe mine cu o uniformă ca toate celelalte, dar în primele zile arătam pe lîngă spilcuiții mei colegi din Petersburg ca un provincial tare pricăjit.

Și numai cu cîteva săptămîni în urmă — pe peronul gării din Ostrogojsk și apoi în vuietul trenului care mă purta spre nord — mă și vedeam devenit un autentic locuitor al capitalei, un petersburghez sadea.

În ce privește orașul propriu-zis, toată splendoarea lui nu mi se părea străină nici acum, cînd după lecții sau în cîte-o sărbătoare hoinăream pe bulevardele drepte și largi, sau stăteam pe una din băncile de granit așezate pe proeminențele semicirculare ale balustradei de pe malul Nevei.

Boboc mai rămăsesem numai la liceu, atît pentru colegi cît și pentru profesori, începînd cu tînărul profesor de franceză, adus de curînd de la Paris, cu ochii sclipindu-i veseli sub lentilele *pince-nez*-ului, și sfîrșind cu Ținzerling, bătrînul și înăcritul profesor de limba greacă.

La Ostrogojsk fusesem timp de cîțiva ani primul în clasă. Chiar și profesorii cei mai cicălitori, care se legau de orice, se purtau respectuos și politicos cu mine, îmi puneau rar întrebări, iar la lecție mă scoteau și mai rar. Aci însă nu aveam încă o reputație cît de cît statornicită și s-o obțin era cam greu: rămă-

sesem cu lecțiile în urmă din pricina mutării, iar manualele din care se învăța la Petersburg — afară de unul sau două — erau altele.

Cel mai bun din clasă era considerat aci un băiat înalt și foarte gras, cu capul rotund, pieptănat lins, cu cărare într-o parte : Vanea Peredelski. Era fiul unui general care se ridicase, pare-se, dintre gradele inferioare.

Ascultam cum răspundea amănunțit, curgător și expresiv la toate întrebările profesorilor și mă gîndeam fără să vreau că Vladimir Ivanovici Teplîh nu i-ar fi aplaudat nici zelul și nici elocința.

Pare-se că existau într-adevăr toate motivele pentru a fi socotit cel mai bun din clasă : aptitudini excepționale, o memorie excelentă, o sîrguință rară. Profesorii însă prețuiau la el mai degrabă alte calități : părea un băiat foarte de ispravă, serios și bine crescut. Puteai să ți-l imaginezi ușor ca viitor procuror sau raportor la senat, sau, poate, ca profesor conferențiind în fața unui auditoriu numeros. Pentru aceasta nici nu avea nevoie de altceva, decît să aștepte să i se fixeze vocea aflată încă în devenire.

Un elev atît de exemplar era cum nu se poate mai pe măsura acestui liceu clasic și oficial, unde în rîndurile corpului didactic nu găseai fosile de genul lui Antonov, dar nici pedagogi de tip nou, tineri, înflăcărați, abia ieșiți de pe băncile universității, cum era Popovski.

Erau, totuși, aici și profesori cu adevărat instruiți, pasionați pentru disciplina lor, care

au lăsat în urmă o amintire frumoasă. Multe generații de elevi își aminteau cu recunoștință de latinistul Reiman. Văd și acum deslușit, în fața ochilor figura unui bătrînel curățel, cărunt, șezînd la catedră, îi aud glasul domol și măsurat, îmi amintesc privirea prietenoasă și atentă ce te fixa pe sub ochelarii cu rame aurite. Preda din timpuri imemoriale limbile clasice în acest liceu clasic prin excelență și nu-și pierdea răbdarea nici atunci cînd elevii schimonoseau în chip barbar limbile greacă și latină. Ne plăcea și de profesorul de geografie Nikolai Feodorovici Arefiev, un om liniștit, inteligent și simplu. Cu toate că purta redingotă de uniformă, nu era un funcționar rutinier și nu reducea studiul geografiei la enumerarea denumirilor de insule și peninsule, de golfuri și strîmtori. În ore îi plăcea mai curînd să vorbească el decît să ne cheme la tablă și cînd ne explica o lecție ne citea pagini întregi din jurnalele de zi ale unor expediții și din însemnările unor călători. De asemenea, nu găseai nimic cazon nici la Pavel Grigorievici Mijuev. Autor al unei cărți despre Noua Zeelandă, colaborator al revistelor lunare progresiste, el ne preda, nu știu de ce, limba germană.

Dar nu acești profesori dădeau tonul în liceu. Liceul păstra neatinsă, împreună cu limbile clasice, rînduiala ceremonioasă și rigidă statornicită în decursul unei jumătăți de veac.

Pe directorul nostru, severul și uscatul Șebeko, care avansase pînă la primul grad de general, îl vedeam rar în timpul orelor. Cînd

își făcea apariția pe coridor, într-una din recreații, pedagogii liceului impuneau într-o clipă tăcerea în clasele din drumul lui.

Și totuși, cu toată disciplina care constituia faima liceului, băieții făceau uneori aici niște trăsnăi pe care nici nu le-ar fi visat ștrengarii cei mai neastîmpărați din Ostrogojsk.

Aceasta se întîmpla mai ales la orele „grecului" Robert Avgustovici Ținzerling, împotriva căruia elevii au purtat un război înverșunat de-a lungul cîtorva decenii. El îi bănuia pe elevii săi de toate păcatele capitale, iar elevii, la rîndul lor, urau din tot sufletul pe acest om cu înfățișarea uscat-hemoroidală, cu barba lui dreptunghiulară îngustă și lungă, pe care ba o tot vîra undeva, îndărătul gulerului, ba o trăgea anevoie afară. E imposibil de calculat cifra totală a notelor de unu și de doi pe care le-a pus în viața lui în cataloage, după cum e imposibil de calculat cîtă apă și ulei de candelă au fost amestecate în cerneala lui.

Circulau prin liceu legende despre nenumăratele farse pe care i le înscenau lui Ținzerling inventivii lui elevi. Se povestea că o dată niște elevi din clasele superioare, fii ai unor părinți avuți, au pus mînă de la mînă și au comandat de la cel mai select magazin de pompe funebre un catafalc somptuos pentru Robert Avgustovici, cu un cortegiu de trăsuri și o armată întreagă de ciocli și masalagii în livrele și cilindre negre. Elevii noștri din Ostrogojsk n-ar fi avut nici banii și nici tupeul necesar pentru o asemenea năzbîtie.

Se spunea că Ținzerling fusese cît pe aci să sucombe pe loc de groază și de furie, zărind sub ferestrele sale caii negri legănîndu-și ritmic panașele îndoliate și auzind apoi în antreu un glas necunoscut care anunța pe un ton îndurerat și solemn sosirea carului mortuar.

*

Lunile treceau una după alta și eu tot nu mă puteam deprinde cu noul liceu. În fiecare dimineață, cînd mă apropiam de intrare, îl comparam involuntar cu cel pe care-l părăsisem. Liceul din Ostrogojsk era o clădire izolată, împrejmuită cu un zid de piatră albă. Pe una din laturi ferestrele dădeau într-o curte spațioasă, iar pe cea dimpotrivă, în grădina publică.

Clădirea liceului nostru din Petersburg nu se deosebea cu nimic la înfățișare de casele învecinate, strîns lipite de ea. Avea aceeași fațadă cu cîteva etaje, aceeași intrare principală neprimitoare, cu ușă de stejar de culoare cafeniu-închisă, străjuită de un portar bărbos în livrea lungă. E drept că acest liceu era incomparabil mai bine mobilat; biblioteca lui, cabinetul de fizică și sala de gimnastică erau mult mai bogat echipate și aveau pe jos parchet lucitor. Aici gustarea din recreația mare n-o luam în clase și nici pe coridoare, ci într-o sală de mese anume, unde servitori în livrele făceau fără grabă ocolul meselor lungi acoperite cu fețe de masă, oferind pe rînd fiecăruia dintre noi cîte o farfurie cu mîncare.

Cu toate acestea, nu mă prea simţeam în apele mele aici, poate fiindcă venisem într-o clasă în care legăturile şi reputaţiile erau de mult statornicite şi, pe deasupra, începusem să frecventez şcoala pe la mijlocul anului.

Eram în situaţia omului care ia trenul dintr-o gară oarecare de pe traseu, într-un moment cînd toţi pasagerii au apucat deja să se aşeze confortabil, să facă cunoştinţă unii cu alţii şi-l primesc cu nemulţumire pe călătorul cel nou, venit pe nepusă-masă.

Îmi simţeam cel mai mult izolarea la sfîrşitul orelor, cînd elevii se repezeau pe întrecute spre ieşire.

Pe poarta liceului din Ostrogojsk ieşeam aproape întotdeauna cu grămada şi ne conduceam unii pe alţii o porţiune respectabilă de drum pînă acasă, sărind ba un şanţ, ba o piatră şi pălăvrăgind despre tot ce ne trăsnea prin minte sau întîlneam în cale.

Pe mine îndeosebi mă conduceau mulţi colegi, căci obişnuiam să le istorisesc pe drum cîte o poveste născocită pe loc, căreia ei îi spuneau „harababură".

— Hai, Marşak, ia zi-i mai departe cu „harababura" ta! mă îmboldea cel mai constant dintre ascultătorii mei, bunul, visătorul Kostea Zuius.

Ei botezaseră astfel povestirile mele orale din pricină că întîia istorie născocită de mine începuse cu cuvintele: „O harababură îngrozitoare..."

Pe poarta liceului din Petersburg ieşeam singur. De fapt, aproape toţi colegii mei de clasă se despărţeau de obicei şi o luau care încotro. După unii venea cîte o trăsură foarte elegantă, cu cîte un vizitiu gras care şedea cu un aer important pe capră; alţii luau la colţ o birjă sau se duceau pe jos pînă la cel mai apropiat tramvai cu cai.

Ca să ajung acasă eu trebuia să iau două tramvaie. Unul mă purta pe străzile Liteinaia şi Zagorodnaia, iar celălalt pe interminabilul Bulevard Transbalcanic, peste Canalul de derivaţie, pe lîngă cei doi tauri uriaşi de fier care străjuiau intrarea abatorului orăşenesc, pe lîngă pustiul Goreacee pole, unde-şi petreceau noaptea vagabonzii din Petersburg.

Cursa aceasta cu tramvaiul se mai înviora cînd ajungeam la Canalul de derivaţie. Aici se înhămau, pentru a da ajutor mîrţoagelor care trăgeau greoiul tramvai cu imperială, o pereche de cai mai odihniţi, de rezervă. Această operaţie era de obicei însoţită de strigăte, de fluierături şi de pocnete răsunătoare de bici.

Zdrăngănind, huruind şi sunînd în mers, tramvaiul ajungea în cele din urmă la Poarta Moscovei. Aici caii erau deshămaţi şi duşi în partea opusă a vagonului, aşa încît platforma lui de dindărăt devenea acum cea din faţă. După aceea, tramvaiul pornea înapoi, iar eu, strîngîndu-mi mai tare curelele ghiozdanului, o luam spre podul Putilov, păşind pe trotuarul înalt de lemn, alcătuit din trei şiruri paralele de scînduri.

Aici mă împresura din toate părţile cea de a treia lume pe care o descoperisem la Petersburg o dată cu primele două, mult mai prospere.

Periferia aceasta a Petersburgului, cu viaţa şi ocupaţiile ei zilnice, amintea prin ceva cartierele mărginaşe, suburbiile şi mahalalele oraşelor de provincie ale copilăriei mele. E drept că aici, cele mai multe case erau cu etaj, iar de o parte şi de alta a şoselei pietruite cu bolovani mari, cioplîţi grosolan, existau şanţuri de scurgere cu podeţe şi scînduri aruncate peste ele.

Se simţea însă în toate aceeaşi viaţă necăjită, săracă şi aspră. Aici oamenii se sculau tot aşa de dimineaţă, munceau tot atît de mult şi se îmbătau la fel în zilele de sărbătoare. Şi dughenele mirosind a scrumbii, a petrol, a malţ şi a moare de castraveţi erau aproape la fel cu cele din Maidan.

Chiar şi locuinţa în care se instalase familia noastră se deosebea prea puţin de toate vechile noastre locuinţe din provincie. În ciuda speranţelor şi promisiunilor tatii, ea era lipsită de atracţie şi confort. Nişte odăiţe mici, strîmte, la parterul unei case de lemn pierdute în fundul unei curţi suprapopulate; ferestre scunde prin care putea privi orice trecător; podele de scîndură nevopsită... Pentru surorile şi fratele meu mai mic în schimb, această curte era plină de prieteni, de băieţi şi fete de aceeaşi vîrstă, cu care puteau să se joace de dimineaţa pînă seara de-a vrăjitorii, de-a poarta de aur sau de-a leapşa şi să se ascundă prin cotloanele unei

case pe jumătate năruite, tot aşa cum eu şi fratele meu mai mare ne ascundeam pe vremuri printre ruinele clădirii părăsite la Ostrogojsk.

*

Mă întorceam de la liceu pe înserate. În sufragerie ardea lampa suspendată cu abajur alb pe care o cunoşteam de mulţi ani, proiectînd un cerc luminos în mijlocul mesei. În cercul acesta se legănau tot timpul ca pe suprafaţa unei ape vălurele mărunte, din pricina pîlpîitului abia vizibil al flăcării pe care o adăpostea sticla de lampă.

În odaia aceasta, singura luminată, îşi petreceau serile toţi ai mei. Mama, aşezată într-un colţ, lîngă soba încălzită, cosea, tricota sau cîrpea, iar copiii mai mici — cele două surioare şi fratele mezin — şedeau la masă, fiecare cu cărticica lui în faţă. Unul citea în gînd, altul în şoaptă, toţi trei cufundaţi în lectură. Era amuzant şi înduioşător să priveşti la cititorii aceştia mici — surorile aveau una unsprezece, cealaltă nouă ani, iar frăţiorul şapte — cum şedeau cu obrajii sprijiniţi în pumni şi-şi plimbau privirea de-a lungul rîndurilor fără să observe nimic din jurul lor. O vedeam pe sora mea mai mare cum îşi încruntă fruntea, cuprinsă de îngrijorare, pe cealaltă plîngînd deasupra cărţii, iar pe fratele meu sărind de pe scaun şi rîzînd în gura mare: citea pentru întîia oară „Aventurile lui Max şi Moriţ".

Numai tata lipsea ; la ora aceea mai era încă la fabrică.

Fabrica la care lucra acum era mult mai mare decît celelalte. Dar și aici oamenii munceau aproape din zori și pînă în noapte și toate operațiile se făceau manual. Pe o platformă înaltă de lemn care împrejmuia din toate părțile un cazan imens, vedeai muncitori trăgînd niște roabe încărcate cu vîrf sau cărînd hîrdaie de leșie.

În cazan clocotea asemenea mării săpunul încă lichid, albastru la culoare, învăluindu-i pe cei din jur cu suflarea lui fierbinte și înțepătoare. La suprafață semăna cu o plapumă bogată de atlaz, cusută din petice de nuanțe felurite. Cînd săpunul începea să se umfle și să împroaște cu spuma lui înecăcioasă, muncitorii îl mestecau cu niște drugi lungi de fier, iar meșterul — taică-meu — lua mereu probe cu o lopățică de lemn. Pentru treaba aceasta era nevoit să urce o scăriță abruptă de fier, care ducea de la platformă pînă la buza cazanului. Paltonul lui roșiatic, obrajii, sprîncenele, mustățile, barba ascuțită, pînă și ochelarii — toate-i erau stropite cu pete albe de săpun solidificat. Cînd intrai în atmosfera aceea îmbîcsită de aburul dens al săpunului, îți trebuia un timp pînă-i recunoșteai pe oamenii de pe platformă.

Mă uitam la tata cum lua probe și mă gîndeam cu spaimă cît de ușor putea să-și piardă echilibrul pe treptele acelea lunecoase din cauza pojghiței de săpun depuse pe ele.

În atelierul alăturat era mai ușor de respirat și se muncea cu mai multă voioșie. Aici, Vasili Ivanovici Prostov, un om uscățiv și mustăcios, fost subofițer într-un regiment din garda imperială, tăia cu o sîrmă subțire săpunul „marmorat“ sau „de cocos“, încă neîntărit pe deplin. Ajutoarele lui, niște adolescenți zdrențăroși și nepieptănați de prin Goreacee pole, înfășurau bucățile de săpun în ambalaje de hîrtie cu marca fabricii pe ea și le așezau în lăzi, cu o îndemînare de adevărați scamatori. Munceau în acord, așa că nu-și pierdeau timpul de pomană. Era însă de ajuns ca Vasili Ivanovici să se întoarcă cu spatele, ca un funt de săpun, dacă nu și un calup întreg, să dispară într-o clipită în sînul vreunuia din ei. La ieșire erau adesea controlați, dar ei se mulțumeau să surîdă cînd li se scotea de sub cămașă o bucată de săpun încălzit și muiat puțin. N-aveau ce pierde : erau dați afară, dar iar îi angajau după cîteva zile, dacă se simțea nevoia de brațe de muncă.

Îi priveam cu interes pe acești locuitori ai capitalei, nepăsători, șmecheri, murdari, flămînzi, bătuți, trăind de azi pe mîine și nepierzîndu-și niciodată curajul. Înainte de a fi venit la Petersburg nu văzusem asemenea oameni. Nu reușeam nicicum să intru cu ei în vorbă ; se mulțumeau să smîrcîie din nas, să dea din umeri și să-și facă unul altuia cu ochiul. Am încercat să-l chestionez pe Vasili Ivanovici Prostov, dar tot ce putui scoate de la el fură crîmpeie de fraze scurte :

— Păi ce se poate spune despre ei? Nişte haimanale. Oameni pierduţi. Goi, desculţi, săraci lipiţi.

El se purta totuşi omeneşte cu aceşti zdrenţăroşi vicleni şi neastîmpăraţi. Împărţea cu ei mahorca, îi împrumuta, fără să se mai aştepte la restituire, cu cîte zece-cincisprezece copeici, dacă nu apucaseră încă să-şi cîştige bani pentru masă, deşi şi el abia o întindea pînă la leafa următoare. De fapt cel puţin jumătate din cîştigul lui se ducea pe băutură. Prostov bea mai cu seamă duminicile, iar uneori şi lunea. În restul săptămînii era posac, serios şi lucra corect ca o maşină.

În fiecare duminică, înainte de a scoate dopul primei sticluţe, al cărei fund îl bătea cu palma, el îşi curăţa îndelung şi minuţios cizmele şi costumul lui negru de sărbătoare, deşi nu se pregătea să meargă nicăieri în ziua aceea.

— Şi de ce bei, Vasili? îl întrebam.

— D-apoi ce să facă un holtei într-o zi de sărbătoare?

— Să fi citit şi tu o carte, să zicem. Doar ştii carte!

— Ca să citeşti trebuie să fii obişnuit, şi eu nu-s obişnuit decît să tai săpun. Pînă şi-n vis tai săpun.

— Vrei să-ţi citesc eu ceva? îi propuneam şi, aşezîndu-mă pe o ladă de săpun, începeam să-i citesc cu glas tare „Povestirile din Sevastopol" ale lui Tolstoi. Fii atent! Pe tine, care ai fost militar, are să te intereseze.

La o pagină-două rezista, dar după aceea capul lui acoperit cu păr negru tuns scurt şi încărunţit pe alocuri începea să se lase în jos, tot mai jos.

Mă opream din citit supărat. El tresărea şi se dezvinovăţea ruşinat, de parc-ar fi fost prins dormind în post:

— Iartă-mă, te rog! Strici orzul pe gîşte. Ţi-am spus doar că nu-s dedat cu cititul cărţilor şi să mă deprind acum e tîrziu.

Răspundea cam tot aşa cînd îl întreba careva de ce nu se-nsoară.

— Am întîrziat niţel. Pentru viaţa de familie, frăţie, trebuie să ai timp. Şi bani pe deasupra!

Nu ştiu de ce, dar îmi plăcea foarte mult omul acesta singuratic, aspru, totdeauna îngrijit, care nu-şi pierdea demnitatea şi seriozitatea nici chiar beat.

Vorbăreţ nu era şi numai ochii lui negri, care te priveau cu o uşoară ironie pe sub sprîncenele încruntate, mustăţile milităreşti şi cutele pronunţate şi aspre care-i brăzdau obrajii erau o mărturie a timpului trăit sub arme şi a celor zece ani de muncă în fabrică, de la care-i rămînea atît de puţin răgaz că nici n-avea ce face cu el.

Era primul muncitor din Petersburg pe care am avut prilejul să-l cunosc dincolo de Bariera Moscovei. Fabrica aceasta era destul de primitivă şi puţinii muncitori care lucrau aici nu frecventau cercurile, pe atunci destul de numeroase, din marile uzine din Petersburg.

Prieteni noi

Nu totdeauna mă întorceam acasă imediat după școală.

Cînd mi se părea mie că e vreme bună — și foarte des mi se părea bună, fiindcă îmi plăcea și vîntul care adia dinspre Neva, și frunzele care zburau toamna de-a lungul aleilor Grădinii de vară, și steluțele ușoare de zăpadă aspră, și fulgii mari și moi de ninsoare — o luam razna prin oraș.

Oprit dinaintea monumentului lui Petru sau a sfincșilor tolăniți pașnic față în față deasupra treptelor de piatră ce coborau în pantă ușoară spre rîu, încercam să cuprind dintr-o privire norii zdrențuiți alergînd pe cer, întinsul Nevei și liniile severe ale cheiurilor de granit. Mi se părea atunci că nu mai sînt școlar, că nu mai sînt adolescentul abia scăpat din clasa cu rîndurile strînse de bănci asemănătoare, ci un poet în toată puterea cuvîntului, dăruit de soartă cu fericirea de a vedea înaintea lui drumurile mărețe pe care a pășit și pășește și astăzi istoria.

Peste puțin timp îmi găsii un tovarăș pentru plimbările mele. Mă împrietenii pe nesimțite și fără risipă inutilă de cuvinte cu unul dintre colegii mei, Baulin, băiat de pictor. Blond și foarte palid, ca modelat din ceară, Baulin era un umblăreț neobosit și cunoștea foarte bine orașul. Curînd, fără să-l rog, el deveni pentru mine un ghid credincios și de neînlocuit în cutreierarea străzilor, ulicioarelor, podurilor și splaiurilor Petersburgului.

El mi-a arătat întîia oară Noua Olandă cu porțile ei uriașe și impunătoare, prin care putea trece pe apă un vas cu multe pînze.

M-a învățat să deslușesc farmecul auster al arhitecturii lui Petru cel Mare și în micul palat cu etaj adăpostit într-un ungher al Grădinii de vară, între Fontanka și Neva, și în cele douăsprezece corpuri ale universității, mărturie a timpului cînd fuseseră ridicate pentru cele „douăsprezece colegii".

Am umblat împreună cu el destule verste prin Petersburg. Căci oricît ar fi fost de ocupat — cu desenul sau cu lectura vreunei cărți de artă — proaspătul meu prieten nu se dădea niciodată în lături de la perspectiva unei plimbări, făcută cu mine în Port sau pe Insule. Uneori țineam greu pasul cu el. Era sprinten și nu știa ce-i oboseala. Deși părea firav, se deprinsese de mic să umble pe lungile bulevarde ale acestui oraș larg desfășurat, în timp ce mie mai ieri-alaltăieri distanța de la Ostrogojsk pînă în mahalaua noastră Maidan sau pînă la gară mi se părea enormă.

Mergeam uneori la Baulin acasă. Era o casă neobişnuită. Pe pereţii odăilor mici şi luminoase atîrnau, cu gust aşezate, tablouri, gravuri, reproduceri, icoane vechi. Vitrine nu prea înalte adăposteau figurine de porţelan sau de os: dansatoare, păstoriţe, soldaţi cu chivere, negustori ambulanţi chinezi cu coşurile şi sobiţele lor de mangal. Rafturile de stejar de pe peretele opus erau pline de cărţi mari şi grele.

Luam un volum după altul şi, aşezîndu-ne pe un colţ al sofalei, răsfoiam cu grijă filele mari, contemplînd reproducerile de tablouri ruseşti, italiene, franceze, spaniole. Multe le văzusem la Ermitaj sau la Muzeul rus — pe atunci se numea Muzeul Alexandru al III-lea — şi identificarea lor era o îndeletnicire deosebit de captivantă.

Baulin îmi era ghid şi în călătoria aceasta prin paginile cărţilor şi ale albumelor, ca şi în peregrinările prin oraş. Cunoştea aproape fiecare pagină şi, fără să se angajeze în explicaţii prea lungi, îmi îndrepta atenţia asupra trăsăturii celei mai caracteristice a fiecărui pictor şi a epocii lui.

Mi se părea că sîntem singuri în toată casa. Dar la un moment dat cineva bătea încetişor în uşă şi, crăpînd-o puţin, îi întindea lui Baulin o tavă cu două pahare de ceai şi nişte colaci moi, calzi încă, pudraţi cu făină albă. Aşadar, ai lui erau acasă, dar nu voiau să ne deranjeze.

Mă simţeam aici liniştit şi nestînjenit; de fiecare dată mă despărţeam cu părere de rău

de Baulin şi de tablourile, de cărţile şi de figurinele lui ciudate din dulapul transparent.

Acest întîi prieten al meu din Petersburg şi atmosfera liniştită şi sobră din locuinţa lui sînt pentru totdeauna strîns legate în amintirea mea de oraşul pe care în perioada aceea l-am cunoscut cu adevărat şi am învăţat să-l iubesc.

★

O altă casă care mă atrăgea tot atît de mult şi în care nimerisem cu totul întîmplător era cu desăvîrşire deosebită de cea a lui Baulin.

Călătorind pe imperiala unui tramvai cu cai, căreia pe atunci i se spunea în glumă „galerie", s-a nimerit o dată să stea lîngă mine un licean înalt şi uscăţiv. Dintr-una într-alta am intrat în vorbă. El era în ultima clasă şi prin tot felul lui de a fi semăna cu foştii mei prieteni, elevii din clasele superioare din Ostrogojsk. Era la fel de serios şi de lipsit de fasoane şi, în ciuda faptului că purta chipiu de licean, făcea impresia unui om adult, aşezat şi cu scaun la cap, deşi nu încerca de loc să pară mai vîrstnic decît era, cum făceau mulţi dintre proaspeţii mei colegi.

În jumătatea de oră cît am călătorit împreună la „galerie", apucasem nu numai să facem cunoştinţă, dar chiar să ne împrietenim. Mi-a mărturisit, în clinchetul, huruitul şi zdrăngănitul tramvaiului, că mai mult decît orice pe lume îl interesa botanica şi că hotărîse să se înscrie la facultatea de ştiinţe naturale. Necutezînd încă

să-i destăinuiesc că scriam versuri, eu i-am vorbit despre pasiunea mea pentru poezie.

El nu era prea versat în materie și, în afară de Pușkin și de Lermontov, îl mai cunoștea, se pare, doar pe Nekrasov.

La despărțire, noul meu prieten, Volodea Alcevski, mă sfătui să citesc neapărat admirabila carte a lui Timireazev „Viața plantelor", îmi dădu adresa lui și în timp ce cobora scărița abruptă de fier îmi strigă:

— Să vii neapărat!

În proxima duminică mă dusei la el în vizită, într-una din clădirile Academiei Militare de Medicină, din cartierul Vîborg.

Descurcîndu-mă cu greu printre numeroasele clădiri în care erau instalate clinicile și laboratoarele, ajunsei cumva la locuința familiei Alcevski. Încă din antreu auzii voci și rîsete de oameni tineri.

— Aveți oaspeți? îl întrebai șovăind pe prietenul meu care venise să-mi deschidă.

— Nici vorbă, toți sînt de-ai casei, mă liniști Volodea. Dar ce, ți se pare că e gălăgie? La noi, așa e totdeauna. Intră fără teamă!

Trecui pragul și mă pomenii într-o încăpere spațioasă și joasă, cu ferestre bătrînești afundate mult în zidurile groase. În jurul mesei, pe care clocotea un samovar, ședea un grup de tineri semănînd vizibil între ei. O femeie în vîrstă, care stătea într-un fotoliu pe rotile, turna ceaiul, iar în fața ei își citea ziarul un om uscățiv, puțin gîrbovit, îmbrăcat într-o tunică militară veche, fără epoleți.

Am fost primit aici chiar din prima clipă ca un bun și vechi cunoscut. De la masă se întinseră spre mine una după alta cîteva mîini vînjoase, puternice și mari.

Prietenul meu Volodea era cel mai tînăr din toată familia. Toți frații lui erau deja studenți: unul era în ultimul an la medicină și avea două bentițe argintii așezate oblic pe epoleți; doi erau la universitate și purtau vestoane cenușii cu petlițe de culoare albastru-închis și cu două rînduri de nasturi aurii, iar al patrulea era „pădurar" și avea niște monograme strălucitoare pe epoleții săi de catifea de un verde închis.

Nu văzusem încă niciodată atît de mulți studenți în jurul aceleiași mese. Chiar și părinții lor aveau ceva studențesc în tot felul lor de a fi; se vede că-și păstraseră deprinderile de pe vremea cînd tatăl studia medicina, cum avea s-o facă și fiul său mai mare, iar mama, acum țintuită de boală în fotoliul ei adînc, frecventa cursurile purtînd părul tuns și un șal în carouri aruncat pe umeri.

În ziua aceea era adunată toată familia în păr.

Au stat mult timp la masă, fumînd, glumind, discutînd politică și comentînd articolele apărute în ultimul număr al unei reviste științifice. Volodea lua și el parte la discuție pe picior de egalitate cu ceilalți. Dar cel care discuta cu mai multă aprindere era tatăl, care nu se supăra cîtuși de puțin dacă fiii săi îl întrerupeau în mijlocul unei fraze.

Abia mai tîrziu am aflat că omul acesta cărunt era unul dintre profesorii cei mai populari printre studenți, favoritul tineretului, prietenul și apărătorul lui statornic.

Se spunea că în tinerețe semăna atît de mult la înfățișare cu Vissarion Bielinski, încît pozase chiar pictorului care a executat celebrul tablou înfățișîndu-l pe Bielinski bolnav, în clipa cînd în pragul odăii lui apare un jandarm mustăcios.

De cînd fusese pictat tabloul acesta, tatăl prietenului meu se schimbase destul de mult. Dar chiar și acum, dacă cineva îl atingea la coarda simțitoare, dacă îl înduioșa sau îl indigna ceva, puteai surprinde pe obrajii lui supți și în pleoapele obosite, ridicate parcă anevoie, această asemănare, aproape dispărută.

După prima cunoștință, am mai fost de multe ori în casa familiei Alcevski. Nu veneam numai la Volodea, ci anume la *familia* Alcevski, pentru că aici mă primeau cu aceeași ospitalitate și tatăl, și mama, și frații studenți, atît de fermi și de categorici în păreri, dar, în fond, niște tineri foarte de treabă și simpatici. Studenții mă instruiau, fiecare în specialitatea lui. Dar, în afară de aceasta, aici am aflat că termenul de *literatură* se întrebuințează uneori pentru publicațiile ilegale și tot aici am auzit întîia oară de existența ziarului „Iskra", care apărea în străinătate.

„Biblioteca, idolii și tablourile"

Anii aceștia — 1902—1904 — ani de trecere de la adolescență la tinerețea propriu zisă — au fost poate cei mai fericiți din perioada de început a vieții mele.

Petersburgul, în care intrasem oarecum „pe scara de serviciu" și-l văzusem întîi din perspectiva acelei curți dosnice, de pe Bulevardul Transbalcanic, curte murdară, întunecată și plină de o larmă asurzitoare, își întorcea spre mine latura cealaltă, fațada lui.

Studiam la un liceu care trecea drept unul din cele mai bune din oraș, iar în timpul liber îmi erau larg deschise ușile impozantei biblioteci, unde specialiștii desfășurau zilnic o muncă migăloasă, concentrați deasupra paginilor fîșîitoare ale manuscriselor și ale grelelor infolii legate în piele de culoare închisă. Aici era mai ales și acel ungher unde, întrerupînd pentru un ceas-două ritmul îndeletnicirilor obișnuite, năvălea tumultuoasă actualitatea, cu zvonurile, glumele, disputele, noutățile și descoperirile de

ultimă oră. În fond, și aceasta era o muncă, poate nu mai puțin importantă ca studierea manuscriselor, a gravurilor și a groaselor in-folii.

În jurul biroului masiv din cămăruța aceea strîmtă, ai cărei pereți erau improvizați din dulapuri și vitrine înalte, se discuta cu însuflețire despre concertul dat în ajun de Hofmann [1], despre turneul „artiștilor" din Moscova (așa li se spunea pe atunci actorilor de la tînărul Teatru de Artă), despre cîntecul polifonic rus, despre horbotele din regiunea Vologdăi, sau despre ultimele articolașe malițioase ale criticilor Ivanov și Burenin de la „Novoe Vremea", cărora trebuia să li se dea neapărat o ripostă promptă și categorică.

Pe cine n-am văzut în interiorul acestui post de observație al lui Stasov! Iată-l pe acest general bătrînel în uniformă completă cu eghileți, intrînd cu mersul lui măsurat, dar nu lipsit de vioiciune. Ochelarii cu rame aurite și barba destul de lungă, căruntă și tunsă cu grijă îi dau un aer profesoral, de savant. Privindu-i tunica de culoare verde-închisă, cu epoleți lați și strălucitori, încerc să ghicesc ce anume l-a adus în secția de artă a bibliotecii pe acest general.

— Iar am venit la dumneavoastră cu o rugăminte, Vladimir Vasilievici, spune generalul.

[1] *Hofmann I. K.* (1876—1957), pianist, profesor și compozitor polonez.

— Cezar nu roagă, ci poruncește, îi răspunde voios și serviabil Stasov.

Ghicesc îndată că bătrînelul cu eghileți este compozitorul și criticul muzical Cezar Antonovici Cui, din „Grupul celor Cinci", despre care-mi istorisea atît de multe Vladimir Vasilievici.

Ce anume vrea de la Stasov azi nu mai știu. Desigur, sau niște materiale pentru o operă nouă, sau o lucrare rarisimă de artă. Dar n-apucă să-și ia rămas bun de la stăpînul acestui imperiu bine străjuit al cărților, că se și ivește în locul lui o doamnă în blănuri parfumate, purtînd o pălărie mare cu pene bogate și fîlfîitoare. Ea pășește ușor, învăluită într-un foșnet mătăsos. E o celebră pianistă și a venit să-i aducă personal lui Vladimir Vasilievici bilete la concertul ei. Cum întîmplarea face să fiu de față, capăt și eu un bilet și pe deasupra un zîmbet strălucitor și amabil.

Privesc curios, ca la teatru. Femeia aceasta elegantă își scoate mănușa strîmtă fără să-și întrerupă flecăreala, și se așază în fotoliu, aranjîndu-și cu grijă și îndemînare cutele rochiei, iar Vladimir Vasilievici își pleacă șăgalnic și respectuos capul lui mare și cărunt, sărutîndu-i pe rînd amîndouă mîinile. Mă uit la mîinile ei: sînt mari, viguroase, cu degete lungi și puternice și cu unghiile tăiate scurt. De pe-acuma parcă văd cum vor zbura pe clape aceste mîini, cum vor lovi în ele și vor alerga pe deasupra lor, cînd întîlnindu-se, cînd depărtîndu-se, umplînd totul în jur de un freamăt melodios și răsunător.

Vine apoi o altă doamnă, care însă nu seamănă de loc cu prima. Este editoarea unei reviste feministe și o militantă pentru cauza egalității în drepturi a femeilor. De aceea poartă o pălărie modestă în formă de luntre, un guleraș scrobit, o cravată mică și o rochie de o croială amintind vag costumul bărbătesc. Aceasta n-o împiedică să rîdă zglobiu și cochet, condimentînd conversația serioasă cu ultimele noutăți.

Discuția ei cu Vladimir Vasilievici e întreruptă de un venerabil bibliograf, năpădit peste tot de un păr des și sur : sprîncenele, mustățile, barba. Aproape că nu i se vede fața prin hățișul acestei luxuriante pilozități. Aceasta îl împiedică chiar să vorbească și Vladimir Vasilievici îl ascultă atent și încordat, cu palma făcută pîlnie la ureche.

Trebuia să plec de mult, dar e atît de interesantă această perindare a unor oameni feluriți, noi pentru mine, încît nu mă îndur să părăsesc odaia aceasta uimitoare, care-i atrage ca un magnet pe arheologi, pe muzicieni, pe pictori și pe literați.

*

Ce univers neașteptat mi s-a înfățișat în marea și solemna clădire a Academiei de Arte de pe Insula Vasilievski !

Vladimir Vasilievici, cu mărinimia lui obișnuită și gata în orice moment să dăruie altora tot ceea ce-i era scump lui însuși, m-a dus

acolo de cîteva ori, întîi la bibliotecă, unde se păstrau acuarele, desene și gravuri ale admirabililor maeștri ruși, iar după aceea și în atelierele prietenilor săi pictori.

Peste puțin timp ajunsei să mă simt și acolo la fel de nestingherit ca și la Biblioteca publică. Veneam de obicei nu dinspre Neva, nu prin intrarea principală, deasupra căreia se înălțau coloane și statui, ci printr-o ușă laterală dinspre Linia a patra. În coridorul înalt și întunecos era răcoare și mirosea a praf. De o parte și de alta erau înșiruite statui imense de ghips ale zeilor și zeițelor antice. Contorsiunile brațelor puternice, faldurile tunicilor, pletele și bărbile cîrlionțate erau parcă învăluite de umbra cenușie a prafului adunat de multă vreme. Din pricina unei depuneri subțiri de praf, nasurile zeilor și zeițelor, precum și rotunjimile și proeminențele musculare căpătaseră o culoare întunecată.

Părea atît de straniu și de neașteptat să nimerești din coridorul acesta sumbru și rece de-a dreptul în atelierele pictorilor ! Cîtă lumină și culoare îți sărea în ochi, îndată ce le pășeai pragul ! Eram încă un adolescent și adevărul e că prea puțin îmi dădeam seama ce reprezintă de fapt pe planul valorilor pictorii sau sculptorii care lucrau în atelierele acestea. Dar mă uimea peste măsură însuși faptul că din mîinile lor ieșeau tablouri sau statui. Îmi plăcea atît de mult mirosul de vopsele proaspete de ulei și urmăream cu atît interes după schițe cum caută și găsește pictorul o poziție sau alta a mîinilor,

o întoarcere a capului, o expresie a feței! Și cît de misterioasă și chiar teribilă parcă mi se părea statuia aceea de argilă înfășurată în cîrpe ude, din atelierul unui sculptor! Priveam înfiorat și cu o lacomă curiozitate cum se elibera treptat din pînzele grele și umede și cum se înălța în fața ochilor mei o siluetă zveltă, nu prea înaltă, dar în care ghiceai, cu toate acestea, statura uriașă și forța poruncitoare a omului cu tricornul regimentului Preobrajenski, ținînd un baston în mînă. După încordarea pătimașă cu care priveau acei ochi rotunzi, aproape ieșiți din orbite, după buzele strînse și pomeții cu pielea întinsă îl recunosc numaidecît pe Petru cel Mare. Și mi se pare atît de straniu ca argila moale, verzuie, poroasă și jilavă să ia înfățișarea acestei figuri severe și mărețe!

De obicei, pictorii își aveau lîngă ateliere micile lor odăi de primire. După laborioasa austeritate a atelierelor spațioase și puternic luminate, odăițele acestea mici păreau atît de intime și îmbietoare! Vedeai pe masă flori, un covor pe podea, o chitară care zăcea pe un fotoliu. Aici veneau prietenii pictorului, glumeau, discutau, desenau caricaturi.

Viața aceasta generoasă, totdeauna însuflețită în care nu distingeai hotarul dintre munca pasionată, plină de zel și răgazul dăruit meditației, umorului, ingeniozității, mi se părea extraordinar de fericită.

Mi-a rămas întipărit în minte încă un atelier; acesta nu se afla în clădirea Academiei de Arte, ci într-o pădure de pini din Finlanda. Într-o

dimineață luminoasă de iarnă am plecat cu Vladimir Vasilievici la Repin. Călușul roib cu coada și coama spălăcite alerga atît de repede pe drumul acela bătătorit dintre pinii înalți, de parcă n-ar fi fost un cal înhămat la o sanie, ci o sălbăticiune liberă a pădurii care alerga de capul ei, bucurîndu-se de soare și de ger.

Ciudat lucru e memoria! Nu-mi amintesc cine mai era în ziua aceea la Repin, despre ce anume se discuta, însă mi-a rămas întipărit în minte drumul străbătut, ca și cum l-aș fi făcut ieri. Văd și astăzi cu toată limpezimea apele albastre-aurii ale luminii în geamurile verandelor, ale balcoanelor și foișoarelor vilei lui Repin. Văd cum se reflectă în ferestrele atelierului lui arborii și tufișurile îngreunate de povara fragilă și pufoasă a zăpezii proaspete, scînteind la soare și învăluită în albastru la umbră.

Aici totul era oarecum neobișnuit. Nu văzusem încă niciodată o casă ca aceasta, cu atîtea anexe, cu scări interioare, cu balcoane deschise și închise, nici o asemenea grădină cu chioșcuri bizare răspîndite printre pinii înalți, severi și printre blocuri străvechi de piatră acoperite cu zăpadă.

Nici Repin nu e aici același ca în oraș. Are un aer de sărbătoare, blajin și liniștit. Poartă o căciulă de blană cu urechi, de croială finlandeză, o scurtă călduroasă peste care și-a aruncat o pelerină și mănuși de lînă cu desene multicolore. Ai zice, văzîndu-l, că toată viața și-a petrecut-o printre troiene, pini și bolovani și că înțelege graiul fiarelor, al pietrelor și al arborilor.

După ce ai rătăcit în voie prin pădurea amorțită de frig, e atît de bine să-ți scuturi în prag zăpada de pe tine şi să pătrunzi în căldura plăcută a acestei ciudate case de lemn! Cuibărit apoi într-un ungher al atelierului, să priveşti cum mîna subțire şi uşoară a artistului schițează pe o foaie de carton cunoscutele trăsături ale lui Vladimir Vasilievici, alb şi magnific, aidoma iernii care se vede pe geam.

Lucrînd, Repin îi povesteşte lui Stasov ceva hazliu, după cîte îmi amintesc despre unul din elevii lui, pentru care obținuse cu mare greutate un bilet la un concert al lui Şaleapin.

— Şi ce credeți? Tînărul n-a auzit absolut nimic, pentru că toată seara a fost ocupat cu o treabă foarte importantă: a desenat cefele ascultătorilor din fața lui. Ei bine, cine are nevoie de cefele alea şi cum e posibil să-l schimbi pe Şaleapin pentru nişte chelii din care poți vedea cu sutele la orice concert al unui artist incomparabil mai puțin talentat? Iar el și-a mai și închipuit că am să-l laud pentru atîta rîvnă!

Am ajuns la Repin într-o miercuri, singura zi a săptămînii cînd primea oaspeți și-și îngăduia să se odihnească după muncă.

La un moment dat i se înmînează o scrisoare sau o telegramă, nu-mi mai aduc aminte bine, sosită din oraş. Unul dintre admiratorii lui, împiedicat de împrejurări să vină în ziua aceea la Kuokkala, cerea îngăduința să-l viziteze a doua zi pe artist.

Nu-l mai recunosc pe ospitalierul și calmul nostru amfitrion. Se înroşeşte tot, pînă în vîrful urechilor.

— Ca să vedeți! Dacă el e un pierde-vară, își închipuie probabil că nici alții n-au treabă! Nu, foarte mulțumesc! Dacă nu poate miercurea asta, să facă bine și să aștepte pînă miercurea cealaltă!...

Uşurîndu-și inima, Repin se liniștește pe loc, redevenind cel de dinainte: blajin, liniștit, cu o expresie de îngîndurare dar și de șiretenie pe față.

*

Biblioteca publică, Academia de Arte, sălile de teatru și de concert pe care nu le văzusem nici în vis înainte de a fi sosit la Petersburg puneau atîta stăpînire pe mine încît seara îmi venea anevoie somnul din pricina belşugului de impresii.

Era și firesc. După spectacolele nepretențioase date de diletanți la teatrul orășenesc din Ostrogojsk, unde mergeam foarte rar, pentru că nu era uşor să fac rost de cincizeci de copeici, pe lîngă faptul că riscam să fiu zărit de cineva de la liceu, mi s-au deschis — ca printr-o vrajă — porțile teatrelor celor mai încărcate de faimă din Petersburg, unde jucau artiști ca Varlamov, Davîdov, Savina, Komissarjevskaia. Aici nu mai stăteam la galerie, ci la parter, cu siguranța spectatorului intrat cu depline drepturi în sala aceea elegantă, căptușită toată în catifea,

care se cufunda într-o moale penumbră cînd începea reprezentația, pentru ca să se umple în antracte din nou de lumina sutelor de lămpi, de reflexul poleielii de pe pereți și al cristalelor.

Era prea din cale afară de mult pentru un adolescent picat în capitală dintr-un oraș adormit de provincie. Mă lăsam pradă cu lăcomie tuturor acestor impresii felurite, aș putea spune că mă cufundam în valul lor pînă peste cap și nu pricepeam de ce tata se încrunta atît de îngrijorat cînd îi povesteam unde fusesem și pe cine văzusem.

Pe omul acesta cu un orizont atît de larg acum îl preocupa mai mult decît orice un singur lucru și anume, dacă izbutisem să ajung din urmă pe colegii mei. El simțea că la mine liceul rămîne pe planul al doilea și alte impresii incomparabil mai puternice îi iau locul, lucru care îl neliniștea de-a binelea.

După vechiul obicei, tata aștepta să încep să-i povestesc în amănunt, ca la Ostrogojsk, despre toți profesorii, despre colegii de clasă, despre succesele și insuccesele mele la învățătură. Îl bucura mult mai mult vederea unui cinci în carnet decît știrea că Glazunov și Leadov compuseseră muzică pe textul meu.

Îmi părea rău că-l amărăsc pe tata, însă pentru mine liceul parcă trecuse într-adevăr pe planul al doilea.

Colegii mi-i întîlneam mai ales în ore, dar ce era mai atrăgător și mai sărbătoresc mă aștepta dincolo de zidurile școlii.

E drept că nici profesorii acestui liceu nou nu mai erau în stare să pună în întregime stăpînire pe gîndurile și sentimentele mele, deși cei mai mulți dintre ei erau mai pregătiți și mai pricepuți decît colegii lor din Ostrogojsk. Acolo însă, pentru mine nu era în tot orașul un om mai inteligent decît Vladimir Ivanovici Teplîh sau decît Popovski. Dar aici nici cei mai buni profesori nu se puteau compara cu noii mei prieteni adulți, nici ca talent, nici ca orizont.

Care profesor al liceului ar fi fost în stare să stea de vorbă cu mine despre balade sau despre „Cîntecul oștii lui Igor", așa cum o făcea Vladimir Vasilievici Stasov, unul din cei mai buni cunoscători ai poeziei epice ruse, care îi dăduse lui Borodin tema și materialul pentru opera „Cneazul Igor" ? Și cine-mi spunea mie în liceu atîtea lucruri despre teatrul rus cîte a putut să-mi istorisească actorul Modest Ivanovici Pisarev, contemporan și prieten al lui Ostrovski ?

Fiecare zi îmi aducea ceva nou și tuturor acestor lucruri noi trebuia să le găsesc locul, să le pun în relație și să le potrivesc cu puținul pe care-l știam. Simțeam că obosesc. Cum adusesem cu mine din Ostrogojsk urmările malariei — anemia și o ușoară insuficiență cardiacă, urmări care-i îngrijorau de multă vreme pe părinții mei — și cum, pe de altă parte trăiam în vălmășagul unei vieți deosebit de intense, plină de încordare spirituală, acum, aflat la hotarul dintre adolescență și tinerețe, începui să dau semne serioase de boală.

Stasov, privindu-mă neliniștit, se posomora, clătina din cap și-mi spunea :

— Trebuie să te trimitem undeva, într-o regiune mai caldă, dar nu știu unde.

Peste puțin timp chestiunea se rezolvă de la sine și într-un chip atît de neașteptat și de minunat, cum nici nu mi-aș fi putut imagina.

De la adolescență la tinerețe

Aceasta s-a întîmplat spre sfîrșitul verii, într-o zi caldă din luna august 1904, la vila lui Vladimir Vasilievici.

De mai mult de douăzeci de ani, el își petrecea an de an lunile de vară în satul Starojilovka, lîngă Pargolov. Acolo închiria totdeauna aceeași vilă, aparținînd familiei Bezrukov din localitate. Casa spațioasă de bîrne, cu geamlîcuri la parter și la etaj, era întotdeauna deschisă prietenilor. Cîte concerte improvizate nu s-au dat aici, cîte cenacluri literare nu s-au organizat, cîte petreceri de familie n-au avut loc cu tot soiul de atracții : ghirlande de stegulețe, lampioane multicolore și alte accesorii simpatice și bizare ! Toți vilegiaturiștii și localnicii din Starojilovka urmăreau curioși ce se petrecea în vila aceasta ieșită din comun. In timpul concertelor, de partea cealaltă a gardului se adunau o mulțime de oameni ca să asculte efluviile de sunete ce se răspîndeau prin ferestrele deschise.

În ziua aceea erau așteptați niște oaspeți la care Vladimir Vasilievici ținea foarte mult. Pentru a-i primi se făceau pregătiri vesele, migăloase și stăruitoare, „nu fără frică, spaimă și temere ca nu cumva să nu vină!“ cum spunea Stasov.

Toți ai casei luau parte activă la aceste pregătiri, care ele însele erau o sărbătoare.

Printre alte surprize, Vladimir Vasilievici își pusese în gînd să-și primească musafirii cu un salut glumeț și solemn în același timp. Sculptorul Ghințburg schiță în peniță pe o bucată mare de carton vila lui Stasov, lăsînd dedesubt loc pentru text. Sarcina de a scrie textul salutului mi s-a încredințat mie. Timpul era foarte scurt, căci pînă la sosirea oaspeților textul mai trebuia și transcris și ornat cu majuscule filigranate în roșu și auriu.

Fără să stau mult pe gînduri, alcătuii la repezeală un fel de orație în stil vechi, intitulînd-o „Celor trei viteji“. Așa cum se obișnuia în balade, în textul meu primul loc îl deținea Ilia, dar nu Muromeț [1], ci Repin. După el urmau nume noi, care nu mai aveau de-a face cu baladele: Maxim Gorki și Feodor cel Mare, Șaleapin.

Considerînd cu aceasta sarcina mea încheiată, coborîi cu un sentiment de ușurare în cerdac și o luai la goană pe potecile acoperite cu nisip ale grădinii, pe care le întretăiau rădăcinile noduroase ale pinilor. Mă bucuram de razele

[1] *Ilia Muromeț* — erou popular al eposului rus.

molcome ale soarelui de august și de adierea slabă a vîntului îmbibat de miros de rășină și de iarbă neagră. Deodată mă chemară din nou în casă — pe veranda de jos — și mă puseră iar la treabă. Se constatase că omisesem în textul meu un oaspete de onoare, pe Glazunov. Ce era de făcut? Nu mai era timp să retranscriu totul de la capăt. Îmi veni în ajutor Vladimir Vasilievici. El mă încurajă, sau, cum spunea el, îmi ridică moralul și mă sfătui să adaug la titlu doar un singur cuvînt, iar la text o strofă.

Titlul ieși chiar mai amuzant decît fusese înainte și suna așa: „Celor trei viteji și celui de-al patrulea“, iar orația se încheia acum cu versurile următoare, care se refereau la Glazunov:

Fratele mai mic, viteaz și voinic,
Alexandru sin Konstantinovici!

Era normal să-l uit în salutul meu pe unul din oaspeții cei mai de vază. În ziua aceea îl așteptam cel mai mult pe Gorki. Pe Repin îl mai văzusem, și nu o singură dată. Avusesem prilejul să-l văd chiar și pe Șaleapin, e drept că numai de la distanță și în ambianța aceea festivă și neasemănătoare cu restul lumii, care era pentru mine scena.

Gorki venea rar la Petersburg și era pentru prima oară așteptat la Stasov. Dar numele acesta însemna pentru mine mai mult decît numele celorlalți oaspeți, care îl depășeau pe

Gorki și prin vîrstă, și prin faimă. În ce privește faima lui, și ea avea ceva cu totul aparte. Nu numai scrierile sale, dar însăși persoana lui stîrnea curiozitatea tuturora, asociată fie cu o admirație fierbinte, fie cu o ură la fel de pătimașă.

Nici chiar Vladimir Vasilievici Stasov, totdeauna sensibil la tot ce era viguros și original, nu l-a acceptat numaidecît. La început se pronunța despre Gorki în termeni rezervați, puțin neîncrezători. Și nu era de mirare: erau oameni din epoci deosebite. Bătrînul Stasov, contemporan mai tînăr al lui Gogol și Glinka, mai în vîrstă cu patru ani decît Tolstoi, mai tînăr cu șase decît Turgheniev și cu doisprezece decît Herzen, trebuia să facă un efort serios ca să poată prețui stilul și orientarea lui Gorki. El a făcut efortul acesta și în scurt timp a devenit cititorul cel mai asiduu, iar mai pe urmă și admiratorul prozei lui Gorki.

Ai fi zis că întinerea cînd citea cărțuliile cu scoarțe verzui ale lui Gorki. Servea fragmente din ele tuturor cunoscuților și necunoscuților care-i treceau pragul, manifestîndu-și deschis adeziunea și entuziasmul:

— Ce forță! Ce talent original! Păi ăsta-i un poet și un gînditor de mîna întîi, de talia lui Byron și a lui Victor Hugo!

Îl ascultam pe Vladimir Vasilievici și mă bucuram că în disputele ce se iscau în jurul lui Gorki el era de partea tineretului. Iar în ce privește tineretul, acesta îl considera pe Gorki drept cel mai contemporan dintre toți scriitorii

contemporani. Pentru generația mea, glasul lui era glasul epocii și nu numai al celei prezente, ci și al celei viitoare.

Așadar, omul acesta la care ne gîndeam și despre care discutam atît de mult va intra peste puțin timp aici în chipul cel mai firesc, va urca treptele acestea și va sta de vorbă, va glumi, va asculta muzică alături de noi toți. Și poate că voi reuși să sesizez la el ceva în plus față de cărțile lui și față de zvonurile și cancanurile care circulau pe seama lui.

*

Sosiră toți trei: Repin, Șaleapin și Gorki. La poarta vilei lui Stasov se opriră niște cabriolete finlandeze, portița scîrțîi și intrară în grădină discutînd vesel, nu trei viteji, ci trei oameni dintre cei mai comuni și în același timp atît de ieșiți din comun.

Ceremonialul hazliu al primirii fu îndeplinit pînă în cele mai mici detalii. Se execută — la două piane, dacă nu mă înșel — un cîntec de bun venit, după care veni rîndul salutului, pe care trebui să-l citească însuși autorul, cel mai tînăr dintre oaspeți, un băiețandru în uniformă cu nasturi strălucitori și cu inițiale gravate pe catarama centurii.

M-au lăudat, mi-au strîns mîna, m-au îmbrățișat. Numai Gorki n-a spus nici un cuvînt. În general nu vorbea prea mult la început și se alătura cu întîrziere unei convorbiri.

Mă uitam la toți trei și nu-mi luam ochii de la ei. Repin și Șaleapin străluceau prin

eleganță și distincție. Pe Șaleapin, îndeosebi, părea că soarele zgîrcit de toamnă îl învăluia cu mai multă dărnicie decît pe toți ceilalți, atît de pline de lumină îi erau și șuvițele ușoare de păr, ca zburlite puțin de vînt, și chipul lui deschis, vesel, îndrăzneț, cu nările dilatate, de parcă ar fi aspirat cu putere aerul, și privirea triumfătoare a ochilor lui limpezi. Pînă și îmbrăcămintea îi era deschisă la culoare, pe potriva acelei zile însorite. Costumul de vară îi venea ca turnat acestui bărbat frumos, atît de înalt și de prezentabil.

În înfățișarea lui Gorki nu găseai nici urmă de eleganță. Era îmbrăcat așa cum se îmbracă în mod obișnuit un meșter zidar sau unul de la căile ferate: purta un veston de culoare închisă, încheiat la toți nasturii, și închis la guler, și pantaloni vîrîți în carîmbii unor cizme rusești moi. Dar în întreaga lui făptură uscățivă și zveltă, deși ușor adus de spate, în capul proporționat și solid așezat pe umeri, cu o șuviță de păr castaniu căzîndu-i drept în jos pe tîmplă, în privirea dreaptă a ochilor lui de un albastru bătînd în cenușiu, ochi umbriți de gene lungi, se simțea acea reculegere, acea forță reținută și îndreptată spre un anumit scop care imprimă fiecărei mișcări a omului gravitate, demnitate și chiar grație. Pus alături de falnicul Șaleapin, el nu pierdea absolut nimic. Pînă și Repin, în costumul lui cenușiu deschis de zile mari, părea lîngă el cam șters, dacă nu chiar puțin cam simpluț.

Cum se întîmpla adesea în casa lui Stasov, toată seara a fost ocupată cu muzică și cu „taifasuri înălțătoare", după expresia glumeață a lui Vladimir Vasilievici. Tot timpul îmi îndreptam, fără să vreau, privirea spre Gorki, îi ascultam vorbirea puțin estompată, felul lui de a pronunța apăsat vocala „o", luam aminte la zîmbetul lui ironic, uneori atît de șiret și de însuflețit, ca și cum ar fi pus la cale vreo șotie hazlie de ștrengar.

Nu semăna de fel cu omul pe care-l cunoșteam de pe cărțile poștale ilustrate. Mă așteptam să văd un tînăr posomorît și visător cu părul lung, îmbrăcat într-o cămașă cu gulerul încheiat într-o parte, dar aveam în față un om matur, sigur de el. Pentru mine, totul era surprinzător la el: și statura uriașă, și vocea aceea groasă și înăbușită, și seriozitatea calmă cu care vorbea despre literatura contemporană, despre revistele din Petersburg, despre noua editură pe care o conducea.

De cîte ori mi se întîmpla să fiu primit la vila din Starojilovka, totdeauna găseam ceva nou, interesant, dar, după cît îmi amintesc, n-a fost niciodată o zi atît de reușită ca aceea de care vorbesc. Vladimir Vasilievici era mai vioi și mai prietenos ca niciodată și probabil că aceasta făcea ca toți să se simtă uimitor de liberi și de nestingheriți.

Greoiul Glazunov, care avea o înfățișare foarte serioasă, istorisea la masă fără umbră de zîmbet o poveste incredibilă cu un bețiv care-l luase într-o zi pe stradă drept tramvai

cu cai și încercase chiar să se cațăre pe imperială.

Sculptorul Ghințburg, un om mărunt, slab și plin de neastîmpăr, imita pe un croitor de provincie lucrînd, pe un birjar moțăind cu hățurile în mîini, pe două babe vecine care se ceartă din pricina unui ou pe care găina uneia l-a ouat în ograda celeilalte. Îmi aduc aminte că pentru scena aceasta se folosise de o basma ca să-și ascundă barba și chelia care-i lungea fruntea, și așa destul de înaltă.

Mima tot spectacolul acesta cu atîta umor, cu atîta artă, cu atîta finețe a observației, încît în memoria spectatorului se întipărea fiecare gest al mîinilor lui mici, fiecare mișcare a sprîncenelor și pleoapelor sale lăsate în jos. Nu degeaba, după cum povesteau cei care asistaseră la asemenea scene la Lev Tolstoi, marele romancier rîdea cu lacrimi privindu-l și-i repeta involuntar mimica, ba încrețindu-și fruntea, ba mișcîndu-și buzele.

După aceea veni rîndul lui Șaleapin, care cîntă generos și mult, alegînd bucățile care-i plăceau cu deosebire lui Vladimir Vasilievici. Erau cîntece felurite, ca magnifica baladă „La orele douăsprezece noaptea...", cu nota ei de sobrietate ostășească, dar și de mister, sau furtunatecul și voinicescul „Trepak" al lui Musorgski. După aceea urma bolboroseala repezită și sacadată a „Seminaristului", care repetă fără nici o noimă excepțiile din gramatica latină,

exact acelea pe care fusesem nevoit și eu să le învăț pe dinafară la liceu:

Panis, piscis, crinis, finis,
Ignis, lapis, pulvis, cinis...[1]

Repetarea aceasta a cuvintelor arătate se transforma treptat într-o lamentație de o amară candoare, dar și comică în același timp, a seminaristului tomnatic care-și văicărește viața lipsită de noroc:

Și-a-nceput să-mi care popa
Pumni în ceafă și pe spate...

Și aceasta o cînta aceeași voce în care cu puțin înainte răsunase arama clopotelor, aceeași voce căreia i se supusese marșul viguros și cadențat al oștilor fantomatice și în care se deslușise adineaori cîntecul drăcesc și turbat al viforului, la auzul căruia un biet țăran beat joacă pînă cade buștean și adoarme pe veci.

Cred că tocmai în seara aceasta am simțit pentru prima oară nu numai puterea muzicii, dar și marea forță pe care o posedă cuvîntul cînd este înțeles pînă la capăt și e pus la locul lui, susținut de toată lărgimea respirației, de toată vigoarea ritmului, de întreaga profunzime a imaginii.

[1] Pîine, pește, păr, sfîrșit,
Foc, piatră, praf, cenușă...

E de mirare oare că-mi pierise graiul de emoție cînd, după ce cîntase Șaleapin, iar Glazunov ne împărtășise din muzica lui, Vladimir Vasilievici mă rugă deodată să recit versuri?

Și totuși, am recitat. Nu-mi aduc aminte ce anume, au trecut aproape șaizeci de ani de atunci. Cred că un fragment dintr-un poem al lui Mickiewicz tradus de mine, precum și cîteva poezii lirice. Un singur lucru mi s-a întipărit clar în memorie. Chiar de la primele rînduri simții că eram ascultat cu o atenție serioasă și binevoitoare care-mi dădu imediat siguranță și-mi îngădui să-mi recapăt stăpînirea de sine.

Cînd sfîrșii, Gorki se așeză lîngă mine, mă strînse de braț și începu să mă întrebe ce citesc, ce cărți îmi plac, de unde sînt și unde sînt la școală.

Simții dintr-o dată că mi se pare extrem de simplu și firesc să stau de vorbă cu acest om care ieri încă era pentru mine doar un nume și o carte. Asculta scurta mea poveste cu atenție încordată, aplecat ușor spre mine. Ai fi zis că nu era nimic mai interesant pentru el decît viața acelui băiat pe care-l vedea pentru întîia oară.

În clipa aceea interveni în convorbirea noastră Vladimir Vasilievici. Cuprinzîndu-mă pe după umeri cu brațul lui mare, începu să-i spună lui Gorki că în ultimul timp eram mereu bolnav și că probabil nu-mi priește Petersburgul.

Gorki rămase pe gînduri, tăcu o clipă, apoi mă întrebă pe un ton firesc și fără ocol:

— Vreți să stați la Ialta? O să aranjez eu și Feodor; nu, Feodor?

— O să aranjăm neapărat! răspunse vesel Șaleapin cu o voce care umplu toată încăperea.

★

Trecu o lună, două. Într-o bună zi primirăm acasă, dincolo de Bariera Moscovei și de podul Putilov, trei telegrame: una adresată tatii și două mie.

Cred că erau primele telegrame pe care le primeam în viața mea. Amîndouă erau trimise de Gorki, din Ialta. Rețin pînă astăzi textul lor întreg și fără greș. Una din telegrame cuprindea numai cîteva cuvinte:

„Sînteți admis liceu Ialta urmează scrisoare *Peșkov.*"

A doua era ceva mai lungă:

„Plecați opriți Ialta colț Morskaia cu Autskaia vila Șireaev întrebați Katerina Pavlovna Peșkova soția mea *Peșkov*"

Telegrama trimisă tatălui meu era semnată: „Director Gottlieb". Ea comunica aceeași știre, dar într-o formă mai oficială.

Numele directorului îmi era deja cunoscut. Nu de mult, omul acesta voinic și impunător, cu părul bogat și ondulat, predase latina la liceul nostru.

Așadar, totul fusese hotărît. Mai rămînea să-mi adun cele cîteva lucruri și cărțile și să pornesc într-o nouă călătorie: spre Marea Neagră. În copilărie credeam că marea voi vedea-o numai după ce voi fi crescut mare.

Acum ea se afla la o depărtare de trei-patru zile de mine.

Dar poate că într-adevăr crescusem şi nu-mi dădeam eu seama?

*

Tot timpul drumului, aproape că nu m-am dezlipit de geam. În locul pădurilor nordice începură să defileze prin fața mea ogoarele şi crîngurile Rusiei centrale, cu mireasma locurilor cunoscute din copilărie.

Trenul alerga neobosit spre vară, lăsînd în urmă toamna. Între clădirile de piatră albă ale Sevastopolului îmi izbiră privirea pentru prima oară soarele sudului şi azurul mării care-i fărîmița razele. Mai aveam de mers cîteva ore cu vaporul — un vapor adevărat, maritim, cu două punți proaspăt vopsite, cu balustrade strălucitoare de alamă. Şi iată apărînd în fața noastră Ialta: semicercul cheiului, oraşul aşezat în terase, cățărat pe povîrnişurile munților, vegetația ruginită a viilor şi chiparoşii semănînd cu nişte călugări înfăşurați din cap pînă în picioare în rasele lor întunecate.

După ce-şi anunță sosirea printr-un şuier răguşit, exasperant de strident, vaporul îşi încetini mersul şi, trepidînd tot, începu să se apropie pieziş de dig. Zbaturile lui spintecau suprafața lucie a mării, ca şi cum ar fi vrut să o întoarcă pe dos. Acum, între bordul vasului şi dig, în locul sclipitoarei albăstrimi se învolbura o spumă albă, zdrențuită, forfotitoare, sclipind la soare cu scîntei multicolore.

Amestecat în mulțimea pestriță a pasagerilor, coborîi pe pasarelă la debarcader şi pornii cu uşorul meu bagaj mai întîi de-a lungul cheiului, apoi o luai pe o stradă pietruită care urca în pantă. Totul aci era nou şi surprinzător, de parcă nu mă aflam într-un oraş adevărat, populat cu oameni care-şi văd de treburi, ci printre nişte decoruri de teatru, festive şi efemere. Dantela de fier a gardurilor copleşite de iederă, pe care toamna o şi stropise cu rugina ei, vilele albe cu balcoane largi, cu grădini îngrijite unde se lăfăiau dafinii cu frunzişul lor compact, ca de metal, glicinele liliachii cu ciorchini lungi — totul era deosebit de ceea ce văzusem pînă atunci.

Iată, în sfîrşit, şi vila Şireaev, în colțul străzilor Morskaia şi Autskaia.

Deschisei cu băgare de seamă portița de fier şi mă pomenii în fața unei case clădite din piatră brută, împrejmuită de arbuşti deşi, tunşi cu îngrijire, cu frunza măruntă şi aspră.

Urcai spre casă şi îmi ieşi în prag o femeie tînără, zveltă, cu înfățişare energică. Părul castaniu închis, pieptănat lins, îi stătea totuşi înfoiat. Chipul îi părea sever, dar buzele îi erau uşor destinse într-un zîmbet plăcut, prietenos. Acelaşi zîmbet îi lumina adîncimile ochilor căpriiverzui cu gene întunecate.

Aceasta era deci Ekaterina Pavlovna! În înfățişarea ei nu se vedea nici o urmă de cochetărie, nimic afectat, de cucoană. Şi, cu toate acestea, părea foarte grațioasă, chiar elegantă, cu toată simplitatea rochiei şi a pieptănăturii.

Îmi strînse mîna în mîna ei mică și puternică și mă conduse în casa plină de soare, pătrunsă de briza mării și de mireasma uscată a grădinii sudice. Pășeam în urma ei, fără să bănuiesc că acești cîțiva pași mă purtau nu numai dintr-o odaie într-alta, ci și într-o altă vîrstă a vieții mele, de la adolescență la tinerețea propriu-zisă.

Aici, în familia lui Gorki, în orașul acesta de pe țărmul mării, mi-a fost dat să întîmpin anii pe care-i presimțeam și intuiam în versurile de mult cunoscute:

„Peste-a mării pace sură vîntul strînge negri nouri..."

Nu după mult timp sosi și Gorki, îndată după eliberarea lui din fortăreața Petru și Pavel, vizibil slăbit și de aceea parcă și mai înalt. În închisoare îi crescuse o barbă roșcată, scurtă și aspră și semăna, nu știu prin ce, cu un căpitan de vas din mările nordului.

De altminteri, toată casa lui Gorki semăna pe atunci cu o corabie care mai stătea încă legată la chei, dar care se cutremura la fiecare izbitură de val și se ridica tot mai sus o dată cu creșterea fluxului.

Se apropia anul 1905, pragul unei noi epoci istorice, pragul tinereții mele.

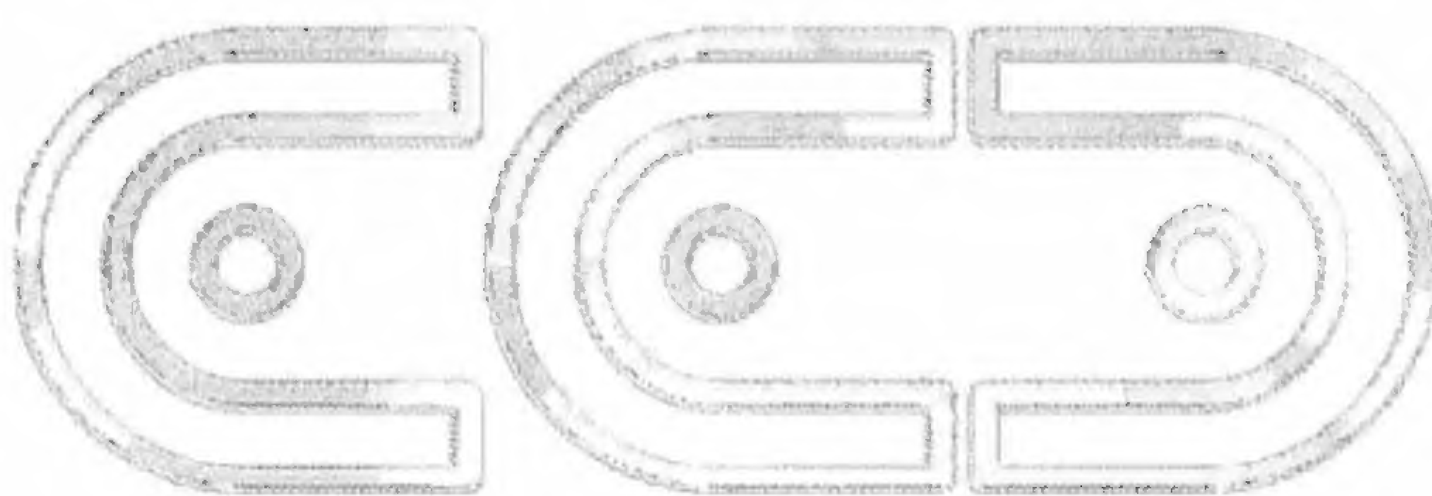
Cuprinsul

Redactor responsabil : INA CRISTEA
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la culeș 26.04.63. Bun de tipar 06.07.63. Apărut 1963. Tiraj 18 155 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt ediții mat tip B. de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 11,51. Coli tipar 9,75. A. nr. T. 3722. C. Z. pentru bibliotecile mari 8. S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 S-31 = R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
B-dul Ilie Pintilie nr. 58—60 București — R.P.R.,
comanda nr. 949

Scanare și prelucrare digitală

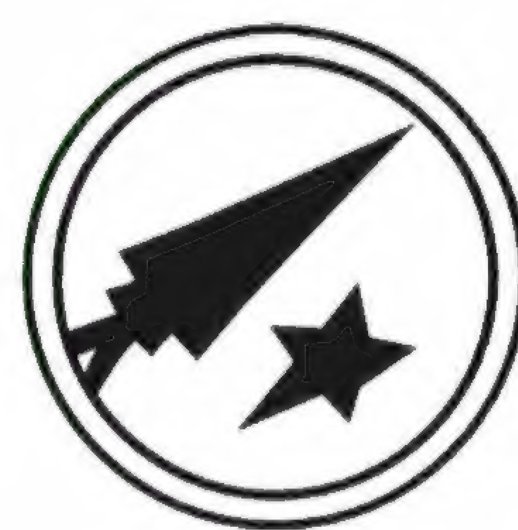

de

Anonim

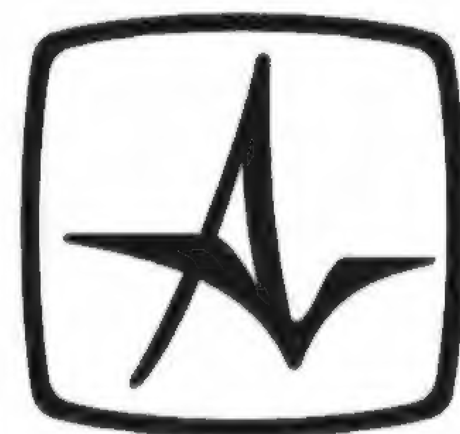

și

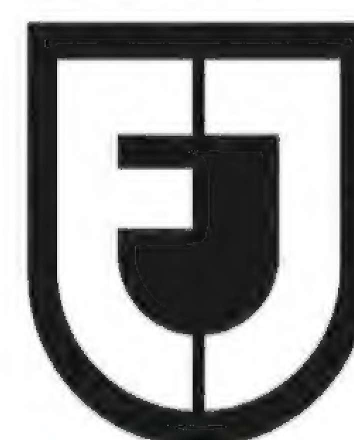
CAT Graur

Antwerpen

2023

